

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsysselfolk I

Livet i byen

LIONS CLUBBER I HARDSYSSEL · 1981

Hardsysselfolk I

Hardsysselfolk I

Levet i byen

Under redaktion af
BENNY BOYSEN

LIONS CLUBBER I HARDSYSSEL · 1981

Hardsysselfolk 1 er udgivet af Lions Clubber i Hardsyssel

Ekspeditionsadresse:
Vinderup Boghandel, Søndergade 8, 7830 Vinderup
Tlf. 07 - 44 10 42

Forord

Igennem forskellige former for udadventt virksomhed etablerer Lions Clubberne kontakt med ikke blot interessante enkeltpersoner, men med mange forskellige befolkningsgrupper. Denne kontakt har åbnet clubbernes øjne for, at der iblandt os i hverdagen færdes en række mennesker, som har en væsentlig viden om, hvorledes livet har formet og udviklet sig inden for vort geografiske område, det gamle Hardsyssel, som stort set falder sammen med det senere Ringkøbing amt.

Den viden disse mennesker besidder, står i største fare for at forsvinde sammen med det individ, som bærer den. Ni Lions Clubber inden for Hardsyssel-området er derfor gået sammen om at løse en opgave, hvor en del af den »truede« viden bliver sikret og tilgængelig for de mange mennesker, som interesserer sig for vort områdes historie. Nærværende bog må ses som et supplement til de bestræbelser, som også fra andre sider udøves for at sikre og formidle Hardsyssels historie i nyere tid.

Til første bind af Hardsysselfolk er kontakten en række mennesker, som alle har det til fælles, at de har gjort et stykke med af udviklingen inden for såvel store som små bysamfund. Forfatterne tæller trænede og utrænede skribenter, men alle har noget væsentligt at fortælle om livet i netop deres by.

De medvirkende Lions Clubber (Herning, Ikast, Ringkøbing, Vildbjerg, Aulum, Holstebro, Lemvig, Vinderup og Struer) har bedt mig i forordet rette en tak til de enkelte forfattere og til de museer og lokalhistoriske arkiver, som med stor velvilje har stillet materiale til rådighed for denne bog. Det er en hjælp, vi ikke kunne have undværet, og vi håber på den fremover, såfremt Hardsysselfolk skulle udvikle sig til en serie. Foreløbig er planlagt et bind til udgivelse i oktober 1982 med skildringer fra en række erhverv, som ikke længere er levende, eller som er stærkt ændrede.

Dalhus, Resen i oktober 1981

Benny Boysen

Redaktør af Hardsysselfolk I

Indhold

- 7 Gunnar Jespersen, Herning:
Den gamle manufakturhandel og den travle fabrik
- 20 Henry Bailum, Holstebro:
Med Vinderup i bakspejlet
- 30 Finn H. Lauridsen, Århus:
Om det, der længst har været. Barndom og ungdom i Struer i 1920'erne og 1930'erne
- 48 Ane Christensen, Lemvig:
Barndom under afholdsstjernen – et hjem i Lemvig
- 63 Søren Thygesen, Ikast:
Leverandør til jyske uldkræmmere – fabrikant og borger i Ikast
- 71 Niels Lyhne Jensen, Århus:
Herning – barndommens hinterland
- 81 Elias Nielsen, Holstebro:
Et liv med tobak – 55 år i Færchs fabrikker
- 90 Jens Nørkjær, Aulum:
Mekanik og musik – et langt liv i Aulum
- 101 Niels Peter Holm, Ringkøbing:
Julen i Ringkjøbings gamle boghandel – før første verdenskrig
- 108 Kristen Antonius Kristensen, Vinderup:
Vinderup i begyndelsen af århundredet
- 114 Niels Chr. Petersen, Vildbjerg:
Udvikling og livsvilkår omkring Vildbjerg

Fra den gamle forretning og den store fabrik

Af Gunnar Jespersen

I 1883 flyttede Søren Truelson, Nørholm, sin omfattende handelsvirksomhed med bindetøj ind til landsbyen, som man dengang kaldte Herning Gade. På nuværende Bredgade 43, hvor i dag supermarkedet Føtex ligger, havde han opført en hovedbygning med to butikker og to lejligheder. På det bagved liggende areal, der strakte sig ned til Dalgasgade, havde han bygget fabrik og lager. Den præsentable toetages facadebygning faldt helt uden for landsbyens vante rammer og var med til at sprænge idyllen, som den tegnede sig dengang med huse i enetages længer på begge sider af Århus-Ringkøbing landevejen, der var flankeret af grøfter og poppeltræer. Gæstgivergården, Christiansminde, som senere blev Hotel Eyde, havde endnu ikke fået etagen bygget ovenpå, og hverken Kirken eller Bethania havde set dagens lys, men samme år blev Realskolen opført ved det torv, der var i sin vorden. Ting- og Arresthuset var dog også i to etager, det blev en halv snes år efter sløjfet, og i 1893 fik vi i stedet det tinghus vi har i dag, opført i hansa-gotik.

Bredgade 43, fra hvis 1. sal beboerne kunne se hen over de omliggende hustage, var således i sin oprindelse noget særligt, hvilket yderligere blev understreget ved, at be-

boerne i de to lejligheder ikke behøvede at »gå i gården«, eftersom der på husets store loft var indrettet et lokum til hver familie. Da byen i 1898 fik gasværk, blev der indrettet badeværelse (dog uden Water Closet), hvorved huset for en kort tid bevarede sin placering som en af byens moderne ejendomme.

Men den svagt bugtende Herning Gade, som nu hed Vestergade/Østergade, skiftede uafladelig ham, og i århundredets første ti-år var byens d.v.s. hovedgadens udvikling nærmest eksplosiv med tilsynekomsten af mange store, pyntelige ejendomme, deriblandt Højskolehjemmet (Bredgade 30) – Missionshotellet (Bredgade 20) – nuværende Løveapotek, (Bredgade 4) – Herninghus (Bredgade 19) – Ormstrups hjørne ved Torvet – husene, Østergade 3–5 og 7 – Hammerhus (Midtbank, Østergade 2) – Ankerhus (hjørnet ved Nørregade) – Volmerhus (Østergade 8) – hjørnet ved Kampmannsgade (Østergade 29) – o.s.v. – Det var i det samme ti-år vi fik Amtssygehuset og Mu-seet.

Tilbage til Bredgade 43, hvor Truelson havde indrettet manufakturforretning i den vestligste og største af de to butikker. Efter få års forløb rykkede han ud, og i en kort

Bredgade 43 med manufakturforretningen og porten ind til Truelsens fabrik. Bygningens underetage var oprindeligt med buer over butiksvinduerne såvel som over porten. Huset fremtrådte således i sine første årtier som et arkitektonisk hele og i harmoni med den profilerede buefrise, der afslutter overetagen. Man bemærker de forsænkede vinduer – med gadespejle.

periode havde forretningen skiftende lejere, men blev så i 1890 overtaget af Chr. Yde, der kom hertil fra Vestervig. Som bekendt fik Chr. Yde stor betydning for Herning, måske mere end nogen anden af byens mange tilflyttere, – for det har jo altid været blandt tilflytterne man har fundet Hernings foregangsmænd, siger man. Da borgerne i Vestervig frabad sig at få jernbane og i stedet

lod den gå til Hurup, tog Yde sit gode tøj og gik – på den måde, at han rejste med dagvogn til Struer – med toget fra Struer til Holstebro. Her steg han ud sammen med sin cykel og kørte derefter på såkaldte cushiondæk (massiv gummi) ad den stenede vej til Herning, hvor han sent samme aften ankom til Hotel Eyde. Han var sulten og trængte hårdt til et måltid mad, men værten, Chr.

Interiør fra manufakturforretningen, som den tog sig ud, da Chr. Yde overtog den i 1890. Den del af butikken, der vises her, holdt sig omtrent uændret til 1918, når man ser bort fra de prægtige petroleumslamper. (Lokalhistorisk arkiv, Herning).

Jensen, lod sig ikke formå til at servere andet end en sodavand. Yde var imidlertid kommet til Herning for at blive, og som den gode købmand han var, drev han forretningen op til at blive en af de førende i byen. Han skilte med udsalg fra den kendte klædefabrik i Horsens, Crome & Goldschmidts Fabrikker, og med udsalg fra Horsens Tugthus, der havde stort bomuldsværeri. Endvidere oprettede han et en-gros salg til mindre pladser fortrinsvis i Vestjylland, idet

hver større landsby dengang havde en manufakturhandel. I 1901 ansatte han Johs. Jespersen til at varetage denne afdeling. Den unge Jespersen (21), der var udlært i Ørsted og Århus, blev udstyret med kusk og hestekøretøj samt diverse prøvekasser og kufferter, og så rejste han som sælger fra sted til sted: Kibæk, Trolldhede, Videbæk, Aulum, Vildbjerg og så langt omkring som Nørre Nebel og Stadil. Han overnattede på de stedlige kroer, fortrinsvis på dem der ikke var

tørlagt, for har man en vinterdag aget i åben vogn, trænger man gevaldigt til en kaffe-punch ved vejs ende. Naturligvis endte de fleste besøg med, at han blev inviteret på et måltid hos købmanden, der gerne ville have et pust fra den store verden. Johs. Jespersen havde en særlig evne til at vinde folk for sig. Han var altid afholdt blandt sine kunder, også da han senere blev direktør for klædefabrikken i Vestergade.

I 1903 blev Chr. Yde formand for sognerådet, og samme år oprettede han bistået af sagfører, justitsråd Bitsch Herning Handels- og Landbrugsbank, som 62 år senere skulle blive flagskib i fusionen Midtbank. De to initiativtagere blev bankens første direktører med fabrikant F. C. C. Lund (Klædefabrikken) som formand for bankrådet (bestyrelsen).

Chr. Yde, som således havde rigeligt at se til, måtte lade sin manufakturhandel styre af Johs. Jespersen. I 1908 overtog Jespersen forretningen i kompagni med Ludvig Gylding Sørensen. Samme år flyttede Jespersen med sin unge brud, Camilla, ind i den vestlige lejlighed, som T. Truelsen havde beboet indtil villaen i Dalgasgade var færdigopført. I den anden lejlighed, der havde været Ydes, flyttede Gylding Sørensen ind. Efter kort tids forløb overtog de to kompagnoner tillige nabobutikken, der blev indrettet til herreekvipering. – Således tog de ydre forhold sig ud, da jeg i 1909 kom til verden som mine unge forældres førstefødte.

Jeg ved ikke, om manufakturbutikken i Bredgade var karakteristisk for sin tid. Det tror jeg nok den var, men den var i hvert fald helt anderledes end de manufakturbutikker man ser i dag. Billedet, der følger teksten, er fra 1892, d.v.s. to år efter, at Yde havde overtaget forretningen, og som den frem-

træder på billedet husker jeg den også fra min Bredgadetid under Første Verdenskrig – dog bortset fra de prægtige petroleumlamper. De blev skiftet ud først med gaslamper i 1898 – senere omkring 1908 med el-lamper. Jeg husker tydeligt, at ledningerne var trukket på porcelænsknapper i to parallelle strenge oppe under loftet. Men også i min tid var reolerne fyldt op med kuponer af uldne meterverer til frakker, kostumer og kjoler. Det var stoffer som: Nordisk Klæde, Baj, Melton, Afghalaine, Mousseline, Georgette, Crêpe de Chine o.s.v. Desuden fandtes naturligvis alle slags bomuldsstoffer til billige kjoler, forklæder og lignende samt alle arter af hvidevarer. Ser man på det gamle billede af forretningen vil man opdage, at der højt oppe på reolens overkant findes nogle mærkelige poser, der nærmest minder om hvespereder. Disse papirstutter var det lærlingens betroede hverv at fremstille af gråt indpakningspapir. De indeholdt et sejlgnarnøgler, hvis løse ende var trukket igennem tutten fornedet og hang løst ned langs reolen, således at den var lige ved hånden, når ekspedienten havde indpakket varen og kun manglede at slå snoren omkring pakken, for til allersidst at forsyne den med den lille bærepind, inden han med et indsmigrende smil overrakte resultatet til kunden. Naturligvis ledsagede han hende derpå til døren, som han åbnede gelassent og med et affabelt buk.

Naturligvis undgik man pr. refleks at støde mod de spyttbakker, der var anbragt på strategiske steder – endog i manufakturbutikken, selv om damerne selvfølgelig ikke skræede. Når kunden gik ud af forretningen bærende sin pakke i den lille bærepind, var det hendes problem, hvor og hvordan hun skulle få den nye kjole syet. Hvis hun ikke

selv syede, var det muligt at få det gjort hos en af de mange syersker, der fandtes ude i byen. Nogle manufakturforretninger kunne henvise deres kunder til egen systue – således også Jespersen & Sørensen.

Forretningen handlede også med gulvtæpper, som dengang kun fandtes i afpassede størrelser. Linoleum og voksdug havde man ligeledes på lager og desuden de silkebånd i alle farver og bredder, som pigerne brugte til hårsøjfer. Derimod var der næsten intet færdigsyet tøj, eftersom konfektionsfabrikkerne endnu kun var i deres vorden. De slog eftertrykkeligt igennem lige efter krigen og vendte op og ned på såvel tekstilhandelens som tekstilindustriens afsætningsforhold. Morescos fabrik for damefrakker havde domicil i Østergade i København. Den var en af de første herhjemme og blev også en af de største og mest estimerede med filialer i Sverige og Norge. Desværre måtte det gamle firma i midten af 70erne dreje nøglen om som så mange andre i denne hårdt ramte branche.

I forretningens store baglokale, som strakte sig ned i Truelsens gård, kunne man se ruller af hvidevarer leveret direkte fra fabrik. Det var stoffer som: Dowlas, Stout, Satin, Bolster o.s.v., stablet op i firkantede blokke, der næsten nåede til loftet. Faktisk var det da også de såkaldte stabelvarer, der især blev afsat en-gros til manufakturhandlerne i de midt- og vestjyske landdistrikter. Der var bl.a. den venlige frk. Sinding, der havde forretning i Trolldhede, og som altid huskede at have noget rart med til mig. Der var Haahr fra Videbæk, Chr. Skov fra Vildbjerg, H. M. Jensen – også kaldt Hans Majestæt – fra Kibæk, og så var der en meget pukkelrygget manufakturhandler, hvis navn og hjemsted jeg har glemt.

Amatørfoto fra Truelsens gård en søndag eftermiddag 1918. Forfatteren poserer med sin mor på trappen ind til strikkeriet. På skiltet står: »Uvedkommende forbydes Adgang«.

Efter en god handel blev en-gros kunderne som regel inviteret op i »privaten«, hvor min mor trakterede med et eller andet. Når jeg husker, at de kom i forretningen, hænger det nok sammen med, at min fars besøg hos dem var hørt op – tekstilbranchen undergår til stadighed forandringer. Måske var det de forbedrede rejseforhold, der var grunden til, at manufakturhandlerne nu hellere selv ville tage til staden. Min far og

hans kompagnon var naturligvis på stikkerne, når der var en sådan fisk i nettet – så kom cigarkassen frem, den med mavebælterne. Og her er det overleveringen beretter – hvad jeg naturligvis ikke selv har nogen erindring om, eftersom jeg kun var fire-fem år – at jeg stavrede hen foran den pukkelryggede mand med det gevaldige overskæg og med det i forhold til hans forkrøblede krop alt for høje understel. Den lille fyr kikkede intenst op ad ham, som han stod der og nød sin havaneser med hovedet anbragt skråt tilbage i ryggen. Han holdt cigaren mellem pege- og langfinger, og idet han førte den ud til siden pusede han røgen ud med fremskudt underlæbe. Gylding Sørensen stod med mig i hånden, mens han sammen med min far var i en indgående debat med kunden om den anspændte verdenssituation, der måske kunne føre til en rask lille krig. – Så var det, der lød nede fra gulvet: »Sikke no'en langeste ben du har!« – Det lod man som om man overhørte. Men så kom det lidt efter – alt for tydeligt: »Du ryger lissesom en fin herre.« – I samme sekund blev Gylding Sørensen overrasket af en voldsom hoste. Han måtte skyndsomst søge ud i baglokalet og tog i farten husets lille enfant terrible med sig.

De to kompagnoner havde som assistance i manufakturforretningen to kommisser, en lærling, en kassedame og en bydreng. Kommisser og lærling boede og spiste hos os. Af den grund havde min mor til at hjælpe sig to tjenestepiger, som de hed dengang, og de havde alle tre rigeligt at se til, selv om det var lærlingen og bydrengen, der skulle bære tørv op til komfur og kakkellovne. De fire børn krævede jo også deres. På loftet over lejligheden boede de tre unge mænd i et gavlværelse, der vendte ud mod Hotel Vestjylland (senere Centralhotellet). Her havde i

forne tider fabrikant Truelsens to fætre boet, dengang han selv drev forretningen. De blev senere medejere af hans virksomhed. I et andet loftsværelse med skrå vægge og et lille tagvindue boede de to tjenestepiger under ikke særlig komfortable forhold.

Under Første Verdenskrig var den elektriske strøm stærkt rationeret. Private måtte højst bruge en 25-lys lampe i hver stue. Alle overflødige pærer skulle fjernes, og så var der endda kun spænding på ledningsnettet til kl. 21. Når børnene kom i seng om aftenen, lå de og stirrede på lampen i loftet og ventede på, at den langsomt døde hen. Adskillige huse havde stadig gasbelysning, men i de hjem, hvor man før krigen var gået helt over til el-belysning, måtte man igen ty til petroleumslamper og stearinlys som supplement. Det gjaldt også i Bredgade 43. Jeg skulle som otte-årig være tapper og vise, at jeg godt turde gå alene op på det bælgmørke loft om aftenen i strengt nødvendigt ærinde »for ellers kunne man ikke blive spejder«. Heroppe var retiraden indrettet i et smukt, hvidmalet træhus. Vand-klosetter hørte til de store sjældenheder, som jeg dog havde oplevet en enkelt gang hos inspektøren på sygehuset, og som jeg med stolthed beskrev for mine søstre. Men skulle det nu absolut og uopsætteligt være, fik jeg en kammerstige med stearinlys i hånden. Det gik let nok op ad trappen, for jeg lod døren stå på klem ind til spisestuen, men når jeg så kom op i det store loftsrum, hvor det blafrende stearinlys kastede sorte flaksende skygger, var jeg helt i ukendte magters vold. Man anede kutteklædte skikkelser, svævende dødningshoveder og alt det uhyggelige, man kaldte gespenster. Når bare jeg slap ind i det lille hus og fik lukket døren, var jeg frelst, for lyset i kammerstagen, anbragt på den lille

Fabriksgårdens nordlige del med kontor- og lagerbygninger til højre. I den lave tværbygning var der i sin tid vognport og hestestald.

hylde, bortjog i det trange rum alle mørkets magter. – Tilbageturen var ikke så afskrækkende, for nu kunne jeg se lysskæret ude på trappen. Bagefter nede i stuen var der ingen, der kunne ane, hvilke rædsler jeg havde været igennem – tværtimod. Det var vistnok Bernhard Shaw, der sagde, at »alle mænd ville være kujoner – hvis de turde.«

Når man gennem porten ved Bredgade trådte ind i fabriksgården, havde man til højre S. Truelsen & Søns kontor- og lagerbygninger, der lå i det vestre skel ind mod Hotel Vestjylland. Bygningerne overfor, i gårdspladsens østre skel, var af lavere bonitet, de var delvis lejet ud til de to forretninger og deres indehavere. I stueetagen var der vaskarhus, tørverum og lagerplads for uld modtaget af oplandets landmænd i bytte for varer, og ovenover på 1. sal lå manufakturforretningens systue. Her herskede en meget myndig direktrice (som min mor havde »på kost«) over sine 4–5 sypiger, der mens de syede for byens damer, vendte og drejede

Truelsen's fabrik set fra syd. Til højre ligger strikkeribygningen, der også rummede systue, og til venstre ser man gavlen af den lange bygning, der forneden havde systue og garnlager og på første sal andre systuer. I denne bygnings forlængelse skimter man kontor- og lagerbygningen og helt i baggrunden vrangsidens af forbygningen mod Bredgade. (Lokalhistorisk arkiv, Herning).

alt, hvad der foregik i den lille købstad. I perioder med mindre travlhed fremstillede systuen færdigsyede kjoler o.l. til forretningen. – Alt dette lod naturligvis en otte års dræng aldeles kold, men direkticen havde til sin rådighed en afdanket cigarkasse, der rummede en rød hestekomagnet med et udefineret antal nips- og knappenåle, som på regnvejrsdage godt kunne slå en times tid ihjel. Det skulle naturligvis foregå stiltfærdigt, og hvis der kom kunder, var det omgående ud i regnen.

Truelsen's toetages administrationsbygning fortsatte med lagerlokaler og systuer ned mod Dalgasgade. Her i kontorbygningen residerede undertiden den gamle fabrikant T. Truelsen sen. (søn af Søren Truelsen) og altid hans to yngre fætre, som han fornuftigvis havde optaget i sit firma som

Fabriksinteriører fra omkring århundredskiftet er ikke hverdagskost. Her får man et glimt af strikkeriet hos Truelsen. Man bemærker petroleumslamperne, som dog ser ud til at være ændrede til gas. Det har ikke været muligt af fastslå, hvem de to strikkere er.

kompagnoner i 1913. Det var de to brødre, der i fællesskab kom til at præge firmaet og bringe det fra industrialiseret hosebinderi til at blive en af landets førende trikotagefabrikker. T. Truelsen jun., som altid blev kaldt Fætter, varetog især indkøb og salg. Han gik for at være den kreative, men holdt sig i øvrigt tilbagetrukket som den grå eminence.

I. C. Truelsen var langt mere kendt udadtil. Som formand for søndagsskolen var han en førende skikkelse inden for Indre Mission, hvor i øvrigt hele ledelsen var støt placeret. I. C. var meget afholdt, ikke mindst blandt fabrikkens personale. Det er

betegnende, at arbejderne hos Truelsen først så sent som i 1915 begyndte at indmelde sig i det lokale Tekstilarbejderforbund, der var oprettet allerede i 1896 af arbejderne på Brdr. Lunds Klædefabrik.

På Truelsen's omfangsrige lager herskede lagerchef Nielsen, der ligesom fabrikantene havde bygget villa i Dalgasgade. Man turde nok driste sig op på hans revier, men det var strengt forbudt at give efter for fristelsen til at spæne i fuld fart ned ad de uendelige hovedgange og at skjule sig i de mange smalle sidegange, hvor reolerne bugnede med uldne strikvarer fra gulv til loft. For resten var det slet ikke så vidunderligt at opholde sig her i længere tid på grund af den gennemtrængende lugt af naftalin.

S. Truelsen & Søns produktion omfattede næsten alt inden for såvel uldne strikvarer som bomuldstrikotage, og da firmaet var lagerførende og solgte varerne som grossist, krævede det en betydelig funktionærstab. På selve fabrikken var der ca. 150 ansatte, men derudover var ligeså mange beskæftiget ved hjemmearbejde, idet der i mange hjem ude i byen og det nærmeste opland var installeret såvel strikkemaskiner som rundvirkestole og symaskiner tilhørende Truelsen's. Derfor færdedes der daglig mange mennesker gennem porten til Bredgade 4. De medførte store tøjbylter, som de dels hentede, dels afleverede ved disken i fabrikkens ekspeditionslokale.

Det er velkendt og uomtvisteligt, at den trikotageindustri, der blomstrede så frodigt op her på egnen efter Første Verdenkrig for en væsentlig del var igangsat af hosekræmmere, der vendte tilbage til hjemstavnen, men det bør ikke overskygge den betydning det har haft, at mange familier takket være Truelsen's hjemmeindustri fik indblik i såvel

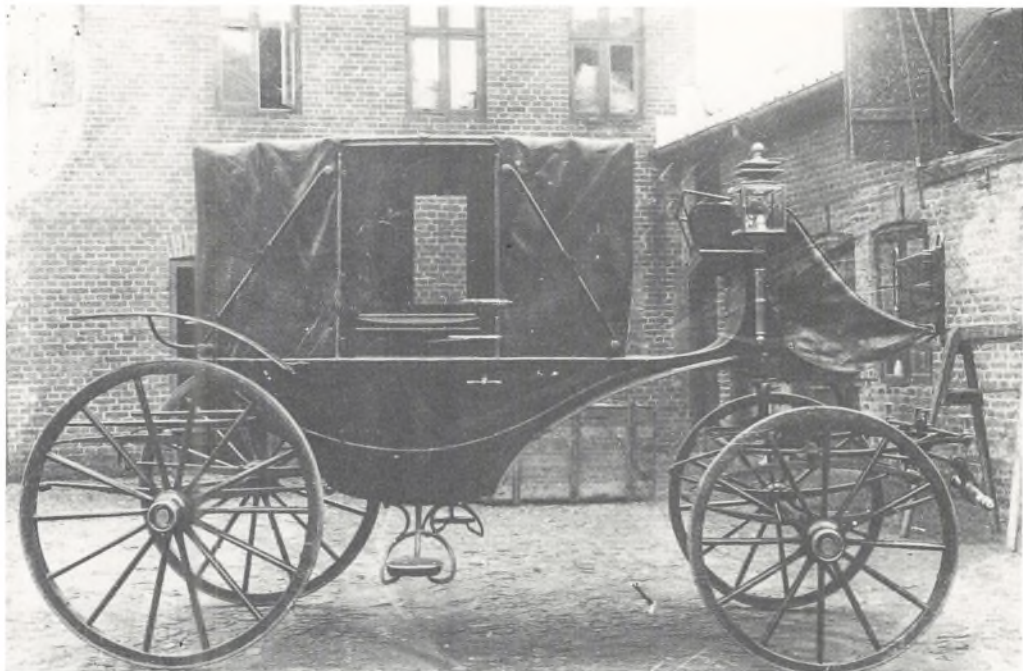
S. Truelsen & Søn's fabrikanter med funktionærstab 1907. Siddende fra venstre: afdelingsleder Olling Truelsen (eksp. af ind- og udgående lønarbejde) – lagerchef N. P. Nielsen – fabrikant T. Truelsen sen. – fabrikant T. Truelsen jun. – fabrikant I. C. Truelsen. Stående: nr. 2 fra venstre lagerekspedient Chr. Kampmann – nr. 7 bogholderske Signe Israelsen – nr. 12 Søren Truelsen (søn af T. T. sen.) – nr. 15 kusken Davidsen. De øvrige personer er ikke forfatteren bekendt. (Lokalhistorisk arkiv, Herning).

maskiner som produktionsforhold. Det var naturligt, at det gav folk lyst til at begynde for sig selv i det små, og det var jo just det der skete rundt om i kældre og udhuse.

Fabriksgården var delt i to afsnit af en lav tværbygning (øst-vest), hvori der bl.a var vognport og hestestald, for naturligvis måtte fabrikken have køretøjer. Kusken, der hed Davidsen, var min gode ven, jeg kunne altid komme med ham og hans tospand til

godsekspeditionen, hvis der var plads for pakker på fladvognen. Men Davidsen og hans to frederiksborgere havde tillige et andet hverv, idet de, veloplagte og velstriglede alle tre, ofte transporterede T. Truelsen sen. og hans hustru ud på køretur i den fornemme, åbne landauer.

Helt nede bag fabrikken, ud mod Dalgasgade, lå den hvide patriciervilla, hvor det gamle fabrikantægtespar boede. De havde fi-

Her ses den herskabelige karet med opslået kaleche. Denne landauer bidrog i høj grad til det billede, som i offentligheden dannedes ikke alene af familien i den hvide villa, men også af hele virksomheden. (Herning Museum).

re børn, to sønner, Søren og Knud, og to døtre, Johanne og Ella, som dog vist på det tidspunkt jeg har erindring om allerede var flyttet hjemmefra. Men naturligvis så jeg dem jævnligt, når de gik igennem »min port«. De var altid venlige mod mig. Selv Truelsens sorte kongepuddel, som hed Tiger, og som var så aristokratisk som nogen, kunne allernådigst lade sig klappe, når den en sjælden gang lod sig se i fabriksgården. Undertiden tog de to Truelsens-døtre mine søstre og mig på kort besøg i den store have, som i sin tid var solgt fra bager Jensens ejendom i Bredgade 41. Denne have, der var

et under af blomsterpragt, lå helt afskærmet og beskyttet. Det kunne slet ikke falde mig ind at gå derind, selv om jeg færdedes hjemmevant og uhæmmet overalt på fabriksgrunden. Desværre var der aldrig nogen, der tog mig med ind at se villaen indvendig. Det måtte vente endnu en snes år. Først da T. Truelsens arvinger i 1937 testamenterede villaen til Biblioteket blev det muligt, – men det var jo ikke ganske det samme.

Mod nord ud mod haven lå den meget store spisestue og mod syd en suite: fruens kabinet, dagligstuen og herreværelset. Der fandtes hele to badeværelser og WC med

T. Truel sen.s villa få år efter opførelsen i 1906. De sirligt anlagte rosenbede omkransede af buksbom var typiske for den tid.

træk og slip. Ikke underligt at der var distance mellem den tids Herningborgere og den herskabelige villa, der stod for dem som et landsted midt i byen. Fru Karen Mortensen, ældste datter af Olling Truel sen, har beskrevet lidt om forholdene inden for murene. T. Truel sen var hendes grandonkel, og når hun som barn var på besøg hos husets yngste datter, Ella, blev hun ofte inviteret til at spise. Måltiderne hos fabrikantfamilien var imidlertid temmelig spartanske, og der blev kun sat på bordet, hvad fru en skønnede, der var behov for. Når fru Laurine, som talte fint århusiansk, spurgte om nogen ønskede

mere, var der en teoretisk mulighed for, at hun ringede med klokken efter stuepigen, men den mulighed benyttede man sig helst ikke af.

I fabriksgårdens sydlige afsnit fandtes op ad skellet mod »Vestjylland«s grisemarked et hjørne afskærmet med rå brædder, hvor fabrikkens meget forskelligartede affald midlertidigt blev ført hen. Det var et interessant sted, hvor man fandt bunker af brugte maskinnåle, garnrester, parafinruller og papspoler i alle mulige farver og størrelser. Det var navnlig de sidste, der henvendte sig til fantasien og opfindsomheden. Men hvor

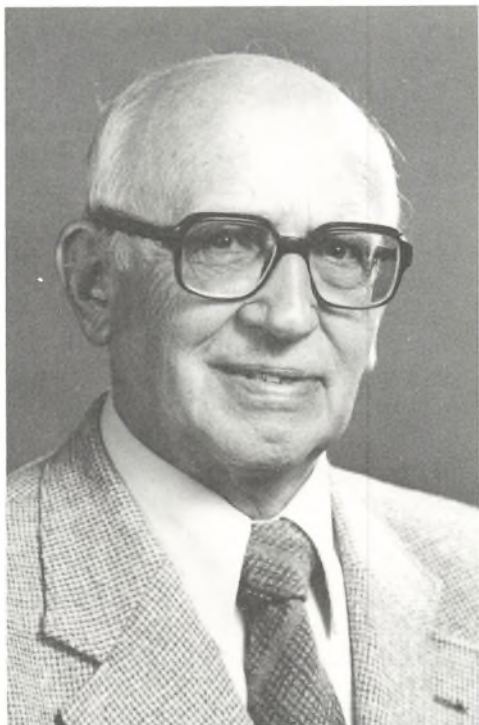
Hver torsdag formiddag var der handel med grise på det såkaldte grisetorv, d.v.s. det brede fortov, der fandtes uden for Hotel Vestjylland (Centralhotellet). Senere, i mere moderne tider, blev denne handel forlagt til et areal, der lå ved Jyllandsgade bag Hotel Vestjylland. Oven over kørestalden ser man de lange bygninger, der rummede S. Truelsen & Søns systuer og lager. (Lokalhistorisk arkiv, Herning).

var det nedslående gang på gang at måtte se i øjnene, at alle disse pragtfulde spoler og garntrisser ikke lod sig anvende til noget, der i en drengs øjne var meningsfyldt. Man kunne skubbe en række spoler ind i hinanden til et spyd eller en lang stok, men hvad pokker skulle man med dem, når hele herligheden knækkede for et godt ord. Når jeg havde legekammerater med nede at se på sagerne, var resultatet det samme. Efter den første begejstring måtte man fastslå, at det

hele ikke var til noget som helst. – Før eller senere står vi vel allesammen over for det smertelige, at inspirationen overstiger evnerne, således som jeg første gang oplevede det i affaldsbunken i Truelsen's gård.

Midt på virksomhedens areal, i nord/sydlig retning var fabrikkens toetages strikkeri-bygning placeret, og i dens forlængelse lå ud mod Dalgasgade et mindre jordstykke hen som græsmark. Undertiden gik de to frederiksborgere her og græssede i tøjrlag, som

man brugte det dengang. En solfyldt forårsdag, det var før jeg kom i skole, legede jeg her, da jeg pludselig fandt en lille klynge vilde stedmoderblomster. Jeg blev så overvældet af glæde over det sjældne fund, at jeg omgående måtte vise det til min mor. Spørgsmålet var, hvordan jeg skulle finde stedet igen i det høje græs. Det måtte afmærkes, men det eneste jeg havde hos mig var min knaldhættepistol, som var mig meget kær – den var splinterny, og den anbragte jeg så ved siden af de kønne, små blomster. Da jeg noget senere kom trækkende med min mor, kunne vi hverken finde pistol eller blomster, selv om vi finkæmmede hele marken. Det var en meget bitter dag.

Nu om stunder breder supermarkedet Føtex sig over Bredgade 43. Hvor manufakturforretningen lå, er der nu cafeteria, og S. Truelsen & Søns fabrikskompleks med hestetald og gårdsplads er opslugt af den store markedshal. Den hvide villa ligger der dog stadig, nu omdannet til bank, og mærkeligt nok er den just omtalte markstump endnu ubebygget, den henligger som parkeringsplads for supermarkedet.

I tidsskriftet »Hver 8. Dag« for 30. april 1913 findes en omtale af Herning, umiddelbart før byen blev købstad, med en udførlig omtale af Jespersens og Sørensens forretning. En lang række oplysninger heri kan supplere nærværende artikel.

*Gunnar Jespersen
Fhv. direktør
Gullestrupvej 7, 7400 Herning
Født 1909 i Herning*

Med Vinderup i bakspejlet

Af Henry Bailum

Når man – som jeg – har passeret de 60, går tankerne oftere tilbage til barndommen og ungdommens dage. Måske skyldes denne form for eskapisme, at man ikke altid er lige begejstret for nutiden – og fremtiden er der ligesom ikke ret meget fremtid i, hverken for en personligt eller for verden som sådan.

Derfor vil jeg her i denne bog opridse et tidsbillede fra 1920'erne og 1930'erne, som nogle nok vil nikke genkendende til, men som for mange andre vil være en ukendt verden.

Jeg spekulerer i skrivende stund på, om jeg ikke skulle have en slags uofficiel rekord i søndagsskolegang. Jeg fulgtes tidligt med min storesøster til dette lærdommens tempel. Jeg har vel næppe været mere end 5–6 år, og jeg blev ved, til jeg var 13–14 år.

Søndagsskolen blev holdt af forskellige lægfolk, samt af lærer Larsen, Bjert, som dog var en slags »professionel«, da han havde med børn at gøre i det daglige.

Han kom trofast kørende hver søndag fra Bjert til Vinderup, hvor søndagsskolen blev holdt i missionshuset. Han havde en lille islandsk hest, som han spændte for en sort jumble. Hesten blev opstaldet i søndagsskoleletiden i den købmandsgård, hvor min far dengang var staldkarl.

Blandt lederne husker jeg også ekviperingshandler P. C. Kviesgaard, der havde så

let ved at blive rørt over alle de smukke ord, han lod dale ned over børneflokkene, om Paradisets have og alle de små engle, der legede på evigt grønne, blomstersmykkede enge med hinanden og med alle de små børn, der var døde fra deres forældre, og hvor han stillede i udsigt, at vi andre nok også kunne komme, blot vi adlød vore forældre og i øvrigt passede vor søndagsskole flittigt.

Kommet så langt, var den følsomme mand rørt til tårer og fik fundet et stort, hvidt lommetørklæde frem, hvormed han tørrede sine øjne og kraftigt pudsede næse. Efter at han havde endt sine små taler, sang vi gerne en eller anden børnevenlig sang som denne:

*Ingen er så tryk i fare
som Guds lille børneskare...
o.s.v*

Da den var sunget færdig, var lederen igen kommet så meget til hægterne, at han også kunne være lidt morsom og fortælle os om en lille pige, som ikke rigtig havde forstået sangens ord og derfor troskyldigt havde kvædet: »Ingen er så tyk som fader,« hvilket udløste en så stor og støjende jubel hos os børn, at lederen blev helt betænkelig over sin egen succes og skyndte sig at tyse

Vinderup og Bjert søndagsskoler samlet i anledning af Vinderup søndagsskoles 40 års jubilæum september 1935. Ved denne lejlighed var der samlet 125 børn i kirken og 200 voksne om aftenen i kirken. Billedet her er taget ved det gamle menighedshus på Nørgårdsvej. Festtaleren var provst Theodor Rendtorff, Bøvling, som ses i bageste række til venstre. Af søndagsskolelederne ses bl.a. skomager Aggersbjerg, postbud Mads Andersen, farvehandler Skovbakke, gdr. Niels Maarbjerg, lærer Larsen, Bjert, fotograf Johs. Maarbjerg og fru lærer Larsen. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

på os og mente, at nu var tiden inde, til at vi gik op til Negerdrengen med vor søndags 5 øre.

Denne negerdreng var fremstillet af gips og behørigt malet. Han knælede på et fodstykke, der fungerede som sparebøsse. Når vi kom 5 øren ned i bøssen, nikkede negerdrengen som tak. Jeg husker også – sært

nok, så mange år efter – at en af lederne, der var en stor og tung mand og brolægger af profession, prøvede at forklare os børn, hvorfor ingen tyve kunne komme i himlen: »Jow, de forsto’r I nok, faa så vil’ de jo bræk’ æ guldbrostriern op aa’ ræn’ mæ’ dem!« Hvorhen uddybede han ikke nærmere, og jeg tror nok, at det var denne lille lapsus, der

bevirkede, at jeg har husket den 55 år efter.

Men for øvrigt var han dog helt på bibelsk grund, når han talte om guldbrosten (se Johs. Åbenbaring, kap. 21, vers 21) – »og stadens gade var af rent guld som gennemsigtig glar«. Og selvfølgelig faldt det jo bro-læggeren nærmest at bruge billeder fra hans daglige profession.

Jeg blev konfirmeret i Vinderup kirke af pastor Therp, præst i Vinderup-Sahl kommune med bopæl i Sahl, hvortil vi den første tid måtte cykle ved vintertide og i al slags vejr for at »gå til præst«.

Senere kørte præsten dog ind til Vinderup og holdt konfirmandundervisning i missionshuset.

Pastor Therp havde dengang et helt liv bag sig som missionær i Afrika, udsendt af Brødreemigheden.

Vi blev terpet godt igennem og lærte næsten hele Luthers Katekismus udenad, samt mange salmer, hvilket jeg finder, var en god og nyttig lærdom, men der undervises vist nu efter helt andre metoder.

En måneds tid efter konfirmationen var der bispevisitats i Vinderup kirke ved biskop Götzche, Viborg.

Jeg var dengang en idealistisk ung mand, med ret ryg og hævet pande, hvilket åbenbart behagede Hans Velærværdighed, for under overhøringen lagde han ligesom vel-signende sin hånd på min skulder og sagde, at »når jeg blev ældre, ville jeg nok mindes den (store) dag, da min biskop havde talt til mig«! hvilket jeg også har gjort, dog vist mest, fordi jeg fandt, at biskoppen med sådanne ord ikke helt var den ydmyge Herrens Tjener, jeg forventede, trods hans høje rang. Ingen tid er man så ærlig og så kompromisløs som i ungdommens år.

Nå, det var jo også før de tider, hvor de

gejstlige var steget ned på jorden for at blande sig med os almindelige, dødelige.

Både før og efter konfirmationen havde jeg min gang i KFUMs ungdomsafdeling. Tilbuddene til unge var ikke store dengang. En FDF-trop var lige ophørt med at fungere, og en spejdertrop blev først langt senere etableret i byen af min broder og andre interesserede. Tilbage var der så KFUMs ungdomsafdeling. Der kunne man komme sammen med jævnaldrende til lidt harmløs underholdning, som gerne bestod i lidt oplæsning, sang eller lysbilleder. Det var ikke de helt store ting, der skete, men vi var mere end nøjsomme i vore krav.

Det var festaftener, når bogholder Hans Larsen kom fra Holstebro med sit friske FDF-humør, sang og fortalte for os, eventuelt viste en amatørfilm. Jeg nåede heldigvis mange år senere at fortælle og takke ham for dette – det kan ellers let blive for sent – nu er han også død.

Disse aftener i KFUM sluttede gerne med en kort andagt, men åbenbart lang nok for de fleste af drengene, som sad og vred og vendte sig på stolene og skrabede med benene i gulvet, lige til der blev sagt amen!

Så for de alle op og stormede mod udgangen, væltende stole, og hvad der ellers var dem i vejen, for at være den første, der kom ud.

Ledere, jeg husker med særlig glæde, var nu afdøde guldsmed Broundal og førstelærer Rasmussen, som lever endnu.

Det var navnligt også disse to, suppleret af enkelte andre, der tog sig af de lidt ældres KFUM-møder.

De var ikke noget tilløbsstykke. Fra selve Vinderup kom der kun ganske enkelte. Rekrutteringen skete mest fra oplandet, navnlig Bjert, hvor de unge karle var i langt

Sevelvej til venstre med den gamle kommuneskole, der blev bygget i 1905. Den havde to klasseværelser og lærerbolig. Allerede i 1908 blev der bygget gymnastiksal. Den fine villa til højre er villa »Brejdblik«. (Vinderup egnhistoriske arkiv).

overtal, så ikke uden grund kaldte lærer A. C. Nielsen foreningen for Bjert KFUM.

De ydre rammer var yderst beskedne, og det var deltagerantallet som sagt også. Samtalerne om bibelteksterne gik mere end trægt, nogle af karlene så ud til at sidde og sove. Nå, de havde nok også mange gange en streng arbejdsdag bag sig. Mange var vel også bange for at blotte deres inderste tanker, ikke noget at sige til det! Der findes jo også en åndelig blufærdighed, som dog ikke blev krænket af de fornuftige ledere. Åndelig voldtægt fandt ikke sted, som det vist

ikke var helt ualmindeligt andre steder, hvor emsige ledere ville se resultater af deres forkyndelse.

Det lå ligesom i luften, at KFUM i Vinderup var en integreret del af Indre Mission, hvad jeg ikke mener er tilfældet andre steder i større byer.

Derfor var det stort set de samme, der mødte op i missionshuset til møderne, navnlig i de såkaldte missionsuger kom folk gående og cyklende langvejs fra, trodsende vind og vejr og alskens føre, for at deltage i møderne. Så godt som alle var dengang sort-

klædte og med sort overfrakke og grå filthat. Det gjaldt om at være så ensrettet som muligt påklædt i de tider, så man ikke stak for meget af fra omgivelserne, lige modsat nutidens mere individuelle påklædninger.

Egentlig garderobe var der ikke i missionshuset, så folk sad og døjede med varmen fra tromlekakkelovnen bagest i lokalet.

Fugtigheden emmede fra de våde klæder, som ofte udsprede lugte, som tilkendegav, at deres bærere var nært knyttet til landbruget.

Forkyndelsen var af jævn og letfattelig art, undertiden mærkede man endda noget af »Åndens Vingesus« under de lave, blåmalede bjælker – andre prædikanters udlægning af teksten var som en lang ørkenvandring med meget langt mellem oaserne.

Jeg har dog aldrig været ude for nogen af de såkaldte »helvedsprædikanter«, der talte mere om død og djævel end om Guds kærlighed til sine skabninger.

Den slags fandtes efter sigende også, navnlig på Vestkysten, på Harboøre i pastor Moes tid og derefter.

Indre Missions bestyrelse i Vinderup valgte efter min mening en mere moderat linie og udvalgte sig talere af en anden kategori.

Mødedeltagerne sang ind imellem »åndelige sange« fra IMs egen sangbog. Jeg har et enkelt eksemplar af denne, som har tilhørt min mor, og når jeg engang imellem blader i den, kan jeg for mit indre øre endnu genkalde de ofte kvikke og iørefaldende melodier, ikke ulig dem, som bruges af Frelsens Hær, med mange omkvæd i stigende og faldende tonerarter.

Det var én side af livet i Vinderup – men lad mig lige vende tilbage til min skoletid, den var ikke lang – syv år i Vinderup kom-

munale skole. Det var al den ballast af lærdom, jeg drog ud i livet med. Ja, ret beset gik jeg vel kun i skole i seks år, idet syvende klasses pensum til forveksling lignede sjette klasses. Egentlig tror jeg ikke, lærerne rigtigt anede, hvad de skulle stille op med de tilbageblevne elever fra sjette klasse, efter at nogle derfra var blevet overflyttet til den private realskole, og andre var gået »ud i livet«. Tilbage var der kun en lille rest, som blev proppet ind i et lille lokale oppe under taget – det var heller ikke beregnet på noget større antal elever.

Vore lærebøger var just ikke af de mest interessante dengang. Stoffet var ret tørt og på sine steder kun fragmentarisk behandlet. Geografibogen indeholdt således ikke så få skråsikre meninger om de forskellige landes folkeslag og levemåde.

Om Finland stod der således blot »Finnen har let til kniven!«, og de fleste landes befolkning fik prædikaten: »med folkeoplysningen står det meget dårligt til!« – kun i vort eget lille smørhul Danmark »var befolkningen et dygtigt og veloplyst folkefærd!«

Floskler, som selv en skoledreng kunne se, haltede ikke så lidt.

Trods tørheden i skolebøgerne fandt en læseglad dreng dog alligevel lidt åndelig næring i disse, og jeg læste gerne et stykke ud over det fastlagte pensum til næste dag, men jeg skulle vel vogte mig for at kramme ud med min forhåndsviden i klassen, – det var i kammeraternes øjne allerede diskriminerende nok, at jeg overhovedet havde læst min lektie. Det blev udlagt, som man »fedtede« for lærerne, et problem, som ikke kunne undgå at sætte en række ambivalente følelser i gang hos mig.

Alt, hvad jeg kunne læse mig tilrette

Billedet viser Nørregade set fra nord omkring 1914. Den første villa til venstre var bygget af teglværksejer Behrmann og ved siden af direktør P. Pedersens villa. Længere henne ses gavlen af Mosehuset, Nørregade 20. Bagved rager skorstenen fra Rings Klædefabrik op. Her var det, at fabriken »Ago« brændte op omkring 1930. På modsatte side bibliotekar Kathrine Larsens villa. Møllen med de fire vinger tilhørte købmand Simon Knudsen, Nørregade 11, mens vindrosen tilhørte Vinderup Mølle. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

med, gik fint, men tallenes mystik formåede jeg aldrig at trænge tilbunds i dengang – så lidt som senere.

I skolen havde vi jo selvfølgelig også vore frikvarterer, hvor det kom an på at støje så meget som muligt og ellers vogte sig for ikke at blive offer for mobning, som jo også fandt sted dengang, selv om vi ikke kendte det fine ord.

Vi havde også fri fra kl. 12 til kl. 13, for det var jo i de tider, hvor alle ordentlige

mennesker spiste varm mad midt på dagen. Og skolebørn, der ikke havde for langt hjem, stak i trav og kunne lige nå at få middagsmaden slugt, inden man skulle afsted igen.

Så en dag, man intetanende sad og spiste stegt rødspætte med persillesovs, lød der et brag, som var den yderste dag nu kommet. Alle mand af hus – rygtet gik, at fabriken »Ago« var sprunget i luften og brændte for fuld kraft.

Det første afholdshjem i Vinderup, Nørregade 9 (senere træhandler Sørensen) ca. 1896. Til venstre ses Thomas Damsgaard jun. (senere skræddermester i København), skomager Jensen (senere brygger). Forretningen blev i 1901 solgt til skomager Aggersbjerg. Den lille pige er Marie Jensen (senere bankkasserer i Vinderup bank), fru Jensen, datter af vinterlærer, »benbrudslægen« Thomas Damsgaard, Bjert. Dernæst to skomagersvende. I døren længst til højre træhandler N. C. Christensen (senere sognerådsformand) og fru Marie Christensen. I baggrunden skimtes den gamle Vinderup Mølle. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

Det kunne vi selvfølgelig ikke stå for. Vi benede af det bedste, vi havde lært, op til den gamle markedsplads, hvor fabrikken lå. Dens specialitet var at fabrikere fluefangere og stjernekestere, henholdsvis et sommer- og et vinterprodukt.

Jeg ved ikke, hvor mange der i dag husker disse væmmelige klistrede strimler, der blev trukket ud af et rundt hylster og ophængt i loftet, og der sad efterhånden hundredvis af

fluer og sprællede, indtil der ikke var plads til flere, og til sidst havnede den i komfuret.

Fabrikken »Ago«s anden produktionsartikel var stjernekestere, der blev anvendt på juletræer, og som kunne sprutte mange stjerner fra sig, mens de brændte ud og lugtede fælt.

Det var jo to brandbare artikler, fabrikken gav sig af med. Rygtet gik, at en af arbejderne i middagspausen havde vist en utrolig

Den gamle Vinderup kro (hotel) på Nørregade først i 90'erne. Fra venstre på bukken af det fine hestekøretøj ses proprietær Thorvald Hansen, Nygaard (Ejsingholm). For bordenden bagved den gamle urmager Erlandsen, ved bordet »Bette Kristian«, kromand A. Jensen, skomager Jensen med børnene Marie og Thomas, med forklædet slagter Vestergaard, og lidt tilbage gendarm Frederiksen. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

uforsigtighed ved at kaste en brændende tændstik fra sig og havde ramt noget af stjerne-kaster-massen i en tønde, så både, mand, tønde og hus var sprunget i luften.

Vi børn havde lange ører og hørte gysende efter de voksnes beretninger om, hvordan mandens arme og ben var spredt til alle sider, og vi sendte en stille bøn op til Vorherre, om han ikke nok mente sig i stand til at få stumperne sat rigtigt sammen, når nu manden skulle i himlen.

Selvfølgelig kom vi for sent i skole den middag, og forsømmelsen blev honoreret med tre minusser i karakterbogen i rubrikken »Opførsel«, samt en eftersidningstime.

Min klasselærer rystede bedrøvet på hovedet og udtalte sine tvivl, om jeg nu også efter dette fejltrin var i stand til at beholde pladsen som nr. et. Jeg tror nu nok, at jeg klarede hurdlen endnu engang, trods handicappet med de tre minusser.

Var jeg således ofte nummer et i klassen,

var jeg ubetinget nummer sjok på boldpladsen. Det lå ligesom i luften, at jeg ikke kunne spille fodbold, hvad ingen rigtigt kunne have nogen mening om, da jeg aldrig fik lov at prøve.

Når anføreren for fodboldholdet udtog sine spillere, var jeg altid den sidste, der blev valgt, og altid som målmand!

Jeg har den dag i dag ikke ret meget mere forstand på fodbold end dengang, men jeg mener dog at have fundet ud af, at målmandens rolle ikke er helt uvæsentlig, men kammeraterne var ikke af samme opfattelse. De mente sig åbenbart i stand til at holde modspillerne fra mit mål.

Skete det alligevel, at der gik en bold i nettet, så var jeg jo en stor torsk, der ikke havde en skid forstand på fodbold, og så var det min skyld, de havde tabt kampen!

Selv om skolen var en stor del af vor verden, da vi var børn, var der jo også en verden uden for denne, og i den færdedes der mennesker, man ikke kunne undgå at lægge mærke til. Der var bl.a. »æ Konstmaler«, af nogle også kaldet »Harboøre Præjst«. Han havde vist aldrig haft en pensel i hånden, langt mindre læst til præst, selv om nogle mente dette, men skulle være blevet sær i hovedet, da en kæreste slog op med ham.

Der var også yngre mennesker, der blev lagt mærke til, deriblandt smeden og bageren, som opnåede større berømmelse blandt byens folk end Wessels to personer af samme fag.

Den ene, bageren, var lille og hvid af melstøv, den anden, smeden, stor og sort, men et havde de til fælles: De havde set sig godt gale på byens daværende betjent Pedersen, som han hed. Det var der mange andre, der også havde, men de gik mere i det skjulte

med det. Bageren, der var i besiddelse af en lyrisk åre, skrev en nidvise på en halv snes vers, der mere end antydede forskellige ting i betjentens embedsførelse, som han mente burde være anderledes. Bageren lod værket trykke og solgte det ved anlægsfesten o.l. sammenkomster og ud på aftenen, når stemningen var høj blandt byens og egnens ungdom, blev der ikke sparet på stemmekraften, når sangen blev sunget – selv ikke i betjentens nærværelse. Ved et tilfælde fik jeg forleden fat i en kopi af sangen, men skal her nøjes med at citere første vers:

*Vi her i byen
har en bøs betjent – faldera
vi ønsker alle
ham til Livø sendt – faldera
de gamle, unge, børn,
dem vil han slå – faldera
mens pigerne han knapt
kan lade gå – faldera
o.s.v.*

Men den gik jo ikke! Og bageren blev stillet for retten i Holstebro, og de fremsatte beskyldninger mod betjenten (da ingen vidner var at fremskaffe) blev mortificeret og kendt »døde og magtesløse«, og bageren fik en bøde for gadeuorden.

Men det kunne hans ven smeden ikke lade gå uhævnnet hen.

I nattens mulm og mørke og med malerspand og pensel dekorerede han den sorte asfalt i Vinderup by med en galge, i hvilken der hang en radmager betjent, omgivet af letfattelige symboler, som dolk, dødningehoved m.m., og for at ingen skulle være i tvivl om adressen, var der nedenunder galgen malet »Død over Knokkel-Pedersen, Byens skræk«! Denne dekoration havde

Vinderupboerne glæde af længe, for efter hvert regnskyl trådte den hvide maling tydeligt frem.

Vi drenge, der boede i nærheden af anlægget og havde den til daglig legeplads, var just heller ikke for glade for betjenten, idet han ved en bestemt lejlighed beskyldte os for at have flænset barken af en lang række træer.

Vi blev derfor kaldt op på politistationen, hvor han mønstrede vor samling af lomme-knive og med kyndig kendermine fastslog, at de havde været brugt til at skære i træ med! – Vi var ikke hårde benægttere, faktisk havde vi brugt vore knive til at skære i træ

med, hvad havde man ellers en kniv til? Men hærværket kendte vi ikke noget til. Men så gik den neurotiske betjent helt op i limningen og lovede os, at hvis vi ikke gik til bekendelse, skulle han sørge for, at vi kom i kachotten i Holstebro, og der ville vi få en omgang spanskrør, så det battede. Det blev dog ved truslen velsagtens »på grund af bevisets stilling«, som det jo hedder i retssproget. Men en gammel kone i nabolaget, som ofte besøgte min mor, tabte fra den dag af enhver tro på en lykkelig fremtid for mig, for ret beset havde jeg jo været i konflikt med politiet, og med den slags vidste man jo nok, hvordan det ville ende...

*Henry Bailum
Billedkunstner og forfatter
Skivevej 84, 7500 Holstebro
Født 1917 i Ejsing sogn*

- Om det, der længst har været

Barndom og ungdom i Struer i 1920'erne og 1930'erne

Af Finn H. Lauridsen

Det er, som drømmer hjertet
om det, der længst har været –
men søger ikke over,
det aldrig genopstår.

Nu smiler det, der smerted,
nu synger det, der bæved,
som granedroslen slår.

Olaf Hansen: Vintervise (1925)

Jyllandsgade

Jeg husker lugten af gaden en sommerdag, når vandvognen havde været der. Jeg kan lave duftfilm med den – lugten – når jeg lader erindringens kamera panorere over Jyllandsgade i 20'erne. Lugten og lyset, det blege klare, når man en søndag i sit fine tøj gik ned til lågen for at se, om der var nogen ude. Man legede ikke en søndag, for tøjet måtte jo ikke blive snavset – overall'en og kedeldragten hørte hverdagen til. Søndagen var spadseredag – til havnen, på Fjordstien eller til eftermiddagskaffe hos husets venner, spredt over byen. En del af formiddagen blev ofte tilbragt ved det altid velpudsedede messinggadespejl, hvor man kunne »tage gaden af« og følge med i det lidt, der skete oppe og nede. Var man heldig og havde gode øjne, kunne man se, hvad klokken var på

banegården. Mod syd kunne man skimte »Lævervejen«, et hundrede meter af Jyllandsgade mod Galgebjergerne, der i regnvejrperioder lå i fed, leret ælte. Lævervejen spillede en stor rolle i dagliglivet, når bilister, der var ukendt med forholdene, ville køre gaden ud. De gik fast – uhjælpeligt – og råbet lød: »Der sidder en bil i Lævervejen«. Alle styrtede derop og fulgte interesseret og spændt køretøjets fortvivlede sprællen for at komme fri. Når det var blevet godt beskidt, og chaufføren bandende måtte give op, blev der sendt bud efter et spand heste, der som regel klarede opgaven. Hvordan de ordnede *det økonomisk*, gik aldrig op for os, i al fald ikke for mig. Men en herlig forlystelse var det, og den blev først ødelagt, da gaden i 1930'erne fik asfalt.

Min del af Jyllandsgade begyndte ved Dusebergvej med ægpakkeriet. Så kom pudser Bergs hus og efter et mellemrum købmand Foghs, der havde have, hvor nu nr. 16A ligger. På 16B's plads lå en fiskekassefabrik, og derefter var der ingenting før »Rødsten«, nr. 22, der efterfulgtes af 24 og 26. Resten var tavshed. Den østlige side var bedre besat. På hjørnet ved Dusebergvej lå bager Viborgs lille forretning, hvor man i reglen blev betjent af Mutter Viborg. Nogen genial bager var Viborg ikke, og jeg fatter i dag

egentlig ikke, at familien kunne leve af virksomheden. Men vi børn kom der nu ofte – efter for 1 øre saltpastiller, det var to stk.s, eller andet småslik i laveste prisklasse. Mutter Viborg, der var en rar ældre dame, behandlede vi rædselsfuldt. Man kan i dag krølle tæer i skoene over det. En yndet sport var det gennem hullet at fastgøre en en- eller toøre i en række elastikker, som blev anbragt oven for albuen på en af armene. Man bestilte så sin vare og lagde mønten på disken og – vips var den væk! Man søgte desperat, Mutter Viborg hjalp trolig med, og det *kunne* ende med, at hun gav én saltpastillerne med en bemærkning om, at hun nok fandt mønten senere. At det var en slyngelstreg, og at hun i virkeligheden var flink og godmodig, gik vel nok op for os. Men spøgen varede da en tid.

Efter hjørnehuset var der en smøge, der førte over til Nygade, og så fulgte huset, hvor der senere blev børnehave, derefter postpakmester Anderson, hvorfra der var hul til nr. 23, nu Fyensgades sydlige hjørne. 23 efterfulgtes af 25, og så kom 29, 31, 33, 35, 37 og 41. Gaden blev dog fyldt ud i slutningen af 20'erne og i løbet af 30'erne, og i begyndelsen af det sidste årti blev Fyensgade anlagt.

Jeg er født den 7. marts 1922 i Jyllandsgade 31. Mine forældre var murermester Marinus Lauridsen (1891–1972) fra Linde og Olga, f. Johansen (1886–1978) fra Tromsø i Norge. Sammen med sin kompagnon, Hans Lysgaard, byggede Far i 1919 dobbelthuset nr. 29 og 31. Det var ikke noget særlig godt hus – bl.a. var mørtelen noget efterkrigsstads, som for et godt ord faldt ud af fugerne. Men det står der endnu, selv om det med mørtelen efterhånden bliver mere og mere åbenbart. Huset havde to lejligheder, kæl-

Jyllandsgade 29-31 sidst i 1920'erne. De små vinduer i toppen med buerne er til de nævnte lofts værelser, et i hver ejendom. De to huse var fuldstændig ens.

der og et lofts værelse. I kælderen var der et vaskehus, to viktualierum, et værksted, to brændselsrum og et water closet. Det sidste var fanden til anbringelse, for det havde været der hele tiden, og det frembød kun en særdeles beskedent nydelse, når man vinterdage skulle derned efter stort og småt. Men det skulle man forresten slet ikke altid. Der var potter oppe, og de blev brugt flittigt af både børn og voksne – fortrinsvis til småt; men var man syg også til stort.

I stuen var der en pæn treværelses lejlighed: entre (korridor kaldet), køkken, soveværelse og to stuer, alt kakkellovnsfyret. Det samme var der ovenpå, hvor vi boede; men her var der skrå vægge i den ene stue. Det så vi nu ikke meget til, for den var udlejet de første år, i øvrigt tillige med lofts værelset, der kun kunne nås gennem en lem. Det var meget primitivt. Jeg ved den dag i dag ikke, hvordan Jane, der boede deroppe, blev va-

sket. Hvis hun nogensinde blev det, må det have været i vaskekælderens, for jeg mindes heller ikke noget servantestativ. Varmen holdt hun ved en lille kakkelovn, der ved et ret langt rør var ført over til skorstenen midt på loftet. Gud ved, om det egentlig var lovligt; men det var det vel, for Far var brandsvend nr. 11 i Struer Brandkorps og havde da en særlig forpligtelse til at overholde byggereglerne. Trappen op til førstesalen var en almindelig trætrappe, som de dengang var flest. Da Mor og Far kom lidt bedre efter det, blev den linoleumsbelagt. Det var noget helt specielt i det hus, for da Mor i sine bedste år var rengørings- og poleringsmenneske i et omfang, som kun de, der har kendt hende, kan forstå, holdt hun den bonet, så den faktisk var livsfarlig at færdes på. En pudsig ting på trappegangen var et lille rundt kurvebord og ditto stol, der stod på reposen under loftstrappen. Det så meget sødt ud; men der sad aldrig nogen. De havde oprindelig hørt til den udlejede stue; men da lejeren, lokomotivfyrbøder J. C. Roed, blev gift ved midten af 1920'erne, og stuen blev vor dagligstue, satte Mor og Far dem der ud. At kassere dem var naturligvis utænkeligt.

Første rum til højre i korridoren var køkkenet, blåmalet i tidens stil. Det var domineret af et komfur, som Mor på sit gebroknede dansk-norsk kaldte komfyret – en udtale, der forresten også var i tidens stil, som kommynten med franske reminiscenser var det i manges brav borgers mund. Med komfuret var det som med trappen; både det og messingbeskyttelsesrøret omkring det var skinnende blanke. Mod øst, ved vinduet, var der et køkkenbord i rummets bredde, til højre i dette en jernvask med en messinghane over. Her foregik både opvasken og den personlige vask. En dør ved siden af vasken førte til

I sommersøndagsuniform cirka 1927, foreviget af fotograf J. Rasmussen, Holstebro. Matrostøjet fandtes i to farver: Sort til vinterbrug og hvidt til sommeren. Der er fire striber på kraven, og det er egentlig forkert. Der skulle kun være tre – til minde om admiral Nelsons tre sejre: Aberkir – København – Trafalgar. Den sorte pose var udtryk for min sorg over hans dødelige afgang i det sidste slag.

et spisekammer, som man kunne gå ind i. På væggene var der en tallerkenrække, en hylde til viskestykker med et broderet lærredsstykke foran, der ofte indeholdt en manende tekst, som jeg desværre har glemt, desuden et skab med to glaslåger, der indeholdt det

daglige service. Gulvet var oprindeligt træ; men også det fik med tiden linoleum.

I bunden af korridoren lå soveværelset. Her stod en stor gul dobbeltseng, et klædeskab, et toiletmøbel med spejl og to servanter, den ene noget større end den anden og med servantestel ovenpå og potte indeni. Der var oprindeligt ingen seng til mig, og det hang sammen med, at jeg sov mellem mine forældre. Her har jeg oplevet Kiplings »Junglebogen«, Rider Haggards »Kong Salomons Miner«, »Det hvide Folk« og »Hun« og Achton Friis' »Danmarks-ekspeditionen« – tålmodigt læst af Far, nogle af dem flere gange. De står endnu på min reol, og ikke sjældent tager jeg dem ned og genopfrisker et par sider af de mere dramatiske eller bevægende.

Til venstre for soveværelset lå stuen, der som nævnt nogle år var den eneste. Den var møbleret med mørke, stive møbler, som man dengang så i alle hjem: et spisebord med fire stole, et bogskab med glaslåger og dækketøjsskab underneden og et skrivebord med løvefødder og gesvejsninger. Møblerne var købt, da mine forældre i 1917 kom hjem fra Norge. Far var taget derop – til Kristiania (Oslo) – som rejsende håndværkssvend nogle år før sammen med tre kammerater: Kristian Dragsbæk og to brødre Thomsen. Alle fire fandt en kone i Kristiania; men de to Thomsen'er blev ude, den ene i Norge, den anden tog til USA. Far og Dragsbæk vendte hjem til Struer, hvor de begge i mere end en menneskealder var murermestre.

I stuen levede jeg størsteparten af mit indeliv: byggede med »Tinkerton«, et træbyggesæt, eller »Stabil«, et stålbyggesæt, lidt mindre fint end »Meccano«, kørte over Grønlands snemarker eller indlandsisen – alt efter, om jeg dyrkede Nansen, Mylius

Erichsen, J. P. og Lauge Koch, Ejnar Mikelsen eller Knud Rasmussen. Af en kusine i Holstebro havde jeg fået en mekanisk nisse, der kunne trækkes op og gå. Den indgik på en ejendommelig måde i mine lege og blev til sidst en hovedperson, som under navnet Nis blev en drabelig ridder eller måske rette-re min væbner, da Ingemann og Walter Scott satte min sjæl i svingninger efter den fortid, som allerede da påkaldte sig min eneste interesse. Mit eget udstyr var en købt legetøjssabel, et stort Dannebrog som kappe og en brandhjul. Min vælige ganger var understellet til et rundt bord, som Mor brugte til at stryge ved. Jeg har i den skikkel-se reddet mangen jomfru i nød – altid personificeret i den pige, jeg for tiden var forelsket i. Det var forresten i mange år den samme.

Snart blev også radioen på skrivebordet et spændende legetøj. Et stor stavær med lamper og spøler strittende op og ud og et håndtag på siden, der kaldtes tilbagekobling, og som var i stand til at formidle en infernalsk hylén, som kunne forplante sig til naboapparater, og som man til sidst måtte have en statshyleinspektør til at føre kontrol med. Men når man ellers kunne holde instrumentet i ave, førte det én legende let til Daventry og Königswusterhausen – og ja naturligvis også til København eller Århus, eller hvor der nu var transmission fra. Lytningen foregik i absolut stilhed ved hovedtelefoner: to til voksne og en til børn, for jeg var enebarn. Det vil sige, egentlig havde vi adskilligt flere; de var installeret på den måde, at der under spisebordet sad en hel række af stik, som de lytteønskende kunne koble sig ind på. Endnu kan jeg se det for mig, når vi havde gæster, og der skulle høres radio. Alle sad de med ørevarmere og horn på hovedet,

og Far sad ved apparatet og passede på, at tonen var den bedst mulige, og at det ikke hylede. Ansigtstudtrykkene var andægtige, undertiden let undrende, og man var ikke nær alle enige om, hvornår noget var morsomt. Der var somme tider en fornemmelse af, at det ikke var det samme, man hørte og tog del i.

En speciel oplevelse var dyrelivet ved køkken- og soveværelsesvinduerne. Her var en gennemgående kvist og fra denne og til tagrenden en ca. halv meter bred skrå zinkplade. I tidernes morgen havde Far plantet en vildvin på husets østside. Den bredte sig i løbet af no time over hele muren, nåede tagrenden og blev aldeles kolossal. Den husede en sværm af gråspurve, der larmede og regerede. Det kunne endda gå, det var forudset; men det var ikke forudset, at der også ville kravle mus op ad vinen. Dem lå Mor i bestandig kamp med, og hun vandt de fleste slag, selv om det skete, at der kom ubudne gæster i spisekammeret. Værst var det dog, da også rotter kom på samme idé. Før kammerjægeren blev tilkaldt og gik i aktion, foregik et par enkelte bataljer, der ligesom skulle klarlægge problemet. Det var der, det var helt klart; men fælder var ikke nok. Dem gik rotterne grinende udenom. Så måtte ildrageren igang, og den var probat. Angrebet blev afværget under hujen og skrigen, og de faldne kom i skraldespanden.

Men lad os gå rigtig udenfor – ad kældertrappen og op ad kælderhalsen. Her var gården. Oprindeligt var den grusbelagt, siden fik den fliser. Den var mest egnet til stiltfærdige lege: »Far og mor og børn«, »Købmand«, »Tombola« – hvis lodpris sædvanligvis var 1 øre. Der var altid nogen, der var skøre nok til at købe, og så gik turen direkte til Mutter Viborg efter saltpastiller eller

sukkerkugler. Haven var mere spændende. Den var adskilt fra gården ved et hvidt træstakit med en låge i. Den var først og fremmest – som alle andre i den økonomiske tid for så længe siden – en nyttehave med kål og kartofler og porrer og rabarber, og jeg ved ikke hvad. Der var også en del frugtræer; men ingen af dem gav noget videre. Kun et enkelt med Skovfogedæbler præsterede nogle sure knolde sidst på sommeren. Til gengæld var der høns, og det havde alle – alle i gaden op og ned på begge sider. Gud ved, om vi nogensinde sov længe i de lyse måneder? Lillebyens hanegal må have været enormt; men måske var det så dagligdags, at det ikke fornemmedes. I al fald erindrer jeg ingen gene af det.

I haven lå et lille muret – naturligvis – lysthus, hvis tag var toppen af det ene af tårnene fra hovedbygningen på den store udstilling i 1924. Den anden top stod i brygger Sørensens have ved Struer Bryghus i Vestergade og havde der fundet samme anvendelse. I lysthuset, der havde bænke langs væggen og et bord i midten og ikke andre møbler, tilbragte jeg i sommertiden utalte timer med læsning og mine ensomme fantasilege, altid baseret på læsningen og aldrig delt med kammeraterne. Under trappen havde jeg indrettet et gravsted til de talrige fugle, voksne og unger, som gik tabt i vildvinens virvar. En trekantet sten var placeret over stedet med blyantspåskriften »Farvel lille fugl«.

Øst for haven lå gartneriet »Vilhelms-håb« afgrænset af en hel lille skov, der var en herlig jungle for Kiplings Mowgli og senere selveste Tarzan, som blev helt rigtig, da min tante og onkel fra Århus forærede mig en skinnende dolk i skede. Da jeg en tid var optaget af religiøse spekulationer, vist

Familie fra Falsig i Naur foran lysthuset i haven ca. 1929. I bageste række mine fætre Jens og Christian Kristiansen, min kusine Mariane Kristiansen, min hårtop og far. Forrest Kresten Støvring, gift med Ingeborg Kristiansen ved siden af samt mor.

mest fordi jeg var hunderød for ikke at kunne stå mig på Dommedag, var skoven også min kirke, som jeg dyrkede sammen med en ven, der havde samme interesser. De var nu ikke så direkte foranledigede som mine; han havde dem med hjemmefra.

Tilbage gennem »skoven«, haven, gården og ud på gaden mod vest og til legene der. Der var børn i alle husene – næsten da, for

hvis jeg tænker mig godt om, var der et par stykker, som nok rummede børn i biologisk forstand, men hvis børn ikke just var lege-kammerater: de var voksne, som man var det dengang med ravnør og læreplads til ni øre i timen. Dem havde vi ikke meget med at gøre. De dukkede op engang imellem og overtog ledelsen, når der var krig med Søndergade. Generaler var vi ikke, og vi havde vist heller ikke det mod, der skulle til for at gå i spidsen. Disse krige – og der var flere af dem i årenes løb – var en ejendommelig foreteelse. Ikke at de var specielle for kvartaret eller for Struer, de kendes allevegne fra. Men de var ret så alvorlige. Man var vrede på hinanden – over hvad ved jeg egentlig ikke – og da man ikke kendte til forhandling, var der kun én vej ud: kamp – kamp på forskellige former for trævåben med mindre træer med mange grene som de fremmeste. Som russere brølede man »hurraaah« og styrtede hærene mod hinanden – uden strategi i en bred falanks, til én gruppe veg. Men det sjove var, at hvis der kom nogen til skade – så var det hele straks forbi. Det var jo ikke meningen, og allerhøjest bekræftede det, hvis det skete på vor side, at de fra Søndergade var nogle dumme svin. Og det var de måske også, for der var aldrig krig med Dusebergvej eller Galgebjerger, de eneste andre muligheder.

Takket være mit indgående kendskab til Ben Hur, både som romanfigur og i Ramon Novarros skikkelse, kom jeg til at spille en vis rolle i disse krige. Ikke som helt – ak nej – men som slavefoged! Vi tog fanger, der fluks gjordes til galejslaver, og det var min opgave at holde dem til orden og rotakt med en pisk, jeg selv havde konstrueret af et gammelt cykeldæk, der var skåret i strimler. Galejen var noget murerstillads på Fars

plads bag kassefabrikken. Den fungerede fint, og det gjorde pishen også, selv om den aldrig ramte nogen, ikke engang af vanvare. Til de brutale lege hørte også fuglefangsten, som blev drevet af de store drenge. En træmargarinekasse blev befriet for sin bund, der blev erstattet af kyllingetråd. Kassen blev stillet skråt på en pind med en lang snor, og der blev lagt korn under. Når en fugl gik i fælden, trak man i snoren – og den var fanget. Ofte slap man den fri igen, men ikke altid – og det var just det fæle ved det!

Ellers var de fleste lege uskyldige om end sjældent stilfærdige. En stor rolle spillede længe tøndebåndet eller trilleringen, som den hed i Struer, for faktisk har jeg aldrig set nogen benytte et tøndebånd. Trilleringen var et kasseret cykelhjul uden eger, som man brbrbr kørte afsted med. Det udviklede sig til en hel kunst, især da nogen fandt på at sætte slange og dæk på. Vore dages gymnastiske moderne er børneleg imod, hvad vi kunne præstere med en trillering, ført med en god pind. Noget lignende gjaldt snurretoppen, der endnu eksisterede, og af flere håndteredes med virkelig virtuositet.

En direkte fortsættelse af trilleringen blev cyklen, da den kom på gaden. Far købte en lille en til mig hos Bundgaard på Østergade; men det var en jammer, for jeg kunne ikke få den til at fungere – dvs. jeg kunne ikke holde balancen på den, et fænomen, der placerede mig noget længere nede i hakkeordenen, end jeg ellers var berettiget til. Sorg vendtes først til glæde en dag, da Søster, som ikke var min søster, men min gudmors datter Ingrid Nielsen, fik mig til at gøre fem afsæt på pedalen, inden jeg svingede højrebenet over sadlen. Så sad jeg der pludselig og blev siddende! Cyklen fik jeg uendelig megen glæde af. Sammen med

Georg Knudsen fra nr. 35 udgjorde jeg cykleklubben »Mercur« (det hed min stålhest), og vi kørte mange, mange søndage først i 30'erne – det var dengang ganske ufarligt – rundt i omegnen – til Resenborg, Kærgårds Mølle, Klosterheden – som vi elskede – Stubbergård – som jeg elskede – og nogle gange til Lemvig og helt til Bovbjerg. Det foregik under mottoet: »Mercur ruller frem over de danske landeveje«, og fra styret blafrede en beigefarvet vimpel med et påsyet klubnavn, som Georg havde lavet på sin mors symaskine. Samme Georg var lidt af en »organisator«. Det var også ham, der fra sin fars skuffe forsynede os med finskåren tobak til vore kridtpiber. Det smagte rædselsfuldt, men var en god forskole til de Teofani'er, der i vort konfirmationsår blev Hofmærke og vidnesbyrd om den yderste depravation – sammen med »flyveren«, snaps og gul sodavand, privat indtaget. På restauration gik det ikke. Chokerer det nogen? Det får være – vi var ikke altid, ikke nær altid, de rare børn og unge, som mange troede.

Som helt lille var jeg ikke nogen populær figur i gadebilledet. Jeg var lidt af en tøsedreng og let at skræmme. Når Aksel Rahn Jensen fra nr. 24 viste mig sin spejerdolk, hylede jeg i vilden sky på det blandede dansk-norske mål, som jeg længe talte. Jeg var sær – så sær, at da jeg en gang på biblioteket, betjent af en vikar, tog Jaroslav Haseks »Den gode soldat Svejks eventyr« med hjem, så ringede bibliotekaren, da hun opdagede det, til far, og gjorde opmærksom på, at den vist var lidt for »skrap« for en ikkekonfirmeret – et vigtigt skel. Hvad far svarede, ved jeg faktisk ikke – han var medlem af biblioteksforeningens bestyrelse – men jeg beholdt bogen, og den gav mig

megen forståelse for de indre forhold i det rådnede østrigunarske monarki under opløsning. I nr. 24 oplevede jeg for øvrigt døden for første gang på nærmeste hold. En dreng Arne Andreassen døde. Jeg kan ikke huske af hvad, men nok, at det gjorde et overordentlig stærkt indtryk på os. Nogle år senere døde en lille pige, Inge Andersen, i et af de nybyggede dobbelthuse mod Lævervejen, af børnelammelse. Skolen var lukket i 14 dage, og vi holdt op med at spise de sure Skovfogedæbler fra haven.

To former for sport dyrkede vi i gaden – en aktiv og en mere passiv. Den aktive var cricket til et eller to gærder. Det kostede en gang imellem en baldret rude; men det var egentlig forholdsvis sjældent. Den anden var drageflyvning, der efterhånden udviklede sig til en hel videnskab. Jeg drev denne flyvning sammen med Erik Dragsbæk og Georg Knudsen. I Georgs fars værksted byggede vi den ene drage større end den anden, fortrinsvis de stabile buedragere, som vi satte op på T.W. Jensens marker mod vest, hvor nu Ringgade ligger. Vi nåede op på en kæmpedrage, større end os selv, med fem ruller mursnor og et kæmpedannebrog som stabilisator i halen. Det var en bedrift, der blev set op til, men vist også den eneste gang, hvor vi virkelig var gadens førende personligheder.

Da far var brandsvend, fik vi ret hurtigt telefon. Men det havde Georg ikke, så vi forsøgte da at klare os på anden vis. Det første eksperiment var med en rulle sytråd og to skotøjssvæerteæsker med pergamentpapir som membran. Det havde vi set i et ugeblad; men det duede selvfølgelig ikke. Så fandt vi på en elektrisk forbindelse med to lommelampebatterier og pærer til morse-signaler. Det fungerede; men de tegn, vi

kunne nå, var nu ikke mange. Afstanden var for stor, og batterierne brændte ud, før vi rigtigt fik begyndt. Vi kostede en del på det og ærgrede os godt over, at anlægget var på vej til at ruinere os.

Ned i byen

Byen kunne vi nå ad to veje: ad Dusebergvej – Søndergade og ad Banegårdsvej. Målet var det samme: Østergade med sine forretninger. Ingen af de to ruter er såmænd væsentlig forandret til i dag. En og anden vil måske kunne huske, at togfører Eriksens og tegner Holbergs huse i Søndergade fik sat en etage på – ved henholdsvis Brødrene Dragsbæk og Lysgaard og Lauridsen. Men det er vist næsten de eneste forandringer. På vejen ned ad Søndergade passerede man den gamle præstegård og den nye, og på den lidt stejlere bakke Chr. Kahytsskovs forretning, Tranbergs Minde (der har sin egen historie) og borgmester Jensens villa. Struer Teglværk er helt forsvundet, men var en yndet genvej til skolen, der af en eller anden grund blev accepteret. Ved foden af bakken lå Kinos »klassiske« portal, hvor vi formedelst 25 øre søndag eftermiddag under hujen og skrigen så Tom Mix besejre sine fjender. Kino byggede Lysgaard og far om i slutningen af 30'erne, og ca. 10 år før opførte de det, der hed Digmans ejendom – efter installatør Digmann, der var bygherre. På hjørnet ved Østergade lå Stigaards Hotel og over for det den langstrakte bazarbygning med bl.a. glarmester Christensens, farvehandler Neergaards og skræddermester Carl Dragsbæks butikker. Østergade var brolagt, og det var en stor sensation, da den blev asfalteret, jeg tror fra Rådhuspladsen til Stigaards Hotel. Det var »promenaden«, hvor man

Lille Torv i sne. Billedet er fra ca. 1936-38, dels fordi J.C.Koldings Herremagasin, efter Eigaards bagerforretning til venstre, endnu ligger der – magasinet ophørte 1938-39 – dels fordi J.J.Bertelsen, der også drev »Ishuset« til højre, i disse år åbnede sin kiosk. På venstre hjørne Vestergade/Bjerggade ses ølhandler Johan Petersen, kaldet Øl-Johan's, morsomme hus. De to store huse i Bjerggade er først I.M.s værksted og dernæst tømrermester Johs. Pedersens etageejendom. Til højre for Struer Læderhandel Strandvejen. Midt i billedet og til højre ved kantstenen to budcykler af en ny type, der netop var kommet frem. Det var en lang cykel med transmission fra styret til forgaflen og ladet anbragt nenedunder. Den kunne rumme mere og var mere stabil end den gamle model, der også ses på den tilsnede Østergade. (Struer museum).

viste sig med svingende skuldre, en fjollet gangart, der nogle år var på mode, og som blev opfattet dels som elegant, dels som udtryk for den højeste »vigtighed«.

Der, hvor nu Bredgade går fra Østergade,

lå, hvad jeg husker som Afholdshotellet. Det var et højt mærkeligt sted. Gad vidst hvor højtideligt det der med »Afholds-« skulle tages? Skønt hvis der virkelig var noget galt i den henseende, havde Graugaard

vist forlængst taget affære. Hvorom alting er: stedet var en bule, således som sådan et sted dengang naturligt blev det, når det var varmestue for havnearbejderne, og det var derfor et af de i dagligdagen mest iøjnefaldende vidnesbyrd om den klasseforskel, der trods al snak om andet, stadig trivedes i fuldt flor. Dertil kom, at man var fulde, rylende fulde, på dette afholdshotel. Det forstod jeg ikke i min barnenaivitet; men ingen har da forresten forklaret mig det siden.

På vejen til havnen eller på havnen kunne man risikere at møde Topsejl, byens original, om hvem heller ingen har fortalt mig noget siden, endda jeg har spurgt mig for et par gange. Topsejl var en tynd, middelhøj, pjaltetklædt mand, mørk med fuldskæg, kasket på hovedet og en sæk på nakken, hvori han vist samlede ben, klude, jern og lignende, som han omsatte for at få penge til en genstand i ny og næ. Beruset har jeg nu aldrig selv set ham; men det kan være min fejl. I grunden var vi vist lidt bange for ham, i al fald for selve fremtoningen, for jeg mindes ikke, at han på anden måde skræmte os. Når Topsejl har sat sig særlig fast i erindringen, skyldes det lærer Thor Falkner: en aften var vi til kaffe i Tårngade hos forretningsfører og radikalt byrådsmedlem, Rud. Zeuthen, den berømte arrangør af 30rnes berømte borgerfesters berømte optog. Falkner kom lidt sent og lagde straks ud med at bebrejde Far og Zeuthen, at de ikke havde været til dagens begravelse. De så på hinanden: hvem var død? Det var Topsejl, og Falkner havde højstegen og alene fulgt ham på den sidste færd – i jaket og høj hat. Var der nogen der lo? Det var der ikke, og den gode lærer steg endnu et par grader i den agtelse, han i forvejen nød.

Men tilbage til Østergade: Lidt længere

henne på samme side som Afholdshotellet lå Schous Hotel, hvor de fleste af barndommens mere eller mindre offentlige festudfoldelser fandt sted. Her afholdt Håndværkerforeningen tredie juledag sit traditionelle juletræ. Midt i den store sal stod træet, pyntet af snedker Jühne, og her gik nogle timer for børnene med sang og leg og godteposer – nogle år ledet af urmager Ingvard P. Sauer som letgenkendelig julemand. Poserne var fyldt i dagens løb af bestyrelsen, et stort arbejde, der krævede megen væske og enkelte af medlemmerne var da også ind imellem ganske »forfriskede«, når løjerne tog deres begyndelse. Over det hele lå en mild duft af øl, der endnu sidder i næseborene og maner stemningen frem. Efter træet var der børnebal og efter det igen voksenbal til tonerne af Helge Grøns orkester.

I Schous Hotel lå også byens eneste teater, hvor jeg første gang stiftede bekendtskab med den kunst, som siden blev den, jeg gennem årene har haft mest fornøjelse af. Oprindelig var det diletstantkomedie: Hostrup og Aakjær, og de forskellige trupper, sammensat for tilfældet, var egentlig ganske gode. En enkelt person gik igen i dem alle: maler Hugo Jensen, kaldet Hugo Limpind, der også var musiker. Hugo var en fremragende skuespiller med en betydelig figurskabende evne, lige god som Per Søwren og Skriverhans, og en helt ud professionel situationsfornemmelse. Selv om man skal være varsom med sådan noget, vil jeg vove at påstå, at han legende let med en smule uddannelse kunne være blevet erhvervsskuespiller – og oven i købet en af de gode. For min videre udvikling som teaternyder var der en alvorlig hindring, og det var Struer Borgerforening, der faktisk havde monopol på de turnerende selskabers

forestillinger. Denne forening var – det vil ingen midaldrende Struerbo i dag benægte – for byens fine portion. Her var embedsmændene fra Statsbanernes tredje distrikt i Jyllandsgade medlemmer, desuden de større forretningsfolk og de »bedre« familier. De sidste har Struer aldrig haft så mange af; men nogle var der dog dengang, for os børn karakteriseret ved, at *deres* børn gik i den private realskole på hjørnet af Søndergade og Dusebergvej. Far havde imidlertid lagt mærke til, at jeg var blevet teatergal, og en skønne dag kom han hjem og meddelte, at han havde meldt sig i borgerforeningen. Så var der fri adgang til det forjættede land, og det blev til mange strålende oplevelser for et modtageligt drengeind: Gerda Christophersen med operetter og »stort« teater – folk skreg, da Inger i »Ordet«s slutszene rejste sig i kisten, og Else Skouboe som en rødhåret Nora i »Et dukkehjem« – min sjæls veninde gik grædende ud, da det strammede til i sidsteakten. Da jeg var blevet en halv-ung mand, sad jeg ved siden af Kaj Munk og fru Lise til »Diktatorinden«, og jeg kan endnu fornemme hans grebthed, da Liva som Mor Sigbrit – og ikke Torben Oxe, som jeg ellers havde lært det – selv myrdede sin datter for at holde fast i den politik, hun havde udformet. At borgerforeningen så også havde et juletræ; fjerde juledag, tror jeg det var, gjorde ikke noget skår i glæden, tværtimod.

Men for at gå rigtigt til juletræ skulle man kunne danse. Det var ikke noget problem. Hver vinter kom fru Rongsted og holdt danseskole en gang om ugen – også i den store sal på Schous Hotel. Fruen var en lille firkantet, nærmest tyk tingest med hårdtbobbet hår, der med stor stemmepragt og lige så stor myndighed førte os ind i foxtrottens,

quicksteppens, tangoens og forresten da også lancierens mysterier. På danseskolen traf vi de piger, der først lærte os, at hjerte rimer på smerte, nogle små sataner, der meget vel vidste, at de var kønne. Det gav anledning til megen ve. Turde man inklinere for Ilse, der altid sad først til venstre neden for scenen? Under overvejelserne styrtede alle de andre derhen. Det var grusomt – ikke mindst for de piger, der ikke var genstand for nogen styrten. Men pludselig en dag gik det i hak – hvordan ved jeg ikke – og vi var partnere i lang tid. Dette partnerskab var skyld i, at jeg blev en habil danser. Det var jeg simpelthen nødt til. Måske havde det varet længere, hvis jeg også var kommet i realskolen. Men den gik ikke. Far var ubøjelig. Danseskolen kulminerede med, at jeg blev udvalgt til en opvisning til afdansningsballet, en pas de deux i rokokokostume. Men ak, hvor længe var Abraham i Paradis? Jeg blev syg og måtte i sidste øjeblik remplaceres – af en pige. Hvilken skændsel. Ilse flyttede senere ind i Jyllandsgade 41 i den lejlighed, hvor magister Ejnar Thomsen havde boet. Thomsen var nogle år lærer ved den kommunale Struer Borger- og Realskole. Siden blev han professor i København som Vilhelm Andersens efterfølger. Som ung kandidat traf jeg ham et par gange, hvor vi talte om gamle dage i Struer; men jeg havde aldrig mod til at erindre ham om dengang, da han købte det første juletræ til sin datter Bodil, en køn lille pige, som vi holdt meget af på gaden. Efter at have bakset med træet, gik han ind til muremester Bernhard Dragsbæk, hans vært, og meddelte, at han ikke kunne få træet op på første sal, ja end ikke gennem døren. Han demonstrerede beredvilligt vanskeligheden for Dragsbæk ved at tage træet i toppen og hive til; men det sad uhjælpeligt

Optoget til en af borgerfesterne i begyndelsen af 1930'erne på vej fra havnen, hvorfra de sædvanligvis udgik. Forrest et studeforspand, om hvilket jeg mener at kunne huske, at man havde en del besvær med at få dyrene til at trække i fuld »offentlighed«. Stenbygningen i billedets midte er toldboden. Til højre for den, foran det lave pakhus, ses B&O's højttalervogn, en ombygget rutebil, der ofte blev benyttet til orientering ved festlige lejligheder. Ved kajen masten af »Nora« – eller en anden af Limfjordens »stolte svaner« eller måske rettere »gråænder«. Den lange bygning i baggrunden er slagteriet. (Lokalhistorisk arkiv for Struer kommune).

fast. Dragsbæk foreslog ham da at tage fat forneden, og så gik det – og det lo man meget af på begge sider af gaden den jul.

På vejen gennem Østergade kunne vi tage en afstikker til havnen. Hvis vi gik gennem den første tilgængelige bue af jernbanehøj-

broen, havde vi Venøpost lige foran os, ført af den rare Svarre, der daglig tog post og passagerer med til eventyrøen derude. Den må vi lade ligge i denne forbindelse. Oplevelserne der kunne bære en lang skildring. I bassinet på den anden side midtermolen lå

Folkebogsamlingens læsestue, der gik i ét med selve biblioteket. På bordet i midten er fremlagt det beskedne avishold. Til venstre kartoteket og på hylderne gængse leksika og opslagsbøger, men også en del litteratur på fremmede sprog hvoraf jeg erindrer en række agent- og kriminalromaner af den engelske forfatter E. Philips Oppenheim. På bordet ved vinduet til højre er der skrevet mange stile med Opfindelsernes Bog, Foregangsmænd og Biografisk Leksikon som kilder. (Struer museum).

»Limfjorden«, DFDS' ugedamper fra København, og længere henne Koustrups kulager, hvor Far ofte måtte gå brandvagt i lang tid, når der gik selvantændelse i de sorte diamanter. I samme bassin som postbåden fandt vi fiskeeksportørerne: Mehlsen, Sauer og Thing og fiskerne selv. Mor købte altid rødspætter hos Asmus Christensen. De blev trukket levende op af hytte-

fadet, og de smagte herligt, når de havde været på panden hjemme. Til denne side løb havnen ud i promenaden Fjordstien, med rette berømmet. Her lå kommunens badehuse, hvor vi i Struer Svømmeklub lærte at tumle os på reglementeret vis i bølgen den blå. Til den anden side havde vi Vrallen, en blanding af natur og stank fra slagteriet, der ledte noget blodrødt affaldsvand ud i den

ellers så middelhavsblå Limfjord. Bag slagteriet lå Overhoved Teglværk, hvor vi ofte kom til Harald Jensen og hans Mari'. Deres hjem hører til de dejligste Struerminder.

Hvis vi forlader havnen ved rådhuset, er vi sprunget over den del af Østergade, hvor de vigtigste forretninger lå: P. Niensens isenkram (Jespersen), L. Pedersens manufaktur, slagter Jensen, Korvigs konfektur, slagter Schou, Guldborg Andersens herre-ekvipering, urmager Jensen – og på den anden side urmager Sauer (Sinding), træhandler Munksgaard, Fr. Pedersen m.fl. På hjørnet af Rådhuspladsen og Kirkegade lå Holle-riis' cafe. Den havde et stampublikum af det lidt bedre borgerskab, der ofte dér tog sig lidt mere end en enkelt gewesen. Hovedbygningen på pladsen var, foruden rådhuset, T. W. Jensens købmandsgård, den eneste af sin art i min tid, ejet og drevet af byens »familie«, der også havde direkte forbindelse til Struer Teglværk.

I T.W.'s ejendom fik også sparekassen efter en ombygning til huse. Derefter fulgte boghandler Karl Andersen, farvehandler Østerlund, gartner Johansen, trikotagehandler Bay, bager Eigaard m.fl. På den modsatte side bl.a. manufakturhandler Agger, skrædder K. C. Nielsen, installatør Bertelsen og konfekturhandler Bertelsen. Hos den sidstnævnte fik jeg min første isvaffel; men han var også fast leverandør af håndrevet frisk fiskesennep til nytårstorsken. Fremme ved Lille Torv førte to gader ud af byen: Vestergade og Strandvejen. Ja, egentlig kunne man også komme til Holstebrovej ad Bjerggade. Men den fik en særlig rolle som skolevej. I Vestergade lå I. M. Christensens store forretning og virksomhed. I og for sig hørte også I. M. til byens fine portion; men han lagde altid vægt på, at han

først og fremmest var håndværker, og han førte sig også frem som sådan – som formand for Håndværkerforeningen og Teknisk Skole. Netop i dens bygning kom jeg til at tilbringe mange timer af min drengetid, for her lå biblioteket eller Struer Folkebogsamling, som det hed. Edith Busck, som senere kom til Herning, var min første bibliotekar. Far, der ellers satte stor pris på hende, mente, at hun var kommunist, og noget kunne der måske være om det, for hun førte mig i al fald ind i en del af, hvad der i for mig tilgængelig form blev skrevet om Sovjetunionen. Jeg fandt det vist ikke lige morsomt alt sammen; men jeg læste det da pligtskyldigt. Det var med frøken Buscks efterfølger, Ketty Lorentzen, jeg havde den lille tidlige omtalte affære med Svejks – der dog ikke på længere sigt gjorde noget skår i vort samarbejde.

Topografisk var byen selvfølgelig meget mere end disse hovedstrøg. Vi færdedes overalt, legede, badede ved strandene, travede Kilen rundt, gik til krattene og skovene mod syd, besteg Gimsinghøjene, sværmede på Sortesti – erindringerne myldrer frem og vil fortælles alle sammen. De må ligge til en anden gang – for skolen, eller rettere noget af den, skal med, nemlig:

De »små« klasser

Det hele begyndte torsdag den 4. april 1929. Med bævende hjerte og rygsæk vandrede jeg med Mor den lange vej gennem byen, op ad Bjerggade, der var meget stejl, til venstre ad Skolegade forbi alderdomshjemmet og ind ad den store port mellem den gamle og den nye bygning. Kommet om i skolegården, svingede vi til venstre og gik ind ad dør

Dateringen af dette billede er jeg ikke helt sikker på. Det er enten 3.c sommeren 1931 – eller 4.c sommeren 1932. Det sidste er muligvis det bedste gæt, fordi jeg mener, at 3. klassebilledet blev taget af fotograf Johan A. Poulsen, mens jeg lå på Skt. Josephs Hospital i Århus med mellemørebetændelse. På venstre fløj C. P. Kvistborg, derefter i forreste række Ellen Lund, Lilly Sørensen, Karen Margrethe Christensen, Ellen Timmermann, Kamma Jensen, Ingrid Schou, Inge Høj, Helge Bjerg, Kiss Dragsbæk og Rigmor Jørgensen. Mellemste række Erik Dragsbæk, Else Marie Nørgaard, Agnes Laursen, Else Johansen, Lilian Bjerg, Gunnar Digmann, Villy Dahlgaard, Gyde Jensen og Oskar Plougmann; bageste række Villy Pedersen, Bent Jørgensen, Erland Christiansen, Børge Hoffmann, Verner Aae, Finn H. Lauridsen, Ejvind Berg, Ib Olsen, Erik Munk Nielsen og Egon Damborg Madsen.

nr. 2 og så igen til venstre, passerede skuffedarierne til træsko, og stod så i 1. klasse C, hvor C. P. Kvistborg tog imod. Gud ved, om vi ikke var hans sidste førsteklasse. Vi var mange, en 24–28 stykker; men det var nu aldrig noget problem, Kvistborg styrede os

roligt og sikkert. Myndighed havde han vel; men der var det pudsige ved den, at vi aldrig mærkede den. Vi blev præsenteret for lokaliteterne, også for »karrusellen«, den store, stinkende toiletbygning i gården, og næste dag begyndte så arbejdet med at blive klog

på denne verden. Vi er nogle stykker, der fra denne dato og til vi forlod hinanden ni år senere, i sommeren 1938, kom til at skyldte lærer Kvistborg megen tak, mere end selv nok så mange velvalgte adjektiver kan udmale. Men vi er også ubeskedne nok til at tro, at han forstod det – så meget mere som vi ved et par lejligheder kraftigt og officielt understregede det.

Skolen var, som skoler skulle være anno dazumal. De fleste førsteklasse blev ledet af lærerinder, der var ret så forskellige – også i deres fremtrædelsesformer. Frøken Hillersborg og frøken B. Møller gik klædt nogenlunde som vore mødre, mens frøken Jacobsen var af den gamle skole i højhalset og lorgnetter, der gav et stramtandet udseende. Disciplinen var i det store og hele »god«, men også kun »i det store og hele«, for der var mange undtagelser. Eftersidning og spanskrør var daglige foreteelser – undtagen hos Kvistborg, hvor de to straffemetoder aldrig – *aldrig nogensinde* – forekom. Nogle få lærere – tre-fire stykker – havde det ad helvede til. Deres skolegang må have været en daglig pine. Karakteristisk nok var de personligt og uden for skolen prægtige mennesker, som naturligvis aldrig skulle have været pædagoger. »Vorherre« eller overlærer var C. F. Madsen, som om søndagen sang for i kirken med sin funklende Dannebrogorden på sit ulastelige kjolesæt. Ham var vi bange for, selv om de store drenge, der blev indkaldt til særligt højtidelige afstraffelser, påstod, at han ikke kunne slå.

Langsomt gjorde vi fremskridt i stavning, læsning og regning. Det første havde jeg lidt besvær med, fordi jeg faktisk hjemme ret flittigt havde tyret en ABC og nu måtte erkende, at jeg i visse henseender måtte begynde forfra. Det sidste lærte jeg aldrig.

Ret hurtigt, efter at læsningen sad nogenlunde fast, blev vi præsenteret for »de krøllede bogstaver«, frakturskriften, der endnu brugtes i et vist omfang, endog af enkelte aviser. Det blev manges Waterloo, en hurdle de ikke *kunne* komme over – selv om den første historie var så god en én som den om »Musene i Rynkeby præstegård«. Verner kunne ikke for sin død begribe, at et af mussepigebørnene hed Rikke i stedet for det Rille, han bestandig læste. Nu kunne han jo have lært det udenad, skulle man synes; men det gjorde han af en eller anden grund ikke.

En opmuntring i den trælse og ofte noget ensformige dagligdag var det at se på billeder. En bondegård, et mejeri, en landsby eller en lille købstad fra Roms forlag blev hængt op på tavlen, og så var det om at kunne ordene for det, man kunne se. Vi lærte meget af disse billeder, der i vore dage interesserer pædagogikhistorikerne en hel del. Både geografi og historie blev *fortalt* i de helt små klasser. Først i tredie fik vi lærebøger – i geografi tror jeg det var C. C. Christensen: Lille geografi (1. udg. 1904) og i historie var det helt sikkert Nik. Nielsen, Danmarkshistorie, fortalt for børn (1. udg. 1926). Til de to fag fik vi de første fremmede lærere, geografi Johs. Christensen (senere tysk i mellemskolen) og historie frøken Ravn (efter »vor« tid fru Færgemann).

De første fire år tilbragte vi der i midten af den gamle bygning, hvor der også var lærerværelse og en håndgerningsklasse. Vi gik hjem hver dag til middag og mødte igen en time efter. Der var fart på; men ingen undrede sig over systemet. Frikvartererne tilbragte vi i den store skolegård, fortrinsvis med at lege »Storm«, en slags »Sidst«, hvor man dog gik ud efter at være »taget« og

Dette billede overrakte vi C. P. Kvistborg ved en lille festlighed efter realeksamen 1938. Af de ni havde de otte haft ham i alle klasser siden 1929. Pigerne er fra venstre Ellen Timmermann (der først kom til 1930 eller 1931), Else Marie Nørgaard, Lilly Sørensen og Kamma Jensen. Drengene Finn H. Lauridsen, Ejvind Berg, Ib Olsen, Erik Munk Nielsen og Gunnar Digmann. Man har senere sagt mig, at hele realklassen længe på skolen blev husket som »guldhødet«. Det var en ros, som vi i alt fald selv hverken kendte eller havde fornemmelse af.

»kronet«. Som der var disciplinærvanskeligheder i klasserne, var der også mobning i skolegården, endog i uhyggelig grad. Det gik fortrinsvis ud over de aparte og over de »tykke« og var helt igennem fæle forestillinger. Slagsmål forekom hver dag, og så måtte gårdlæreren trænge ind i flokken med sit spanskrør. Det gav ofte luft, men også ofte anledning til en aftale om at mødes efter

skoletid på markedspladsen til en endelig afgørelse af de opståede mellemværender.

På højre side af Bjerggade, på vejen op, lå en lille slikforretning, ejet af hr. Christensen, kaldet »Jumbo«. Den gik godt, virkelig godt, og da vi var så heldige, at hans datter Karen Margrethe gik i vores klasse, blev vi til eksamen altid begavet med en »eksamensstang« af sukker med lakridssmag.

Man kunne også få en »slik«, der var smeltet bolsjemasse i et lille, tyndt kræmmerhus. Jumbos særlige specialitet var dog en »smask«, en mast flødebolle, emballeret i et stykke pergamentpapir. Den kunne også vindes som tilgift i en lykkepose til fem øre. Jumbo flyttede på et tidspunkt ned på Lille Torv, hvor han fik en rigtig butik; men det var ligesom, det ikke mere var det samme som i Bjerggade, hvor det hele vist nærmest var indrettet i en forhenværende stue.

En skønne dag skulle fårene skilles fra bukkene – mod henholdsvis præliminærklasserne og den fortsatte folkeskole. Det foregik efter de numre, vi havde tilkæmpet os i tredje og fjerde klasse. Vi fik numre og

karakterbog hver måned, og de tre første gange sad jeg nr. 1 – og så aldrig mere! Ejvind Berg (stationsforstander i Ikast) gik forbi mig. Men i 5.b kom jeg dog og derfra til 2. mellem og op igennem systemet til mellemskole- og realeksamen. Men det er en anden og længere historie, som så meget i ovenstående kunne have været andet og længere.

Og hvor er egentlig »tiden« henne? Arbejdsløsheden, den gryende nazisme mod syd, frygten for morgendagen. Den var der skam hele tiden – også i et drengesind. Arbejdsløsheden kunne vi se hver dag – også da samtlige murermestre i fællesskab for at få noget at lave byggede et »propagandahus« i Torvegade, der endnu ligger der. Koncentrationslejrene i Tyskland kendte vi udmærket. Det er løgn, at de var et chok i 45. Der var skrevet adskillige bøger om dem, der stod til disposition på bibliotekets hylde. Men nogen daglig pine var ingen af delene. Hvor jeg kom, var der mad på bordet hver dag og nok af den. Jeg levede sorgløst og uden mange spekulationer – for sorgløst sagde rektor en gang til mig i gymnasiet, da han fandt, at jeg bestilte for lidt. Det var der nok noget om. Jeg var heldig; men jeg vidste det, og jeg tror også, at jeg skønnede på det.

*Finn H. Lauridsen
Overarkivar, cand. mag.
Carit Etlars Vej 60
8230 Åbyhøj
Født 1922 i Struer*

Barndom under afholdsstjernen

– et hjem i Lemvig

Af Ane Christensen

Lidt om mit liv

Jeg er født i Lemvig i året 1885. Min fader, Jens Markussen, var lokomotivfører ved Vemb-Lemvig banen. Han kom fra Naur og havde en tid været ansat som pudser ved statsbanen i Struer. Min moder var fra Lejrskov ved Lunderskov. De flyttede til Lemvig i 1881 og fik en lejlighed i sidebygningen til et langt lavt hus lige ved jernbanen (nuværende Storegade 32). Her boede de indtil 1885, og her blev jeg født som den ældste af otte børn. Jeg fik navnet Ane Marie Cecilie efter mine to bedstemødre Ane Marie og Ane Cecilie. I 1885 flyttede vi over i forhuset, hvor mine forældre fik en treværelses lejlighed. Her blev fem af mine yngre søskende født, nemlig Martha i 1886, Jens Simonsen i 1887, Marie i 1889, Markus i 1893 og Laura i 1895. I 1899 blev huset købt af en gæstgiver, der ville drive beværtning på stedet og derfor havde brug for plads. Min fader, der var husets eneste afholdsmand, blev sagt op, og vi flyttede hen i Jernstøberiet (nuværende Storegade 14), hvor vi boede til leje hos jernstøber Andersen. Her blev familiens to yngste børn født, Jenny Margrethe i 1899 og Viggo i 1901. I 1904 fik familien eget hus på Peder Madsens vej (nuværende Lindevej 4). Det var en

blind vej, der gik fra Stationsvejen, som Storegade dengang kaldtes, over mod Vesterbjerg. Det år rejste jeg fra byen for at tage plads først i Tistrup og senere i Borup på Sjælland. Her mødte jeg min mand, murer Chr. Christensen. Vi blev gift i 1912 og boede på Sjælland indtil 1920. Da flyttede vi tilbage til Lemvig og boede sammen med min fader, der var blevet enkemand, i huset på Lindevej 4. Her har jeg boet lige siden. Min mand døde i 1968. Han var en dygtig murer, som var med til mange større byggearbejder her på egnen. Blandt andet var han med til at restaurere Lemvig kirke i 1934 og bygge tårn på Gudum kirke i 1928.

På stationen

Den del af Lemvig, som vi boede i, blev kaldt »på stationen«, og langt de fleste af beboerne arbejdede ved jernbanen. I min barndom var der ikke megen bebyggelse heroppe. Når man kom fra Vesterbjerg og gik om ad Stationsvejen, var der i det første sving nogle folde, hvor jernbanen samlede grise og får, der skulle sendes med toget. Der var en vejerbod, og hele området var en yndet legeplads for kvarterets børn. Derefter fulgte det lange, enetages hus, som vi boede i, og et mindre beboelseshus. Over for jernbanens

Familien Markussen ved forældrenes sølvbryllup i 1908. Forrest fra venstre sidder lokomotivfører Jens Markussen, derefter de yngste børn – Viggo, Laura, Markus og Jenny – og endelig fru Margrethe Markussen. I bageste række fra venstre står de ældre børn – Marie, Martha, Jens Simonsen og Ane. (Privateje).

remiser lå et par større huse, dels det nuværende Storegade 24, hvor der var bagerbutik i vestenden, dels Quistgaards ejendom. Her boede to brødre; den ene havde en købmandsbutik, den anden drev landbrug fra gården. Stuehuset lå ud mod Stationsvejen og bagved var der kostald og lade. Gårdens marker lå både ud ad den nuværende Romvej og Heldumvej. Kærne blev hver dag drevet ud ad Stationsvejen, der dengang var en jordvej med brede, vandfyldte grøfter. Da vejen blev brolagt, fik Quistgaard pålæg

om at feje op efter kærne. På hjørnet af Kirkevej boede på den ene side urmager Nielsen og på den anden havde madam Berg et brøudsalg. I min barndom lå der flere gårde i kvarteret. Stuehuset af Mads Sørensens gård ligger stadig på hjørnet af Storegade og Jyllandsgade. Længere ud ad Stationsvejen kom Jernstøberiet, hvor de, så vidt jeg husker, støbte kakkellovne. Der var et stort fyr i gården, hvor jernet blev smeltet. Jernstøberen boede selv i en af lejlighederne i stueetagen, mens resten af huset

Lemvig Møllegårds jorder omkring 1905. Til venstre ligger Valgmenighedskirken, opført 1883 af den grundtvigianske menighed. I midten Vandbygningsvæsenets hovedkontor, bygget 1904. Til højre et hjørne af Møllegårdens udlænger. (Lemvig Museum).

var lejet ud. Lige oven for Sønderbjerg lå en stor vindmølle lidt tilbage fra vejen. Her kom bønder fra Heldum, Tørring og Rom for at få malet korn. Engang så jeg en bonde komme kørende til mølle med en hest og en ko som forspand. Mellem møllen og vejen lå »Ankerhus«, hvor der var gæstgiveri og en stor vognlade til møllegæsterne. Gæstgiveriet blev drevet af P. Nygaard, en broder til N. C. Nygaard, der havde beværtning på hjørnet af Torvet og Svirrebommen. Selve Møllegården lå på den anden side af Stationsvejen; noget af stuehuset findes endnu

på Møllegårdsvej. Udover de nævnte var der ikke mange huse »på stationen«, men efterhånden blev der jo bygget flere »jernbanehuse«, som vi kaldte dem.

Kvarteret var i øvrigt noget generet af fulde folk, der skulle hjem med toget efter en torve- eller markedsdag i Lemvig. Der var jo 32 værtshuse nede i byen og to på stationen! Hjemme skete det, at fulde folk forsøgte at komme ind for at sove rusen ud, men vi kunne skræmme dem væk ved at vise faders guldtressede kasket frem. De troede, at det var en politikasket.

Den nuværende Banegårdsvej omkring århundredeskiftet, set mod Storegade og Kirkevej. Møllen var den ene af to hollandske vindmøller »på stationen«. Den anden lå lige oven for Sønderbjerg. (Lemvig Museum).

I vores hus

Der boede mange familier til leje i samme hus som vi. I den sydligste ende var der en toværelses lejlighed, hvor pudser Chr. Iversen logerede. Hans kone havde systue. Så fulgte en treværelses lejlighed, hvor Aabyes boede. Aabye drev en sommerrestaurant i Lemvig Lystanlæg, mens hans kone havde beværtning hjemme i lejligheden. De to stuer mod gaden var slået sammen til én, og her stod restaurantmøblerne og familiens egne dagligstuemøbler mellem hinanden. Til gården havde familien spisestue og sove-

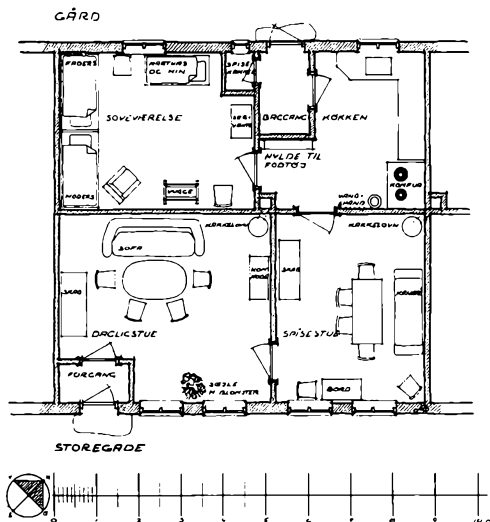
værelse i ét rum. Der var hvidskurede gulve med sand på; jeg tjente op til 25 øre ved at hjælpe med at skure dem. Efter Aabyes lejlighed kom vores, der ligeledes var på tre værelser. Der havde tidligere været bageriudsalg. Næst efter fulgte to toværelses lejligheder; i hver af dem boede en gendarm med sin familie. Oppe på loftet var der to toværelses lejligheder mere; i den ene husker jeg, at der boede en pudser ved banen med sin kone og tre sønner. Ude i gården lå en sidebygning med endnu to lejligheder; den ene var tidligere indrettet til bageri. Her boede nu to gendarmfamilier. I enden af

bygningen var der stald til gendarmernes heste. Mellem forhuset og sidebygningen var der en slippe, hvor brønden var, og på gårdspladsen lå møddingen. Gendarmene eksercerede i gården til børnenes store fornøjelse.

Vores lejlighed

Som nævnt boede vi her i det lange hus ud mod Stationsvejen fra 1885 til 1899. Lejligheden var på tre værelser med køkken. Ud mod gaden var der dagligstue og spisestue, mod gården sovekammer og køkken. Dagligstuen havde oprindeligt været indrettet til butik, og derfor var her store butiksrudder og en forgang med dør fra gaden. Til gården var der udgang fra køkkenet gennem en lille baggang. Der var hvidskurede gulve i alle rum og ingen gulvtæpper; væggene var tapetserede, og vi havde meget få billeder. Der var petroleumslamper, og i dagligstuen og spisestuen var der kakkelovne.

Køkkenet vendte som sagt ud mod gården. I et hjørne var der skilt en lille baggang fra med en dør til gårdspladsen. Man skulle jo hente vand ved pumpen i gården; der var ikke vand i køkkenet eller i huset overhovedet. Derimod var der en vask i køkkenbordet under vinduet, så man kunne hælde vandet ud efter brugen. Køkkenbordet løb langs det meste af vinduesvæggen og om langs køkkenets ene endevæg. I det bageste hjørne stod jernkomfuret med løse ringe, så man kunne sætte forskellige størrelser gryder over. Ved siden af komfuret var der en spand til det vand, som man hentede ved pumpen. På bagvæggen var der en række kroge, hvor moder havde koste og andet hængende. Ved skillerummet til baggangen var der hylder til fodtøj og kroge til at hænge tøj på. Der

Møbleringsplan for familien Markussens lejlighed i det nuværende Storegade 32, hvor familien boede fra 1885 til 1899. Planen er udført af Lemvig Museum efter anvisninger af fru Ane Christensen 1973.

var et spisekammer til køkkenet, men det lå på den anden side af baggangen. I køkkenet blev der naturligvis lavet mad, men det var også her vi vaskede os. Til daglig foregik det ved køkkenvasken, men om lørdagen kom vi børn i bad i en træbalje, der blev sat på to stole. Bagefter fik vi rent tøj på.

Fra køkkenet var der døre til soveværelset og spisestuen. I spisestuen stod der en kanapé ved endevæggen. Foran den stod spisebordet med stole på de tre andre sider; det var »svenske stole«, det vil sige simple pindestole med rørsæder. Mellem vinduerne stod et bord og en stol, hvor moder plejede at sidde, når hun syede. I hjørnet ved døren til køkkenet var der et skab til tøj og linned. Som sagt var der kakkelovn. Til daglig opholdt vi os altid i spisestuen. Vi børn læste

lektier her, moder syede, fader læste avisen. Da mine brødre blev for store til at sove i faders og moders senge, flyttede de ind på kanapéen.

Fra spisestuen kunne man komme ind i dagligstuen. Som sagt var der her to butiksvinduer og en lille forgang med døre med store glasruder ud til gaden. Moder holdt meget af blomster, og vinduerne var fyldt af dem. Mellem vinduerne stod en søjle med en grøn plante på. Ved bagvæggen var der en sofa med et ovalt bord og stole foran. Møblementet var af mahogni og stolene med polstrede sæder. I det inderste hjørne stod en kakkellovn, men den blev der ikke fyret i til hverdag. Iøvrigt var der et skab og en kommode, hvor der blev opbevaret klæder. På væggen hang dels et stort olietryk af en skov, dels et billede af kong Frederik den Syvende med hans valgsprog »Folkets Kærlighed – min Styrke«. Jeg kan huske, at vi børn engang til jul gav os til at danse omkring juletræet, der stod herinde, mens vi sang dette valgsprog til egen melodi, indtil fader blev utålmodig og åbnede døren fra spisestuen og bad os finde på noget andet at synge. I dagligstuen sad man kun, når der var fremmede. Så opholdt damerne sig her med deres sytøj, mens mændene spillede kort i spisestuen. Jeg kan huske, at moder som velkomstraktement altid serverede syltetøj og småkager på en bakke. På bakken stod også et glas med theskeer til at tage syltetøjet med. Man kom en klat syltetøj på en småkage og spiste den.

Endelig var der soveværelset, der jo vendte ud mod gården. Ved endevæggen stod faders og moders senge i forlængelse af hinanden. Ved vinduet stod en lille seng, hvor Martha og jeg sov. De yngre børn flyttede fra vuggen over i faders og moders senge

efterhånden. Ud over senge var der kun plads til et natbord og nogle stole til at lægge tøjet på.

Dagens gang

Fader var jo lokomotivfører, og han skulle op til første morgentog. Moder stod op før ham for at lave morgenmad; selv stod han vist op ved halvsekstiden, han skulle jo kun nå at komme i tøjet og spise. Moder og fader spiste morgenmad sammen, det var kaffe og en smørmellemmad med ost eller spegepølse. Jeg var den ældste af børnene og skulle derfor op før de andre søskende. Det var min opgave at hente to liter sødmælk på Nielsens gård på den anden side af stationen. Det kunne være en kold tur om vinteren, men så sad jeg i gårdens køkken og fik nulret hænderne af husmoderen, mens der blev malket færdigt. Senere, da vi flyttede om i Jernstøberiet, hentede jeg mælk på Møllegården. De mindre søskende, der skulle i skole, kom op ved syvtiden. Til morgenmad fik vi rugbrødsterninger i kogt mælk; det kaldtes »mælkebrød«. Terningerne stod i en tallerken, og så hældte vi selv mælk på fra en kande. Når vi blev trætte af den ret, så fik vi til en afveksling mælk og en smørmellemmad. Og blev vi trætte af det, så fik vi igen mælkebrød. Vi skulle være i skole nede i byen klokken otte. Skolevejen gik ned ad Stationstrappen, ad stien, hen ad Frederiksgade og over »I.M.s Eng« til Borgerskolen i Skolegade.

Om formiddagen gjorde moder huset i orden, redte senge og så videre. Hun skulle også købe ind til middag. Det foregik tildels hos købmanden på Stationsvejen. Kød bestilte hun i ugens løb hos slagter Houstor, der kom kørende og tog mod bestillinger.

Lemvig Station før branden i 1908. (Lemvig Museum).

Om lørdagen kom han så med det, man havde bestilt. Moder passede også vores høns. Skulle vi have fisk til middag, var det min opgave at købe dem på havnen hos fiskehandler Klinkby, der havde udsalg fra en båd. Da jernbanen blev ført fra Lemvig til Thyborøn i 1899, skete det, at fader havde en stor torsk med hjem.

Mellem klokken tolv og ét havde vi børn fri fra skole, men tiden rakte kun til at skynde sig hjem, skynde sig at spise og skynde sig tilbage igen. Fader kom også hjem til middag. Menuen lød altid på to retter mad, f.eks. stegte rødspætter og øllebrød eller kærnemælkssuppe. Der var have til huset, som jeg passede sammen med fader, og her-

fra fik vi kartofler, porrer, grønkål, gulerødder, stikkelsbær, solbær, rabarber, ribs og så videre. Senere fik vi en have på den strimmel jord, der blev mellem de to banelinjer efter Thyborønbanens anlæg. Den jord blev nemlig tildelt banefolk. Herude havde fader tre bistader, hvorfra vi fik honning til eget brug, men også lidt til salg til private. Til maden drak vi vand; de voksne fik aldrig øl, for mine forældre var afholdsfolk. Alt efter togtiderne hvilede fader sig efter middag, mens vi børn løb til skole igen.

Skoletiden var slut klokken tre. Hvis moder havde et ærinde nede i byen, som jeg ikke havde kunnet ordne, så måtte jeg se efter de yngre søskende, mens moder var

væk. Martha, der jo kun var et år yngre end jeg, ville aldrig hjælpe til med at passe de små, men forsvandt ud at lege. Og så måtte jeg pænt blive inde, for der var jo altid småbørn at passe. Når vi kom hjem fra skole, stod der en kop kaffe til os med en rugbrøds-mellemmad med fedt og puddersukker. Eftermiddagen gik med lektier og leg uden-dørs. Om vinteren kælkede vi på en femmands kælk, som fader havde lavet, ovre ved Ydunslund eller i Skous Dal, der gik fra Heldumvej og langt ud mod vest.

Til aften kom fader hjem. Han var elsket af alle børn, og derfor stod både hans egne og andre børn fra huset ovre ved banen og ventede på ham. Og så holdt vi ham – otte-ni børn – i frakkeskøderne, mens han gik hjem.

Klokken seks var der aftensmad, smurte mellemmadder med smør eller fedt og skåret kødpålæg. Vi fik aldrig margarine på maden. Da det kom frem, købte moder et pund for at se, hvordan det smagte, og smurte det på mellemmadderne. Men fader sagde: »Hvad er det, du har smurt på maden? Det skal jeg ikke have, og børnene heller ikke«. Og siden fik vi altid smør eller fedt. Fra hønsene havde vi æg, men vi fik aldrig mere end et halvt hver. Til aftensmaden drak vi mælk eller vand. Moder var dygtig til at lave mad. Hun var vokset op under små forhold, men havde lært, at det vigtigste ved madlavning var at gøre sig umage med det, man havde. Hun tilberedte altid maden omhyggeligt, så den blev vel-smagende, selv om den var billig.

Efter aftensmaden skulle fader afsted igen. Han arbejdede hver dag fra første til sidste tog, det vil sige fra klokken seks om morgenen til ved ti-elleve tiden om aftenen. Han havde fem arbejdsdage og én fridag,

Banegaardstrappen førte fra stationskvarteret ned til selve byen. Denne vej løb børnene til og fra skole. (Lemvig Museum).

hvor han dog om formiddagen måtte pudse maskinen. Moder vaskede op efter aftensmaden alene. Vi børn kom i seng ved ottetiden, og jeg hjalp de yngre søskende af tøjet. Indtil sengetid sad vi i spisestuen. Jeg hjalp moder med at strikke nye strømper og sætte nye fødder i gamle. Martha gemte sig altid i en krog og læste. Ellers læste vi lektier eller legede, f.eks. gymnastiske øvelser. Når fader kom hjem, fik han og moder aftenkaffe. Fader læste i Lemvig Folkeblad. De gik i seng ved ti-elleve tiden. Fader var medlem af Afholdsforeningen, men han havde ikke tid til at gå til møder. I stedet gik moder.

Engang imellem gik moder også i teater, når der kom tilrejsende teatertrupper; fader fik nemlig fribilletter af dem, når de kørte med toget.

Faders arbejdsdag var skiftende. Da banen til Thyborøn kom, måtte togfolkene overnatte i Thyborøn mellem det sidste aftentog og morgentoget. Fra Vemb kørte toget altid til Lemvig om natten, men det var nødvendigt med et tidligt morgentog fra Thyborøn til Lemvig, fordi mange fiskere havde kutteren liggende i Lemvig. I Thyborøn var der et værksted, hvor lokomotivet kunne køres ind, og der var indrettet værelser til lokomotivfører, konduktør og fyrbøder. Fader havde ofte arbejde om søndagen og i julen. En juleaften skulle han overnatte i Thyborøn, og da måtte vi holde vores juleaften klokken fem om eftermiddagen. Senere blev det dog ordnet sådan, at toget juleaften kørte tilbage til Lemvig.

Om søndagen

Hvis fader havde fri, og det var sommer, tog hele familien til havet med toget. De ansatte fik en bog med mærker til et vist antal rejser, men eftersom konduktørerne aldrig rev mærker af, rejste man i virkeligheden gratis. Så havde vi middagsmad og aftensmad med. Jeg kunne ikke tåle solen, men fik let hovedpine, så jeg tog altid hjem efter middag og ud igen til aftensmad. Vi vendte hjem ved nitiden om aftenen. Hvis fader ikke havde fri, tog vi børn afsted alene. Engang tog min søster og jeg afsted for at se havet i stormvejr, men vi var ikke kommet mange skridt fra Vrist station, før vi blev mødt af flyvende skumklatter blandet med sand og sten. Vi vendte om, og da vi ikke ville vente på toget, gik vi hjem på sporene.

Det skete også om søndagen, at vi børn gik ud til Rom og plukkede sorte bær i en mælkespand. Bærrene spiste vi hjemme med mælk på. Søndagsmiddagen var ofte suppe, oksekøds- eller hønsekødssuppe. Høns havde vi jo selv. Efter suppen fik vi kødet i peberrodssovs. Peberrod groede i store mængder i haven. Det var sjældent, at familien gik i kirke; der var jo langt til kirken nede i byen, og vi hørte ikke til Valgmeneigheden, hvis kirke lå »på stationen«.

Barndommen

Vi børn blev alle født hjemme. Der var dengang kun én jordemoder i hele Lemvig. Min moder var en kraftig kone, og hun fik store børn, ti til tretten pund. Vi ældre søskende vidste intet om, hvor børnene kom fra. Vi fik at vide, at de kom med storken, og det var vi tilfredse med. Vi legede stork ude ved husgavlen, samlede sten sammen i en rede og lå på æg. Først da jeg var tolv år, fik jeg lidt forklaringer om den slags, og det var ikke af moder, men af en gammel kone. Jeg husker ikke meget om mine yngre søskendes barnedåb. Moder lejede en dåbskjole i en forretning, og hvis der var gæster på dagen, var det vist kun fadderne.

Før jeg blev stor nok til at passe de mindre søskende, havde vi en barnepige. Hun var fem–seks år ældre end jeg og hed Karoline Olsen; hun boede i det lave hus lige over for stationsbygningen. Vi legede en del med hendes yngre søskende, især på den tømmerplads, der lå på hjørnet af den nuværende Danmarksgade og Banegårdsvej. Vi havde barnepige, fordi vi tre ældste var så tæt på hinanden i alder. Hun kørte tur med os, de små i en rødmalet kurvevogn med tre hjul og kaleche, og mig ved hånden. Hun hjalp

også til med tøjvask og lignende. Siden overtog jeg hendes pligter.

Da jeg var fem år gammel, kom jeg i pogeskole hos fru Bech i Søndergade 16; hendes mand var snedker. Vi samlede en flok børn fra hele stationen, og så fulgte Karoline os derned. Skolen varede hver dag fra klokken otte eller ni og indtil middag. Det kostede 25 øre om ugen. Når vi afleverede 25-øren, fik vi en altheastang, og det var ugens højdepunkt. Vi havde ondt af de børn, der ikke havde fået penge med, men så huggede man et lille stykke af sin sukkerstang og gav dem. Fru Bech lavede selv altheastængerne; hun kogte sukkermasse og rullede stængerne ud på en flad sten i sit køkken i skoletiden, mens vi børn fik lov at se til. I skolen gik der omkring ti børn, både drenge og piger. Vi lærte bogstaverne, tallene og sammentælling. I undervisningslokalet var der et langt bord, som børnene sad ved. Konen sad ved bordenden. Hun var flink. Når hun fik sin »formiddagskaffe« – en kop kogt mælk og en sigtemellemad – så skar hun skorpen af brødsdiven. Børnene skiftedes hver dag til at sidde hos hende under måltidet, og så fik vedkommende skorpen. Det var en stor lækkerbidsken. Børnene fik også lov til at gå ud i hendes have og plukke rent i stikkelsbærbuskene, når hun havde taget, hvad hun selv skulle bruge.

Efter pogeskolen gik jeg direkte ind i anden klasse i Borgerskolen. Det kunne lade sig gøre, når man havde lært at stave og regne. Jeg var dygtig til håndarbejde. Vi skulle strikke et par strømper og sy en chemise. Som den ældste hjemme havde jeg fra syv-otte års alderen været vant til at hjælpe moder med strikning og syning, og jeg blev derfor færdig længe før de andre. Så fik jeg

lov til at hækle borter på chemisen og sy navn på.

Vi børn gik altid med træsko. Rigtige sko havde vi kun på om søndagen. Fader ville ikke have, at vi gik med bare fødder. Når vi i flok efter skoletid gik om for at bade ved enden af Anlægget, så beholdt vi træsko og strømper på, indtil vi var nået hen på jernbanebroen over Vesterbjerg. Så tog vi dem af og gik alligevel med bare fødder. Til hverdag havde pigerne forklæder på, men vi skulle ikke have noget på hovedet. Om søndagen, når vi gik tur, så havde vi hvide stråhatte på med bånd ned ad nakken og skotskternede kjoler. Fader kunne nemlig så godt lide skotskternet.

Vi søskende var ikke forvante. I fødselsdagsgave fik hver en tiøre samt lov til at bestemme middagsmaden. Det blev altid sødsuppe og pandekager. Hvis vi løb ærinde for andre, kunne der falde en én- eller toøre. Til marked fik vi hver en femogtyveøre, en svimlende sum, især når man tænker på, at der i en periode var seks børn, der skulle have. På markedet købte vi for én øre ad gangen – æbler, pærer, blommer. De store børn havde altid markedsgaver med hjem til de små, der var blevet hjemme.

Jeg hjalp til hjemme fra syv-otte års alderen, både ude og inde. Når fader havde fri dag, arbejdede vi sammen i haven, rev og lagde kartofler og så videre. Fader elskede sine haver. Senere, mens vi boede på Lindevej, købte fader en grund, da Danmarksgade blev udstykket, og brugte den som have. Der har jeg siddet omme og plukket bær af de tyve solbærbuske, tyve ribsbuske og tyve stikkelsbærbuske. Vi avlede flere bær, end vi selv kunne bruge, og derfor tog fader mod bestillinger i Thyborøn og solgte bærrerne for 25 øre pundet.

Stationsvejen omkring århundredeskiftet. I forgrunden sporet til havnebanen, der blev anlagt 1893. Vejen var grusbelagt med brede grøfter. I baggrunden, hvor vejen svinger, ligger Jernstøberiet. (Lemvig Museum).

Jeg kan ikke mindes, at mine forældre kom meget sammen med andre. De eneste bekendte var vist fiskehandler Klinkby og tømrer Risom, der begge var afholdsfolk. De kom på besøg og fik en beskedent servering, først som sagt syltetøj og småkager og siden kaffe. Fader og moder kom også på besøg hos dem. De spillede et eller andet let kortspil om æbler. Det første vi spurgte om næste morgen var, om de havde vundet nogle æbler. Og hvis de havde, så spiste vi rigtig løs. Når vores forældre gik ud om aftenen, låste de yderdørene, og så passede

vi børn os selv. Den lille lå i en vugge ved siden af min seng. Vores forældre kom ikke sammen med naboerne; de havde heller ikke nogen slægt i byen ud over vores onkel og tante på Brovej, for de var jo begge kommet til byen udefra.

Da jeg blev konfirmeret, var alle pigerne i sort kjole, undtagen præstens datter, der var i hvidt. Moder købte stoffet både til den sorte kjole og den blå andendagskjole og fik dem syet hos en syerske. Kjolen var med flere rækker garneringer over brystet for at skjule min fladbarmethed. Det traf sig så

heldigt, at vi vandt på en lodseddel i Varelotteriet, så der både blev til undertøj og sko til mig og nogle flere »svenske stole«. I konfirmationsgaver fik jeg ialt sytten kroner, en buket blomster, hele tyve »svenske forklæder« (tværstribede og til at binde om livet), stof til en bomuldskjole, chemise og benklæder samt et kulørt halstørklæde i chan-gerende rødt og grønt. Gaverne fik jeg af faders arbejdskammerater ved banen, af na-boer og familie. Den eneste festlighed på dagen var, at onkel og tante fra Brovej kom med deres børn til middag – suppe, peber-rodskød og budding. Der var ingen særlige arrangementer på andendagen. Den blå kjo-le blev fremover brugt om søndagen, og når man var inviteret ud. Den sorte kjole blev gemt til helt særlige anledninger.

Efter konfirmationen fik både jeg og mine søskende plads. Vi beholdt selv lønnen, den skulle dække udgifter til tøj og sko. Ofte slog den ikke til, for der var hårdt slid på klæderne. Plads fik vi gennem annoncer i avisen. I min første plads boede jeg hjemme. Det var hos en lokomotivfører, der boede i et hus for enden af Brovej helt henne ved jern-banebroen. Hans kone havde pensionat. Der var fem fastboende pensionærer, og tyve til middag hver dag. På grund af togfolkenes skiftende arbejdstider var der middagsserve-ring både klokken tolv, klokken to og klok-ken seks. Det var nemlig hovedsagelig bane-folk, der spiste dér, lokomotivførere, fyrbø-dere, anlægsarbejdere osv. Desuden var der en støber fra Jernstøberiet. Det var menin-gen, at jeg skulle være der halvdags, men det blev snart en heldagsplads. Efter et halvt år i denne plads blev jeg ansat som barnepige hos manufakturhandler Schmidt på Torvet; dér boede jeg og delte værelse med kokkepigen. Jeg var der i halvandet år. Så blev jeg

enepige hos skolelærer Ravn i Vasen; jeg skulle passe fire børn og desuden lave mad og meget andet. Familien tog mig med på ferie. Den plads havde jeg i to og et halvt år. Som sagt rejste jeg fra byen, da jeg var nitten år, og havde plads først i Tistrup og siden i Borup på Sjælland. Nogle år senere vendte jeg tilbage til Lemvig og lærte bl.a. at sy på Hans Bechgaards systue. I 1909 blev jeg forlovet og i 1912 gift med murer Chr. Christensen, som jeg tidligere har fortalt.

Ungdomsliv

Det var meget brugt i min ungdom, at de unge på stationen samledes i en stor flok og gik tur i måneskin enten ud ad Romvej eller ad Heldumvej og sang i kor. Vi kunne også i flok gå gennem byen – så sang vi dog ikke – »vende broen« over åen ved Afholdshotellet og ende i Anlægget, hvor vi sang. Det skete, at der kom en flok seminarister fra Nørre Nissum ind i Anlægget, og så afløste de to flokke hinanden i at synge. Mærkeligt nok talte de to flokke aldrig sammen. Da jeg var i tyverne, kom der biograf i en port mellem bager Hansens nuværende forretning og Enggården i Vestergade. Der gik vi ind og så Asta Nielsen. Der var mange unge, der gik på Ydes Hotel og dansede og drak, men der hverken måtte eller ville vi søskende komme.

Afholdsforeningen

Efter konfirmationen blev vi børn meldt ind i Lemvig Afholdsforening. Vores forældre havde meldt sig ind, da de kom til byen. Foreningen havde omkring århundredeskif-tet cirka 600 medlemmer. Det var mest by-folk, vist ingen eller kun få landboer. Med-

Østergade i Lemvig omkring 1905. De tre små piger står på broen over åen. Lige bag ved dem ligger Lemvig Afholdshjem. (Lemvig Museum).

lemmerne var alle slags folk, dog ikke »de helt store kanutter«. Af folk, som ikke var medlemmer, kan jeg huske manufakturhandler Hans Bechgaard, konsul Aasted, tømmerhandler Bechgaard, købmand I. M. Christensen og andre af de store handelsfolk. »De store« gik på hotellet, nemlig på Warmdahls Hotel i Vestergade eller Jespersens Hotel i Søndergade. De markerede sig også i bybilledet ved at spadsere tur søndag formiddag med fruer, selv iført høj hat, sort frakke og stok, om i Anlægget for at drikke kaffe i Pavillonen. Senere fik tømmerhandler Bechgaard heste, og så red de ud hver

morgen. Det var de mindre handlende som bagere, købmænd, slagtere osv. og håndværkere, der var medlemmer af Afholdsforeningen. Der var også mange lærere. Publikum til byens 32 værtshuse kom vist især fra oplandet. Lørdag aften i forbindelse med torvedagen var der i hvert fald stuvende fuldt i værtshusene.

Selve Afholdsforeningen var jo for de gamle og gifte, men da der efterhånden var så mange unge, blev der lavet en særlig ungdomsafdeling. Foreningen var opdelt i seks afdelinger, som nogle af medlemmerne skiftedes til at være ledere af. Afdelingerne

holdt møde efter tur en gang om måneden, for der var ikke plads til så mange i Afholdsforeningens hus, der lå i Østergade nær ved åen. Formand gennem mange år var herredsfuldmægtig H. F. V. Schiøtz-Christensen. Blandt de mere fremtrædende medlemmer var borgmester Poulsen og redaktør Lilholt. Det var den eneste forening, der var noget ved dengang. Man blev medlem simpelthen ved at melde sig hos formanden, der så skrev én ind; det kostede vist en kroners penge om året.

Der blev vistnok holdt møde hver fjortende dag eller hver tredje uge. Almindeligvis var det Schiøtz-Christensen eller redaktør Lilholt eller en af lærerne, der talte, og emnet var altid afholdssagen. Der var folk i byen, som sagde, at de skulle ikke ned og høre på den afholdssnak. Der kom også fremmede foredragsholdere, f.eks. Larsen-Ledet. Jeg kom ikke så ofte til møderne; vi, der tjente, havde jo ikke megen tid.

For de unge blev der holdt bal en gang om måneden til harmonikamusik af Sløk. Det blev arrangeret, fordi der skulle være andet for de unge end drikkegilder på hotellerne. De unge i Afholdsforeningen kom sammen. Vi gik lange ture, hvor vi sang, som jeg allerede har fortalt. En af forældrene havde en båd, som vi lånte og sejlede ud på fjorden i, og så havde vi harmonika med og sang til. Der var ingen, der drillede én, fordi man var medlem af foreningen, men vi kom jo heller ikke sammen med dem, der ikke var afholdsfolk. Engang efter en spadseretur fik nogle i flokken af unge afholdsfolk den idé, at vi skulle prøve at se, hvordan det gik for sig ved en »femøresdans« på Mikkelsens Hotel. Det var så ækelt med øl- og tobakslugt, at vi havde nok af synet. Vi stod i fem minutter og så på dansen, og så gik vi igen.

Da jeg var barn og ung var der hvert år juletræ i Afholdsforeningen. Moder var altid dernede sammen med nogle andre damer og lave roser og anden julepynt. Hun var også med til at sy nogle røde poser, der skulle uddeles til børnene. Lokalet var pyntet med guirlander under loftet, og her hang også de røde poser med godter. Børnene marcherede ind i to rækker, og det var et spændende øjeblik, når man kom ind og så de mange poser under loftet. Det var maler Dubgaard, der kravlede op på en stige og hentede dem ned. Poserne blev lagt i en legevogn, der blev trukket af to drenge i nissetøj, og så blev de delt ud til børnene. I en stor klædekurv var der julegaver – halstørklæder, vanter, figurer osv. – der også blev delt ud til børnene. Jeg ved ikke, om man havde købt disse gaver, måske var det damer i foreningen, der havde lavet dem.

Af og til lavede man teaterforestillinger i foreningen. Efter cirka 1920 begyndte man også med bazarer. De varede i elleve dage, og der var salgsboder med cigarer og cigaretter, med is og med æblekage. Der var lotteri med dukker, teater og revy om lokale emner. Blandt de optrædende kan jeg huske brødrene Magnus og Kai Holm og Jacob Riis fra Ferring. Bazar var noget alle foreninger holdt, når de skulle skaffe penge; både det nye missionshus og biblioteket holdt bazar.

Når medlemmer af Afholdsforeningen havde sølvbryllup eller rund fødselsdag fra tres år og opefter, kom der altid et par herrer fra foreningen til frokost for at gratulere. Der var også repræsentanter for foreningen tilstede med fanen ved begravelser. Fanen var prydet med en broderet krans af bøgeløv og en stjerne midt på og »Lemvig Afholdsforening« i gul silke. Foreningen ydede ingen hjælp til medlemmer, der var kommet i

knibe økonomisk, f.eks. enker. Den var ikke velstående nok.

Alle medlemmer gik med et emblem, der kaldtes »afholdsstjernen«; det var en syv-takket stjerne. Stjernen sad på en nål, så man kunne bære den på reverset eller kjolelivet, og man havde en af plet til daglig brug, og nogle havde en af guld til fint brug. Herrens stjerne var større end »damestjernen«.

Min fader var også medlem af Jernbanens Afholdsforening, der ikke havde noget med den anden at gøre. Der havde man et cirkelrundt blåt emaljeret mærke med forgyldt vingehjul.

I mit barndomshjem betød afholdssagen så meget, at min fader lavede en særlig syv-takket stjerne til at sætte i toppen af vores juletræ.

*Fru Ane Christensen,
født Markussen
Lindevej 4, 7620 Lemvig
Født 1885 i Lemvig
Datter af lokomotivfører Jens
Markussen, Lemvig
Gift med murermester
Chr. Christensen, Lemvig*

Artiklen bygger på fire interviews med fru Ane Christensen, foretaget af museumsinspektør Ellen Damgaard, Lemvig Museum, i februar-marts 1973. Omskrivningen fra optegnelsernes referatform til »jeg-form« er foretaget af museet.

Leverandør til jyske uldkræmmere

– fabrikant og borger i Ikast

Af Søren Thygesen

Skal jeg fortælle om livet i Ikast i 1930'erne, vil jeg begynde ved mig selv. Det er nok noget af det, jeg ved mest om og husker bedst.

Jeg tog studentereksamen i 1930 og begyndte godt et halvt år efter som tekstilfabrikant. Der var dengang ikke så mange store tekstilfabrikker i Ikast, måske en lille halv snes. Udover de mennesker, der arbejdede på disse fabrikker, var der en del, der havde tilknytning til tekstilindustrien som hjemmевævere eller hjemmesyersker.

Jeg startede som sagt i 1931 på Tulstrupvej. Jeg havde ingen forkundskaber i faget, og jeg var heller ikke gammel nok til at få næringsbrev, så jeg måtte starte i min fars navn, men da han var landmand og ikke havde tekstilfabrikation som hovederhverv, kunne virksomheden kun komme ind under betegnelsen *husflidsvirksomhed*. Dette ændrede ikke fabrikationen, men det gav derimod mulighed for at afsætte en stor del af de fremstillede varer til de omvandrede uldhandlere, som der på det tidspunkt var mange af.

En uldhandlers næringsbrev var et vandrebreve, som gav ret til handel med varer af dansk oprindelse. Varerne måtte ikke hidrøre fra storfabrikation, og vandrebreve gav kun ret til handel i det amt, hvor inde-

haveren havde bopæl. Tidligere var en del uldhandlere taget ud fra Hammerum herred, og mange af disse sad nu rundt i landets store byer som uldhandlergrossererere. Det var dem jeg i starten handlede meget med.

Uldhandlernæringen var egentlig datidens pyramideselskaber, for den kunne kun udøves af selvstændige næringsdrivende, idet en af begrænsningerne i vandrebreve var, at man ikke måtte beskæftige fremmed arbejdskraft. Hvis handelen ved dørene gik så godt, at uldhandleren ikke selv kunne bestride det, måtte han afsætte sine varer til underforhandlere, og han kunne selv ned sætte sig som grossist.

Produktionen, vist startede med her, var børne- og damebenklæder med lådden vrang. Det var gode, varme varer, men priserne var små. Vi fik 6 kroner for et dusin damebukser. Det var krisetider, og besværligt at få priserne forhøjet, så det gjaldt om at holde omkostningerne nede. Der var ikke råd til at opbygge noget stort salgsapparat, og man måtte derfor selv udføre arbejdet med at afsætte produktionen. Det var ikke altid lige let.

Udover forbindelser til nogle uldhandlergrossererere havde jeg som regel en annonce i Jyllands-Posten for at sælge direkte til uldhandlere. Disse annoncer lød gerne »Prøv

en uldpakke« eller »Lad os sende en prøvepakke«. Prisen på en sådan pakke lå gerne på 40–50 kroner.

Man kunne ikke blot lade en sådan pakke indeholde børne- og damebenklæder, så vi måtte finde på noget at udvide kollektionen med. Det næste, vi her på fabrikken tog op, var poloskjorter og natkjoler. Også på disse varer var priserne små. For en skjorte fik vi mellem halvanden og to kroner, og prisen på natkjoler lå også omkring et par kroner.

Der var på det tidspunkt flere husflidsvirksomheder her på egnen. Med mellemrum opsøgte jeg disse og købte noget af deres produktion, for at udvide udvalget i uldpakkerne. En af de ting, der virkelig var god afsætning på, var lagener med lådden vrang. »Lune lagener«, som nogle uldkræmmere kaldte dem, var efterspurgt til sengene i de kolde karlekamre på landet og andre steder, hvor opvarmning af et soverum var en uhørt luksus. Og prisen for et sådant lagen var fra fabrikken heller ikke over to kroner.

Renten var på den tid meget lav, og der var ved handelen med uldtøjet stort set ingen kreditgivning. Al handel med uldhandlerne var kontanthandel. De, der kom her for at hente deres varer, betalte kontant, og alle forsendelser af uldpakker til de vandrende forhandlere skete pr. efterkrav.

Der stillede ikke store regnskabsmæssige krav fra skattemyndighedernes side dengang. Bureaukratiet lignede ikke det, vi har i dag, og selv om uldhandlerne også forhandlede varer, der ikke var af ren dansk oprindelse, var de jo nødt til hvert år at hente en stor del af deres varesortiment fra virksomheder, der havde næringsbrev som husflidsvirksomhed, så de over for myndighederne kunne dokumentere, at det var dansk hus-

Gammelt foto af Poul Christensens Trikotagefabrik på Tulstrupvej.

flidsarbejde, de forhandlede. At mange af dem så også solgte silkestrømper og lignende, hvis danske oprindelse var noget tvivlsomt, er en helt anden sag.

Nu skal beretningen her jo ikke bare omhandle trikotageindustri i Ikast og da slet ikke alle de trikotagefabrikker, der har været og stadig er i byen. Et par stykker vil jeg dog nævne.

En af de ældste og store fabrikker i Ikast var Hans Jensens fabrik, den lå lige ved Strøget, der hvor Favør-markedet nu ligger, det er en af de fabrikker, der har holdt 100 års jubilæum.

En anden af de gamle og typiske fabrikker er min nabofabrik, Poul Christensens trikotagefabrik.

Billedet ovenfor viser fabrikken, som den så ud i 1931, da jeg startede. Den var da udvidet flere gange. Den øverste ende (længst tilbage i billedet) er den ældste. Da den blev bygget, blev der ved enden af den rejst en vindmølle, som trak rundvævene, der før havde været drevet ved håndkraft. Man kan egentlig sige, at fabrikken gik, som vinden blæste. Og vinden må nok have blæst godt, for Poul Christensen udvidede

flere gange, og det var tegn på god fabriksdrift, for den gang blev der kun udvidet og investeret, når der var penge i kassen. Jeg kan huske bygningen har fået en tre-fire »skub« herved mod vejen. I dag er der også bygget en tværfløj på. Det, der dengang gjaldt, og som forøvrigt gælder endnu for fabrikkerne, var at kunne følge med i modestrømningerne, og at kunne omstille fabrikationen hurtigt inden for samme varegruppe uden at skulle skifte alt for meget ud, så produktionen kunne fortsætte med stort set de samme maskiner og den samme medarbejderstab.

Kigger man nøjere på billedet, vil man lægge mærke til brandstigen på væggen. Det var en af de ting, der skulle findes ved en sådan fabrik, så arbejderne kunne reddes ud fra første eller anden sal i tilfælde af ildebrand. Der fandtes jo også dengang et fabriksstilsyn, men kravene til fabrikslokalerne var ikke så omfattende som nu. Et par af de ting, jeg kan huske, fabriksinspektøren så efter dengang, var at spoiledrengene ikke var for unge, og at drivremmene, der trak vævene og symaskinerne, var afskærmet, så de ikke kunne gribe fat i syerskernes nederdele. Fabrikslokalernes længde, bredde og højde, samt toilet- og kantineforhold blev der ikke set så nøje på. I dag er kravene til sikkerheden og miljøet anderledes strammet.

Når man i dag kan sidde og småmore sig over, at myndighedernes krav til planlægning og drift dengang ikke var så store, kan man også se, at de ikke alle er overflødige. Jeg mindes, da Ikast fik sit første svømmebad. Det var i 1932, og det var min far der byggede det. Han havde altid været meget interesseret i gymnastik, idræt og friluftsliv

for ungdommen, og så havde han set det nye friluftsbad i Engesvang. Derved fik han den ide, at et sådant måtte vi også have i Ikast. Han ejede dengang engen, hvor det nye anlæg nu ligger, og her gik han i gang med at bygge badet. Der blev ikke gjort meget ud af projektering og beregninger. Han startede blot sammen med min bror, Georg Thygesen og et par mand mere, med at grave. Hullet blev gravet lige ved åen, for det var vand fra denne, der skulle pumpes op og bruges som badevand. På billedet ses selve bassinet, men det tårn, vandet skulle pumpes op igennem for at blive rensat lidt for bl.a. okker, er ikke at se. Når jeg tænker på dette anlæg, kan jeg se, at det måske ikke havde været så galt, om der havde været nogle regler for projektering, som skulle overholdes, når noget sådant blev anlagt. Tårnet var i hvert tilfælde ikke dimensioneret til de vandmængder, det skulle holde til, for det brød pludselig sammen en dag, med det resultat, at alt vandet styrtede ud i bassinet og rev bagmuren i dette med sig. Efter dette uheld måtte der bygges et nyt og stærkere tårn, og muren måtte forankres og forstærkes betydeligt. Hvordan økonomien i dette privat anlagte bad var, ved jeg såmænd ikke rigtigt, men jeg husker, at bademester Karlsen gerne hver søndag kom med kassen og afleverede ugens indtægter. Karlsen var en tidligere sømand, som havde slået sig ned i Ikast. Han var en meget initiativrig mand, og han var god til at lede badet, samtidig med, at han også underviste i svømning. Jeg tror ikke, han fik noget videre i løn. Indtægterne måtte han skaffe sig ved at drive en lille kiosk, der var opført sammen med badet.

Selv om dette, byens første friluftsbad var primitivt bygget og kun havde lunt bade-

Det gamle Ikast Friluftsbad med vand fra Storåens øvre løb. Badet blev bygget i 1932. På bredden står bademester Karlsen. (Foto i Kgl. Bibliotek).

vand, hvis sommervarmen leverede det, blev det flittigt benyttet, og mange børn og unge i Ikast fik lært at svømme. Det varede heller ikke længe, før der blev oprettet en svømmeklub i byen, og det var en meget aktiv klub, der arrangerede mange stævner. Jeg kan huske, at der er blevet afviklet både jyske og danske mesterskaber i svømning i det gamle bad, så min far havde megen fornøjelse af ideen. Badet blev nedlagt under krigen, men da havde det også kørt en halv snes år.

Når jeg mindes livet i byen her fra mine unge dage, må jeg sige, at meget er forandret, og det gælder ikke bare størrelse

og udseende. På mange måder er byen en mere samlet helhed nu end dengang. Ved indvielsen af det nye kirkecenter, sagde jeg, at det er en fornøjelse, at vi i dag kan gå sammen og indsamle midler til at rejse et sådant center i fællesskab, hvilket havde været utænkeligt i mine unge dage. Dengang var der ligesom et skel mellem kirkebyen og stationsbyen, og det gav sig bl.a. udslag i, at skellet mellem indre mission og grundtvigianisme var meget skarpere. Jeg kan f. eks. huske, at min far kunne vende hjem fra en mejerigeneralforsamling og sige: »Vi vandt.« Dermed mente han, at grundtvigianerne havde vundet en afstem-

Lægdsgaard i Ikast var en af de få gårde her på egnen, som havde en gammel have med store træer. Det var her hos Chr. Birk, grundtvigianerne holdt deres store sommermøder. Der var som regel to foredragsholdere – oftest folk fra højskolekredse. I haven var der dækket lange kaffeborde, så deltagerne kunne købe kaffe. Her holdt ølhandler Christensen også med sin lille flade hestevogn, hvorfra han solgte øl og sodavand. Jeg mindes disse møder som virkelige festarrangementer.

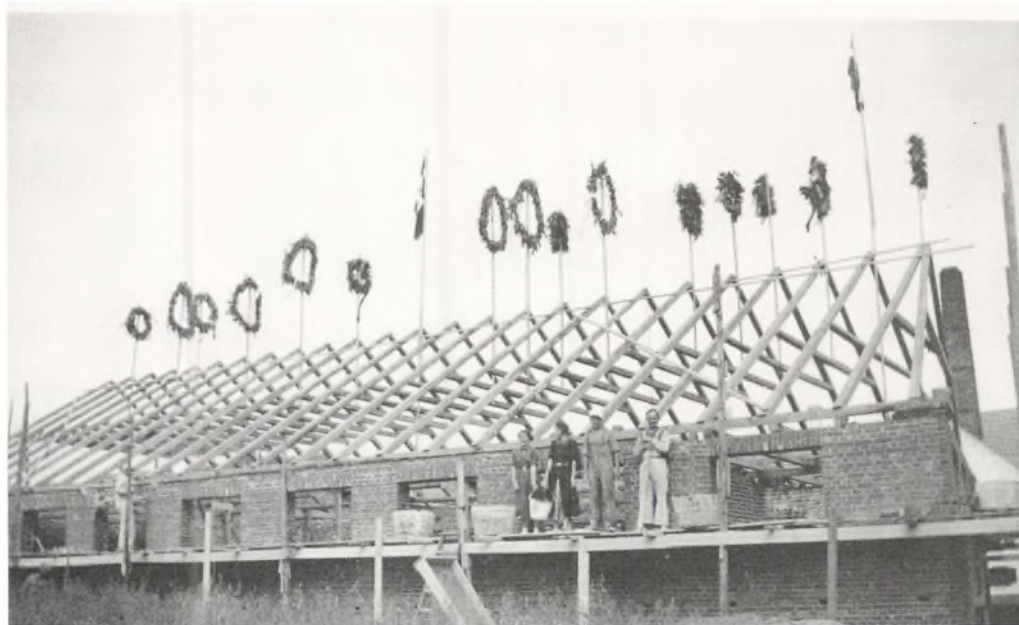
ning. I det nævnte tilfælde var det en afstemning om, hvorvidt mejeriet skulle køre om søndagen eller ej.

Indre mission var stort set grupperet om kirken og missionshuset oppe ved landevejen (hovedvej 15), mens grundtvigianerne holdt deres arrangementer i det gamle forsamlingshus, der lå nede ved mejeriet. Her blev spillet diletant, holdt gymnastik- og foredragsmøder, hvor man sang sange fra højskolesangbogen. Dengang holdt grundt-

vigianerne også store sommermøder ude på Lægdsgård ved Chr. Birk. Det var festlige arrangementer, og de samlede mange mennesker.

En anden ting, der også var strid om dengang, var spørgsmålet om, hvorvidt byen skulle have et hotel med bevilling til udskænkning af spiritus.

I tiden mellem de to verdenskrige fandtes et sådant nemlig ikke her i byen. Jeg ved ikke, hvilket år der blev lukket for udskænk-

Rejsegilde i 1938 på bagemester Axel Jensens sal. Det blev denne bygning, der afløste det gamle forsamlingshus. Her mødtes byens borgere til sammenkomster af enhver art, fester, møder og ikke mindst begravelseskaffe. Denne ramme om byens liv forsvandt i 1970, da bymidten blev frilagt for at give plads til det nye torv og rådhus.

ningen i Ikast, men dengang var der mange tørlagte kommuner i Midt- og Vestjylland. Bevillingerne blev ganske enkelt inddraget, fordi drikkeriet efter manges mening havde taget overhånd.

I slutningen af trediverne og begyndelsen af fyrerne blev der gjort et stort arbejde af en kreds af borgere for at skaffe Ikast et hotel med ret til udskænkning af stærke drikke, men det var først under krigen, man nåede så vidt, at det kunne realiseres.

Sagen om bevilling eller ej optog hele befolkningen meget. Jeg husker, at der på den tid var meget skrivi i blade og aviser,

både for og imod, og der blev brugt stærke argumenter af begge parter. Der blev også indkaldt til borgermøde om sagen. Jeg mindes navnlig et møde i Axel Jensens sal. På det tidspunkt var det gamle forsamlingshus lukket – det var købt af mejeriet, der brugte det til ostelager. På mødet havde »Den personlige friheds værn« skaffet en taler, der talte for bevillingen, og afholdsforeningen mødte med redaktør Larsen-Ledet. Den aften faldt der drøje hug fra begge sider.

Den endelige afgørelse i sagen kom først efter, at et selskab under Borger- og Håndværkerforeningen i begyndelsen af krigs-

Det gamle Hotel Ikast ved Stationspladsen, som det tog sig ud i 1920. Skiltet ved indgangen forkynder »Afholds Gæstgivergaard«, men at der i Ikast var delte meninger om det rimelige i denne status fremgår af skiltet på rejsestalden »Odense Vin-Kompagnis Vine«.

årene købte det gamle Hotel Ikast og istandsatte det. De søgte så kommunen om en bevilling, og det resulterede i, at der blev berammet en kommuneafstemning om sagen. Der var på det tidspunkt nogenlunde talmæssig lighed mellem de to grupper, for der blev holdt 2 afstemninger, inden afgørelsen faldt.

Ved den første afstemning var der et knebent flertal for at nægte bevillingen, men denne afstemning blev kasseret, fordi man påstod, der havde fundet valgsvindel sted. Jeg kan huske, at grunden, der blev givet, var at for mange havde sat deres kryds med ført hånd, for alle, der kunne krybe og gå,

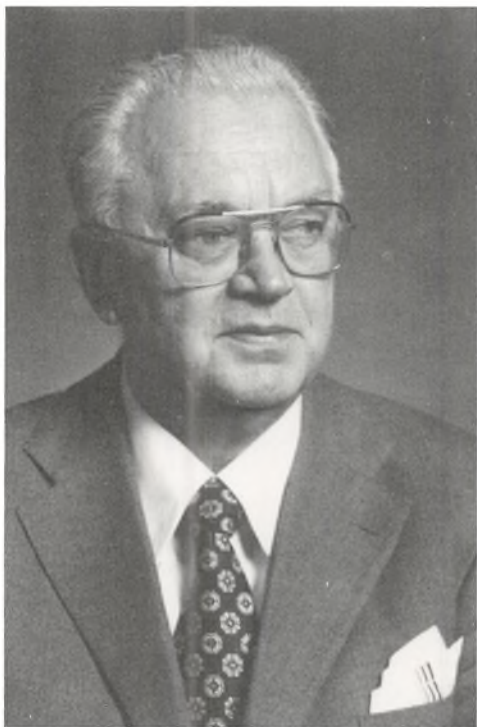
mødte jo op for at stemme. Dem der ikke kunne det, kom også, for de blev hentet i bil, hvor behjælpelige mennesker gik ud til bilerne med stemmesedlerne og fik krydsene sat. Det var denne trafik, der fik kritikerne til at få afstemningen kasseret, så der kunne holdes en ny.

Ved anden afstemning blev der også gjort et stort forarbejde. Jeg kan bl.a. huske, der blev arrangeret kørsel for de arbejdere, der var beskæftiget i brunkulslejerne, så de kunne nå at komme hjem til afstemningen. Skulle de vente til det ordinære brunkulstog kom, ville de først nå Ikast, når afstemningen var sluttet.

Da afgørelsen var faldet, blev det nye Hotel Ikast startet, og det blev drevet på en sådan måde, at jeg ikke tror, der var nogen, der havde noget at klage over. Et bevis herfor ser jeg i det forhold, at da et selskab næsten tyve år efter byggede det nye Hotel Medi i kirkebyen, stillede man som betingelse, at det blev den mangeårige vært fra Hotel Ikast, Villy Hansen, som kom til at lede det nye hotel.

Her vil jeg slutte min beretning. Der er meget mere at fortælle om livet i Ikast fra tiden omkring 1930 til engang under anden verdenskrig. Mange vil måske sige, at der er

sket ting, som er mere nævneværdige og betydningsfulde, end de jeg har taget med. Men jeg håber, at et skrift som dette må udkomme flere år fremover, så mange andre får lejlighed til at give deres besyv med. Og så får vi nok samlet så meget, at artiklerne danner et godt billede af Ikast og livet i byen i vor tid.

*Søren Thygesen
Trikotagefabrikant
Tulstrupvej 9, 7430 Ikast
Født 1911 i Tulstrup ved Ikast*

Herning - barndommens hinterland

Af Niels Lyhne Jensen

Herning hører ikke til de byer, hvor foreningen til kønne gamle bybilleders bevarelse har noget at gøre. Her er og var ingen bygninger værdige til at fredes i klasse A eller B, så udviklingen, som er købstadens lokalguddom, har uhindret kunnet æde løs af de huse, hvoraf byen oprindeligt bestod. De første, der gik i hovedgaden, var de lave landlige længer fra før århundredskiftet, og i det sidste årti er raden kommet til de tårnprangende etageejendomme i jugend- eller murermesterstil, der engang var byens stolthed. Man kan ikke begræde det, men snart vil den by, man kendte som barn i tyverne og trediverne højst kunne identificeres på gadernes forløb.

Paradoxalt nok kan nedrivningerne nu og da lægge fortiden blot: en facadeejendoms forsvinden kan pludselig åbne udblik til et barndommens hinterland, der helt var faldet ud af ens erindring. Hvor parkeringspladsernes ensformige neonsletter nu breder sig, var der engang en verden, med hvis udviklede geografi man var nøje fortrolig – et virvar af skyggefulgte haver, hvor kun gamle koner og omstrejfende drenge og katte færdedes, af smøger, baghuse og værksteder, hver med sin duft af læder, træ eller garner. Megen god anskuelsesundervisning kunne her erhverves i et glimt, inden man

blev jaget ud eller skulle videre på sine farter. Der var en smedje med heste til skoning. Var én ustyrlig, fik den bundet sejl-garn om en snip af mulen, mens smeden beslog hovene mellem sine knæ med hurtige, højtloftede slag. Der var hele to gartnerier, hvis mistbænke og lumre drivhuse med hvidtede ruder var altfor sårbare mål for uigennemtænkte stenkast eller vildfarne bolde. Ved et af drivhusene var der noget mørkt og forfærdeligt. Her, vidste man, havde en gartner elev skændet og dræbt en lille pige. Der kunne kun hviskes om det, for man kendte jo den myrdedes og morderens familie, og det hele var så sørgeligt og ubegribeligt. Grumheden og driften var til, men kun som anelse og ubevidst angst.

Bykærnen syntes dengang fuld af forbudte og eventyrlige enklaver. Der var trælasthandelerne med deres klondykebyer af tømmerstabler, og der var Hotel Hernings anlæg, som nu er kvarteret ved Kampmannsgade. Her, hvor en tidligere generation af herningensere havde indtaget eftermiddagskaffen til hornmusik, var der i min drengetid et vildnis med tilgroede buskadser og væltede kæmpe træer. I den hærværksmedtagne pavillon lugtede der af uhumskehed og forbudte orgier. Et godt sted til usædelighed og selvmord.

Hvor en tidligere generation af herningensere indtog eftermiddagskaffen til hornmusik, hotel Hernings anlæg med pavillon.

Herning har aldrig hygget sig ved tanken om at være småstad, og den forekom os da også som uhyre vidtstrakt. Mod øst nåede den næsten helt ud til Sjællandsgade, hvorfra man over bare agre kunne se Herningholms hvide mure i det fjerne. Mod nord var de kratbevoksede vildmarker ved Snurom, hvor om sommeren et forbudent badeliv udfoldede sig i mergelgravenes plumrede vand. Mod syd fik byen brat ende ved mosen, hvor kærulden ved sommertid bølgede som silke over den sortbrune mor, og hundreder af tørvepytter spejlede himlen. Her kunne være smukt, når slagteriet ikke havde kørt fedtkogerens affald ud og dækket marken med »dummepeterens« forkogte rester af

lunger, tarme og aflivede hunde. Da jeg i tolvårsalderen begyndte at læse romaner om slagmarkerne i Første Verdenskrig, forbandt jeg dem i min fantasi uvilkårligt med Knudmoses ådselsfelter og deres stank.

Mod vest på den anden side af Vestre anlæg og kirkegården grænsede den egentlige by op til Sandagerland og Herningby. Sandagerland var området mellem Holstebrobanen og Godthåbsvej. Dets vartegn var den tårnlignende bygning, der engang var lyngmelsfabrik, et nu forsvundet monument over det vel mest hasarderede industriforetagende, som har set dagens lys selv i vor købstad. Lyngmelsfabrikkens sure grå kineserfjæs så udeltagende ud over de usle-

Lyngmelsfabrikken »Jyllandia«, Sandagerlands vartegn. (Lokalhistorisk arkiv, Herning).

ste huse, der dengang fandtes i Herning. Det var ingen anbefaling oppe i byen at være fra Sandagerland, og der var traditionelt fjendskab mellem drengene derfra og os andre. I heroiske tider før jeg kom til, skulle det være kommet til veritable træfninger på kæppe mellem dem fra Sandagerland og vore fra Dalgasgade og Dalgasallé, men man var selvfølgelig født for sent til alting. Dog var der endnu klassekamp og skrammer i luften, når vi borgersønner på vores cykler vovede os ud ad den sandede og hullede Godthåbsvej eller nærmede os sandgraven ved Kikkenborg. Drengene der blev ved med at holde deres rustne cyklefælge i gang med en kæp, en kunst, hvori de var uovertrufne

mestre, men var vare om sig. Det kom dog aldrig til alvorlige episoder. De fra Sandagerland var jo helt håbløse, de gik i bare tæer om sommeren og i træsko om vinteren samt til skole i den landsbyordnede Herningby skole langt ude på landet på Ringkøbingvej. De kom også tidligt ud at tjene hos bønderne. Så kunne man se dem om søndagen eller til markeder i det posede blå tøj, folk fra landet gik i til pænt dengang. En af dem kom helt galt af sted. Han blev pryglet, så han rendte af plads, og det kom til børnemishandlings sag. Borgerskabet fordømte det skam, og man samlede ind og alting, men enkelte ville nu mene, at knægten nok ikke havde været helt sagesløs. Et barn ikke

Bilernes herredømme var på vej.

helt uskyldig i at blive bundet med reb i en stald og tærsket halvt fordærvet! Årtier efter føler man sig mærkelig skyldig ved tanken om, hvad Hans måtte udstå midt i ens sorgløse og solbeskinnede barndom.

Som Sandagerland havde hver gade og villavej sin særlige lugt og smag, men den centrale sansning fra barndomsårenes Herning er lyd: rumlen af tørvevogne, klukken i hjulnav på hølæs, fladvognes metalliske malen over stenbro, lyden af endeløse godstog dragende gennem natten, træskoklamp i tidlige morgentimer, men fremforalt: hestetramp! hestetramp! Bilernes vej mod herredømme var indledt (en lokal vognmand skrev med profetisk klarsyn i Folkebladet: Bilerne ødelægger Danmark! og blev

inderlig til grin derved) men Herning var endnu i tyverne og begyndelsen af trediverne en hesteby. Når man en mørk vintereftermiddag nærmede sig hovedgaden gennem en af de porte, hvorfra man fra gårde og smøger slusedes ud i den rivende strøm, kunne man se, hvordan gnisterne stod op fra stenbroen fra de kloppende hove. At blive fanget i en sådan port, når en hestevogn med en lyd, hvori alt gik under, kørte igennem, var en panisk oplevelse, man aldrig glemmer. Hjulene drejede tæt forbi ens ansigt, og hestene tårnede sig op over en som mystiske uhyrer, hvis virkelige størrelse gik op for en for første gang.

Hovedgadens hestebestand var man fortløbig med. Der var de etablerede vogn-

– men endnu var Herning en hesteby.

mænds blanke kraftige dyr med klippet manke og hale, lige stadselige, hvad enten de trak ligvogn i sort skabarak eller travede af sted for fladvognen med gods til banen for byens handlende. Større ophøjelse end at stå og skræve ved kuskens side på en sådan vogn gaves simpelthen ikke for en dreng. Nære bekendte var også mælkevognshestene og de tålmodige bæster, der gik for skralde- og ølvogne og tilbragte det halve liv med at stå og lude med hovederne ved fortovskanten. Den mærkeligste ekvipage i hele vogntoget var dog hotel Eydes fladvogn, der i kølvandet på hotellets kolossale karosse af en bil bragte standspersoners rejsegods til og fra banegården. Her stod nemlig ufravigeligt hotellets tykke rottehund på ryggen af den

rapt travende hest og gøede på det fine gamle hotels vegne rasende og hånlige af os jævne folk på fortovene. Faldt den af i et sving, var den i et spring igen oppe på hesten, hvor den så befæstede positionen ved at gø med forstærket kraft.

Landmændenes forspand var det nemt at skelne fra byhestene på deres pjuskede hovskæg og lange filtrede manker og haler. Folk fra gårdene brugte mest heste til arbejdskørsel, når de leverede svin eller hentede varer i de praktiske fjedervogne med agestol. Til daglig persontransport var cyklerne ved helt at fortrænge de pyntelige sorte ponyvogne og charabancer, der endnu brugtes, når man kørte til fest, eller der skulle hentes gæster ved toget. Jeg mindes en bredbuget gård-

mand østfra, som endnu holdt på at være standsmæssigt befordret under sine ugentlige besøg i købstaden. Han lod sit skønt magede spand af to store gulbrune heste danse frem gennem gaden med flyvende sorte manker og haler, til han dundrede ind ad porten til Højskolehjemmets rejsestald. Jo, han var kørende!

Bag de fleste hoteller og købmandsgårde var der endnu stalde, selvom langt fra de fleste var i daglig brug. De mest anvendte var i Højskolehjemmets gård, der var et spændende centrum for alt hestevæsen. Her stod også hingste til afbenyttelse, og bedækningen i en plankeværksomgivent indhegning ved Bethaniagade var så absolut byens mest seværdige forestilling. Den var tilmed gratis og i modsætning til så mange attråværdige film i Biografen og Fotorama ikke forbudt for børn. Så såre hingstens vrinsken lod sig høre over nabolaget, var vi drenge der på sekunder og tog opstilling på cyklernes sadler, så vi over plankeværkets kant i skræmt betagelse kunne overvære det uforklarlige skuespil, fra hingstens brunstigt stoltserende entré til fuldbyrdelsens øjeblik, da han rejste sig stejlede i al sin mankebølgende kraft over hoppens bag. Midt inde i lidenskabernes kehraus dirigerede den rare staldforpagter i forklæde og kasket det hele med erfaren sindsro. Sommetider måtte han, mens han holdt en uforstyrrelig Paragana mellem læberne med et kyndigt greb lede hingstens fyrige, men erratiske manddom ad rette vej – til hesteavlens fremme og transportvæsenets fortsatte beståen.

Hovedgaden var ikke blot trafik, som den er nu. Man levede der, den var en handelsplads og en scene, hvor skæbner vel ikke udspillede, men kunne konstateres. Her holdt bønderne an ud for butikkerne og af-

Højskolehjemmets gård og rejsestald. I forgrunden Dagny Nielsen, datter af bundtmager Nielsen (tv.) og Johanne Ahle, datter af købmand Ahle (th.). (Lokalhistorisk arkiv, Herning).

ventede på bukken i deres mægtige fugtskjoldede kørekapper, at de handlende kom til vognen og indhentede og udbragte ordrer. Ældre mænd stod ved kærre og forhandlede frugt eller hjemmelavet is, som uvægerligt beskyldtes for at være fuld af tuberkler. Konrad Understrup gik åndsfraværende i en tømme afstand fra sin vogn og solgte gulerødder og kartofler, en mild, fåmælt mand, der var en af den grundtvigske bevægelses støtter og en lærd gransker af egnens historie. Om hans højskolevakte kone Eva vidste man, at hun holdt pensionat i København og før krigen skulle have haft Lenin og Trotski boende. Historien kan vist ikke være sand, men den bragte jo ligesom Herning op på et verdenshistorisk plan. Mellem Jyllandsgade og Missionshotellet så man vinter som sommer den døve fiskehandler Rahbæk med sin vogn. Hans ansigt var rødsprængt og furet af skiftende vejrlig og græmmelse. Han havde været storfabrikant i Norge. »Da hjå a kusk me' hwi' hand-

sker,« forklarede han. Nu havde han træk-
vogn med to kasser fisk. Mine forældre ad-
varede altid os børn mod at putte femører i
mundten. »Dem havde Rahbæk rørt ved,«
sagde de, og den dag i dag forekommer det
mig, at alverdens skilleløb lugter af fisk.

På hovedgaden kunne man næsten hver
dag være sikker på at se en lavstammet ko-
neskikkelse i træsko, forklæde og med sort
skærf om hovedet, sådan som ældre kvinder
fra landet endnu gik klædt. Man så hende
hvile sig på en trappesten eller stå op mod en
husmur arrigt værgende for sig mod en flok
drillende børn – som en ugle mod en sværm
spurve. Det var den navnkundige Ann’
Wåt. Som jeg tidligst husker hende, bar
hun blå briller, fordi – mente vi børn –
hendes øjne var så onde. Da brilleglassene
med tiden gik i stykker, først det ene så det
andet, kunne det konstateres, at blide var de
heller ikke så lidt som hendes tunge. Ann’
indtog en konstant forsvarsstilling til hele
menneskeheden og kendte ikke til persons
anseelse. »Du ska æ’t vær’ så vigti«, langede
hun ud efter et amtsrådsmedlem, der knej-
sende gik hende forbi i en port, »du wa
kjærest mæ mi søster degång I tint ve Am-
mentorp.« Værsågod. Folkeligt novellemo-
tiv til fri afbenyttelse!

Lige så lidt Ann’ Wåt havde til overs for
menneskene, lige så stor var den kærlighed
hun kastede på dyrene. Fra fortovet holdt
hun skarpt øje med kuskenes behandling af
deres forspand. Et tjat med pisen eller sær-
ligt tungt læs indbragte øjeblikkeligt et høj-
lydt: »Din Sa’ten!« Hjalp det ikke, klagede
hun til Kongen, Stauning eller Sjællands
biskop. I stærk kontrast til det hårde smæld i
hendes røst ved sådanne lejligheder var den
sødladne lallen hun henfaldt til, når hun
klappede og kærtegnede en hund. Så løstes

*Ann’ Wott. »Konen med de onde øjne«.
(Lokalhistorisk arkiv, Herning).*

hendes træk i en mildhed, som få ville have
tiltroet konen med de onde øjne. Ann’ Wåt’
regnedes ikke for towlig, som det hed om
andre. Hun var egen eller sær, hvad armod
og ensomhed vel var nok til at forvolde.
Men egentlig var det beundringsværdigt,
som hun på sin måde indrettede sig og fik
noget ud af tilværelsen. Overalt hvor der
foregik noget, ved folkefester, friluftsmøder
eller i cirkus var hun en sikker gæst. Ann’
Wåt’ var én i en række af originaler, som i
erindringen synes at indtage de fremtræ-

dende roller på hovedgadens skueplads, mens de pæne borgere med enkelte undtagelser kun er statister. Som på det rigtige teater er det de sære, outsiderne, de forstødte, der tiltrækker sig opmærksomheden. Det stemmer også hermed, at ligesom sceniske figurer kun har liv, når de træder frem i rampelyset, således kendte man kun disse hovedagerende, når de optrådte i gadebilledet, og vidste knapt, hvor de blev af, når de forsvandt derfra.

Den mest imponerende skikkelse, man kunne se var Hernings eneste etatsråd, som byen selv havde kreeret. Når han med sit snehvide hvalrosskæg og i sort figurfrakke og knækflip skred gennem staden på sin tur og gravitetisk svingede hatten til hilsen, var han også mindst lige så god som en kongelig udnævnt. Det fine i dette spil var, at den pågældende ikke led af nogensomhelst forfængelig vrangforestilling, men blot med underfundig humor gennemførte en rolle, folkeviddet havde tillagt ham. Ingen morede sig hjerteligere end han, om udefrakommende tog komedien for alvor.

De himmelske ting varetoges af Reserve-Jesus, en enfoldig ældre mand af Missionen, som tog sin sendelse alvorligt og med hovedet på skrå forhørte sig om, hvordan man havde det med Jesus. Vorherre lønne ham for hans gode vilje, for han omvendte vist ikke en eneste af os.

Poesien på Hernings cammino reale var længselsfuld ungdoms endeløse vandring op og ned ad den lange gade i håb om at få den skønne at se. I dette tog mindes jeg en lidt svagsindet pige fra Sandagerland, der pynkede sine forvaskede sommerkjoler med blomsterkranse og andre afstikkende prydelser. Hende kaldte vi Dronningen af Saba – af ondskab, begribeligvis, ikke fordi nav-

net passede særlig godt. Så var det mere træffende, at en smækker, mørkhåret pige fra samme nabolag hed eller kaldtes Sorte Rosa, for hun lignede virkelig en dejlig natens og syndens blomst.

Som et afskrækkende eksempel på forbuden elskov kunne man anskue Katrine Skunt og Kræ Walter, om hvem man vidste det ene, at de levede sammen uden at være gift. I erindringen står de som figurer i en skillingsvise, hvis tekst er gået tabt. Man så dem sidde tæt sammen i agestolen på en gammel vogn med slingrende hjul og trukket af de usleste heste. Kræ Walter havde hvid knebelsbart og sømandskasket. Han var lidt invalid, var vel blevet slået til krewl i et vildt levned. Katrine var vindtør med rå skæve øjne og en hårdt sammentrukken mund. Hun kunne være en kvinde fra et østeuropæisk flygtningetog eller en Mutter Courage i fremrykkende hæres følge.

En anden befordring, som vakte opsigt i gadebilledet, havde som kusk en sortskegget kæmpe, der næsten altid medbragte en gravid kone og en klynge børn bag i vognen. Det var William Waagner, som kom der, berygtet over hele herredet som digter og voldsmand. Engang kom han ind i min faders butik, og jeg så i skrækblandet forventning frem til, at nu blev der tumult. Men Waagner ventede spagfærdigt på sin tur og bestilte lavmælt en flaske petroleum. Hans øjne så bedrøvede og forsagte ud. William Waagner betalte kunstnerdrømmens højeste pris i fattigdom, fornedrelse og håbløse konflikter med øvrighed og alverden, så man ville jo gerne kunne sige, at hans digtning bare i nogen grad var hans egne og pårørendes trængsler værd (hvis da poesi og kunst overhovedet kan være det). Men det er den ikke. Der er højst tilløb til noget ægte

*Hernings troubadour »Sølle Søren«.
(Lokalhistorisk arkiv, Herning).*

mellem al for megen prætension, krampagtig rimnød og åkjærsk dudeligej.

Poeter var i det hele taget ikke noget for Herning. Man var jo kommet for skade at opfostre Nis Petersen. Ham billigede man ikke og dannede et mindre ærefuldt anagram på hans navn, hvorved man så foregreb nutidens danske kritik. Kunstnere og digtere så man ellers ikke sjældent i byen, alvorlige unge mennesker, der som Nis Petersen havde deres tilhold hos overlægens.

De mængede sig ikke, men talte med fine betydningsfulde stemmer som løftet en oktav over byens snak, hvis de da ikke gik tur i distans, dybsindig kunstnertavshed. En af deres damer gik med guldlænke om anklen. Havde man set mage? Herning fnøs! Men mig trettenårige, der i gedulghed var sensualist, forekom det udsøgt og sødt forurogende.

Hvad skulle Herning også med digtere, når vi havde vores egen troubadour, Sølle Søren? Søren var en mandsling, vissen i den ene side, og hans sammensunkne skikkelse så altid ud, som var han segnefærdig af mavekneb. Men Søren segnede ikke. I sin lange medaljeprydede frakke sang han, til han var højt oppe i årene, sine sange for generation efter generation af herningensere, der kom til at skatte hans repertoire og helt specielle foredrag. Blandt hans mest yndede viser var den om »Lykkelige Jim«, »Har De ikke set den lille Cohn« (vi rævgyder troede, at det var en lille kone, som var væk!) og »Hjem jeg ville så gerne, hjem til min fødestavn«. Men Sørens kunstneriske originalitet kom først fuldt til sin ret i det nummer, han gemte tilsidst, og skulle nødes til at give til bedste. Det begyndte således:

Singadepu!
Singadepu!
Singallivallivassi
Silejsipu.

Sangens tempo blev vildere og vildere mod slutningen, mens Søren hakkede takten i stenbroen med sin stok, og spyttet stod i en tåge om ham. Når han nåede enden, var han sprængrød i ansigtet og næsten åndeløs, men han glemte aldrig at oplyse: »Den var russisk.«

Da jeg var dreng var det mig en kilde til megen ærgrelse, at Herning ingen berømte mænd havde frembragt, nulevende som af-døde. I en skolestil, jeg som otteårig skrev om berømmelse, nævnedes jeg ganske vist, foruden Edison og Carnegie, navnene på to af egnens gårdmænd, der som opstillede til folketingsvalg var meget på tale. Pe' Donsig og Jens Clausager. Begge mænd var vist en ære værd, men rigtig verdensberømte var de nu ikke, som jeg snart kom efter. Det var i det hele taget fortvivlende at konstatere, da man begyndte at læse hovedstadsbladene, hvor lidt Herning gjaldt i den store verdens øjne. Man ville have været glad for en notits, ja en annonce om Herning, men nej! Aldrig! Højest en dum hentydning til Herning havn i en vittighedstegning. Det var som en fortiende forfølgelse af ens fødeby

fra verdenspressens side. Herning var uden interesse, historieløs, kulturfattig, det var verdens dom, hvori man kunne fristes til at samtykke i mismodige øjeblikke. Men intet kunne jo være mere forkert. Den driftige købstad lå i et område, hvor ældgammel poesi og mundtlig fortællekunst endnu levede på gamle folks læber (selv har jeg som dreng kendt en mand fra Nørre Kollund, der kunne synge folkeviser, som han havde modtaget dem fra den mundtlige overlevering), og i nyere tid var store folkelige vækkelser gået hen over egnen og havde mærket ansigterne med uro og ånd.

Byen var utypisk dansk provins, lignede ikke det mindste romanlitteraturens Fjordkøbinger og Havnstrupper. Ingen bindingsværk, konsuler eller statuer af Frederik den Syvende i anlægget. Nationalsangenes Danmark med brede bøge og bakker og dale vedkom heller ikke os, der så ud over forblæste sletter med nåletræshegnenes sorte savklinger mod horisonten. Herning savnede den traditionelle danske købstads ynde og hygge, men den havde sit særpræg, af noget eventyrligt, grotesk og stridigt, som man er taknemmelig for at have oplevet, og som måske er indfanget i disse erindringsglimt fra min barndomsby.

*Niels Lyhne Jensen
Universitetslektor, cand. mag.
M. A. (Dunelm)
Kirkebjergvej 7, 8420 Knebel
Født 1920 i Herning*

Et liv med tobak

– 55 år i Færchs fabrikker

Af Elias Nielsen †

– De sagde om mig, at jeg var en stonthoset fattigmandsknejt, og det var jeg vel også. Jeg kom til verden i en gammel ejendom i Vestergade i Holstebro, der, hvor posthuset i dag ligger. Det var i 1895, og da jeg var fem måneder gammel, døde min mor, som var alene med mig. Men så tog mine bedsteforældre, Peter og Augusta Marie Nielsen, sig af mig, og jeg voksede op i deres hyggelige hus i Nellikestræde. Det var et spændende sted, for vores gårdsplads var fælles for tre ejendomme, og det blev min tidlige barndoms verden.

Hver dag kom min far (sådan kaldte jeg bedstefar) hjem fra sit arbejde på R. Færchs Tobaksfabrik og fortalte løst og fast derfra. Far havde været med, lige siden Rasmus Færch begyndte produktionen af kardus- og shagtobak i en lille bygning ved Nørreport. Dengang var far den eneste medarbejder, men nu var der mange andre. For i mine drengeår gik det hele tiden opad med fabrikken, og folk sagde altid: »Når man er kommet ind til Færch, er man hyttet for hele livet«.

I disse år havde Færch hestekøretøjer, og far kørte meget med både varer og rejsende og havde også en del privatkørsel for familien Færch. Det var jeg meget imponeret af, for noget af det mest spændende, jeg ople-

vede som dreng, var synet af Rasmus Færchs børnebørn, Ernst og Erik, når de kørte forbi i deres lille ponyvogn med Shetlandspionier spændt for. Det var som et pust fra en anden verden, men dengang var alt jo også delt op i en fattigklasse og en overklasse.

Da jeg var syv år, kom jeg i skole i en gammel bygning på Slagterivej (Magnus Kjærs Gade), og senere kom jeg i Danmarksgades skole. Efter skoletid var jeg hjorddreng hos Niels Chr. Bach, der havde en ejendom i Vestergade. Det var en rigtig gård med heste, køer og alt, hvad der hørte til. Gården lå midt i en række af byhuse, og jorderne lå ved åen, der hvor Ågade, Åvænget og Åglimt ligger, og markerne strakte sig helt hen til Skredsande. Her gik jeg og passede kreaturer, og gården blev mit andet hjem. Bachs var nogle dejlige mennesker, og jeg havde mange gode timer der.

Da jeg var hjorddreng, var Holstebro kun en lille by. Der var vel 4000 indbyggere. Men lidt skete der alligevel. Da jeg var 11 år, blev den første børnehjælpsdag i Holstebro holdt. Det gik for sig med megen fest og humør, og arbejderne fra fabrikken, der deltog i optøget, havde klædt sig ud som indianere og negre for at minde folk om, hvor tobakken kom fra.

Til højre ses huset i Nellikestrædet, hvor Elias Nielsen voksede op. Foto omkring 1910 (Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune).

Da jeg var knapt 13 år, blev jeg arbejdsdreng hos Friis i den gamle farvergård i Vestergade. Men det var nu ikke efter mit hoved, det var R. Færchs Tobaksfabrik, jeg ville til. Og da jeg var knapt 14 år, blev der en plads ledig, og jeg blev ansat den 1. juli 1909 med Søren Færch som chef. Rasmus Færch havde i 1899 overladt ledelsen til sin søn, og var derpå flyttet til København. Men vi så ham da af og til, når han besøgte byen.

Jeg skulle møde i lokalerne i Østergade (disse var erhvervet allerede i 1873), og jeg

var fuld af forventning. Hele min drengetid havde jeg ventet på dette, og nu var jeg her. Jeg var jo vokset op med firmaet Færch, og det skulle da også blive til nøjagtig 55 og et halvt år ud i en køre – uden en eneste sygedag.

Det første, jeg lærte, var at tilberede tobakken til skæring og tørring. Siden kom jeg til noget mere spændende, men først da jeg var 18 år, måtte jeg komme til maskinerne. Rigtig i lære kom jeg aldrig, men hele min ungdom var én lang læretid.

Da jeg kom til fabrikken, var der masser

Færchs vogn i optoget ved den første børnehjælpsdag i Holstebro 1906 (Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune).

af drenge der. Det var en helt egen verden, som vi delte med mange gamle koner. Jeg vil tro, at der var ca. 75, da jeg blev ansat. De arbejdede stort set med det samme som os drenge, og jeg tror, at de fleste var enker, der på denne måde måtte tjene til livets opretholdelse. Nogle få kvinder var cigarmagere og cigarsorterere, men det var først langt senere, kort før Den anden verdenskrig, at kvinderne holdt deres indtog her. Og da var det unge kvinder, der ønskede at få en uddannelse.

Vi arbejdede fra klokken seks om morgene

til klokken syv om aftenen. Men vi havde en halv times frokost, som vi holdt på fabrikken, og halvanden times middagspause, hvor vi gik hjem for at få varm mad. Den kunne f.eks. bestå af sild, købt hos fiskehandleren på Brotorvet, hvor en snes kostede 25 øre. Det var såmænd megen god mad for de penge. For da jeg var 18 år, var min ugeløn 16 kr.

I 1911 blev jeg medlem af fagforeningen og samtidig medlem af Socialdemokratiet, og det indebar også, at jeg holdt »Holstebro Socialdemokrat«, som kostede 16 øre om

ugen. I 1913 oplevede vi en stor konflikt. Arbejderne ville have mere i løn, men det var kun et beskedent beløb, det dengang drejede sig om. Det var en hård tid for arbejderne, for understøttelsen var kun seks kroner om ugen. Heldigvis gik arbejderne af med sejren, omend den var lille.

Da Rasmus Færch døde i 1914, havde vi fri den dag, han blev begravet, og med ham var jo også fabrikkens pionertid forbi. Den første verdenskrig klarede virksomheden sig igennem, skønt tobakslagrene var små og der måtte benyttes humle. Humlen stank forfærdeligt, smagte heller ikke godt, men blev solgt som tobak alligevel, for der var intet andet at få. Jeg mindes ingen stor arbejdsløshed på grund af krigen.

I 1916 blev jeg gift med Maren Rosenberg, og vi byggede i 1927 hus på Broagervej. Vi fik en søn, som i dag er ansat som repræsentant i Skandinavisk Tobakskompagni, så også han fik et liv med tobak.

Alt hvad jeg i disse år oplevede, fik mig til at ønske bedre kår for arbejderne, og da jeg var 20 år, blev jeg valgt til tillidsmand. De ældre kolleger bakkede mig op, jeg var jo meget ung, men de syntes det var i orden. Min første konflikt kom i 1925. Da havde vi taget den nye fabrik i besiddelse med elektricitet (før var alt dampdrevet), ventilation og helt moderne maskiner. Moderniseringen syntes vi godt om, det var dejlige forhold. Men efter verdenskrigen var alting blevet så dyrt, og lønningerne var ikke fulgt med. Konflikten blev vedtaget i Tobaksarbejderforbundets hovedbestyrelse, den kom til at vare ca. seks uger, men den gav nu ikke mange ekstra ører i pungen.

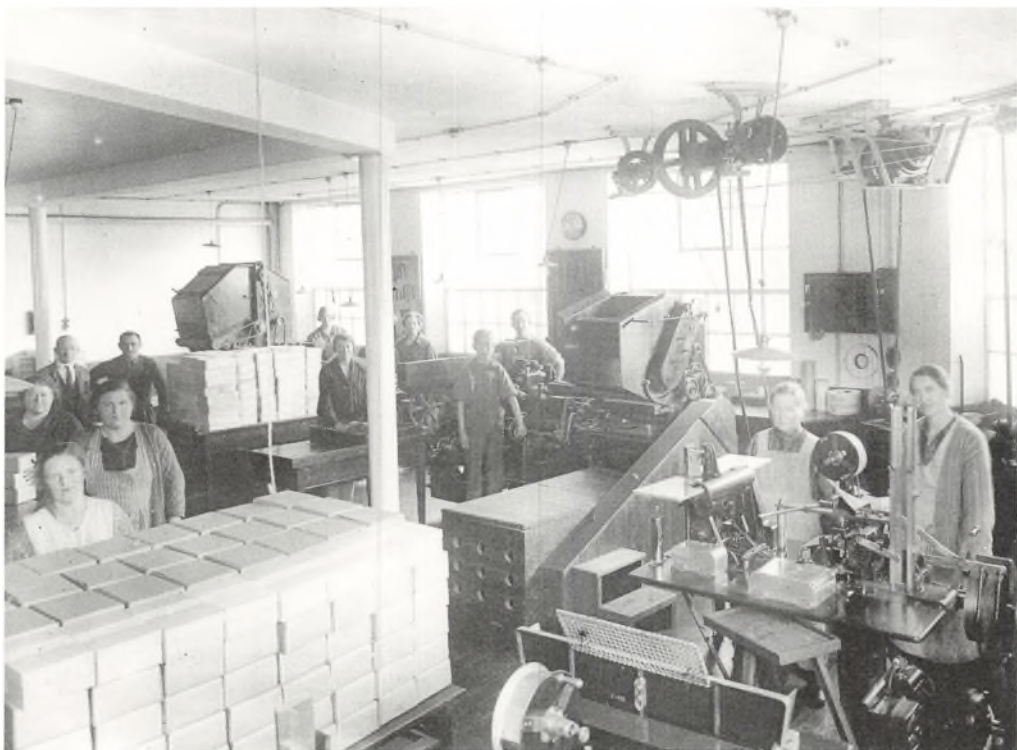
Med de store moderniseringer i 1925, hvor hele arealet mellem Brotorvet, Lille Østergade og Skovgyden blev bebygget, gik

*Færchs fabrik i Østergade omkring 1920
(Lokalhistorisk arkiv for Holstebro
Kommune).*

fabrikken ind til moderne tider. Søren Færchs sønner, Ernst og Erik, blev i 1924 og 1925 medindehavere, og det blev således bl.a. dem, jeg skulle forhandle med i min første konflikt. Det blev nu den eneste store konflikt, jeg kom til at opleve, og jeg fik mange års fint samarbejde med Ernst og Erik Færch.

Der var i disse år mange spændende typer på fabrikken. Cigarmagerne satte deres eget præg på byen med deres fine fremtoning.

Fra stripstuen på Færchs fabrik omkring 1920 (Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune).

De tilførte det lille Holstebro et pust udefra. Mange af dem kom fra København og Ålborg, men vi uddannede da også nogle selv. Især husker jeg cigarmager Meistrup. Han var en kraftig mand, altid iført jaket og bowlerhat (også på arbejde) og med urkæden dinglende over den tykke mave. Når der var valg, gik alle cigarmagerne og arbejderne efter arbejdstid i samlet trop og med musik i spidsen til valglokalet for at stemme. Det var et festligt syn.

Det gik fremad i disse år. Både på fabrikken og i samfundet. Arbejderne fik det bedre

og bedre. Jeg gik aktivt ind i partiarbejdet, var kasserer for Socialdemokratiet i Holstebro-kredsen i 35 år, oplevede også at være kredsformand og medlem af hovedbestyrelsen. Tilforordnet ved valgene har jeg været det meste af mit liv, opstillet til byrådet har jeg også prøvet at være. Dog altid så langt nede på listen, at jeg ikke risikerede at blive valgt, for jeg var ikke interesseret i at få mere at rive i, end jeg allerede havde.

En forårsdag i 1936 blev jeg kaldt ind til Erik Færch. Han tilbød mig jobbet som fabriksmester. Det kom helt uventet for mig,

Interiør fra Færchs fabrik 1920 (Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune).

og jeg udbad mig betænkningstid. Det ville jo betyde, at jeg fra at være solidarisk med arbejderne nu skulle arbejde i ledelsens interesse. Men jeg havde lyst til jobbet, og mine arbejdskammerater fandt også, at det var i orden med udnævnelsen. Og så var min dage som tillidsmand forbi.

Og nu vil jeg fortælle lidt om tobaksmagersproget. Jeg sagde før »jobbet« i stedet for arbejdet, og det var naturligt, selv om ordet dengang ikke var så almindeligt på dansk. I tobaksbyer havde man nu »jobbet« i mange år, og ordet kom fra Sverige og udtales som det staves. I dag er det kun konfir-

mander, der holder »blå mandag«, men dengang var det cigarmagerne, der gjorde det. Det skete, når de havde kigget for dybt i flasken lørdag og søndag og ikke havde kræfter til at »jobbe« om mandagen.

Der findes en masse specielle ord omkring dette med at kigge dybt i flasken, det var jo dengang et stort problem. Da de sociale forhold blev bedre, og drikkeriet mindre, forsvandt disse ord næsten fuldstændigt på tobaksfabrikkerne, og i dag er der vist ikke mange, der kender dem.

De mandlige arbejdere hed gubber, og den kvindelige arbejder gumma. Når en

*George Howard Bentley. Fotografi 1932
(Lokalhistorisk arkiv for Holstebro
Kommune).*

mand havde sans for de våde varer, var han en snusgubbe, og efter en snustur kunne han møde godt blå på bixen (fabrikken), og havde han bagrus (tømmermænd), kunne det være, at han fortrød sin dumhed og fik skrupler. Så knøler han sig eller har jammer. Årsagen til jammeren kunne f.eks. også være, at konen var blevet så træt af drikkeriet, at hun havde forladt hjemmet. Så var han en rørgubbe. Bliver han nu helt udtrukket (vred) og fortsætter med at snuse, så kan

slanterne (pengene) slippe op, og så hjem søger han måske en kammerat for at få denne til at sætte knurrepanden over, hvilket vil sige, at man laver kaffe til punch.

En cigarmager var en pipmager, mens cigarsorteren var bunkelægger. Jobber han af alle kræfter, er han i nav, men det bør dog ikke overdrives, så han fristes til at leidecke (fortsætte arbejdet efter fyraften). Et godt arbejde var et leifigt job, mens det modsatte var kymigt eller jögi. Disse ord benyttedes i alle andre forbindelser, og leifigt var i mange år et helt almindeligt ord i Holstebro.

Ja, det var leifigt med dette tobaksmagersprog, og kymigt, at det nu helt er forsvundet.

Fra Kanslergadeforliget og indtil anden verdenskrigs begyndelse synes jeg, at vi oplevede den største udvikling overhovedet i min levetid. På fabrikken fik vi en engelsk tobakseksper, Georg Howard Bentley, der simpelt hen revolutionerede danskernes tobakssmag med de mærker, han skabte, og arbejderne fik det for alvor bedre, ja, det er den mest spændende tid, jeg har oplevet.

Det var i 1937, at Bentley kom til Holstebro, skaffet hertil af Ernst og Erik Færch, der havde fundet ham i England, og han var virkelig et fund. Vore tobaksopskrifter trængte til en fornyelse, og Bentley viste sig at være en ren troldmand. Hvem husker ikke den lille seddel i tobakspakken »It's a Bentley Blend« og mærker som Singleton, Arsenal, Fraser, Night Club og den mageløse Ripples-serie.

Bentley var en rigtig englænder, mørkhåret og firskåren, et dejligt og forstående menneske, der kom til at betyde uendeligt meget for fabrikken. Han blev min gode ven, og jeg var tit på besøg hos ham for at

ryge en pibe og diskutere. Han giftede sig med en dansk pige – en yndig pige, som han gik og fik øje på på fabrikken – han var nemlig enkemand, da han kom til Danmark. Han røg altid mange og gode piber, som han købte i England. Men ved siden af tobakken i piber, røg han mange cigaretter, også rigtig mange. Det var vældigt hyggeligt at være sammen med ham, og han var jo sådan en kapacitet på sit område, at jeg aldrig har truffet nogen, der i viden og erfaring om tobak nåede ham blot til knæene.

Da Bentley kom, fik han stillet et laboratorium til sin rådighed, men han tilbragte nu det meste af sin tid på fabrikken i Østergade. Når han kom om morgenen, sommetider ved arbejdstidens begyndelse, sommetider lidt op ad formiddagen, gik han og rodede rundt i sit laboratorium, satte tobakker sammen og lavede »flew«, de smagsstoffer, der blev tilsat tobakkerne. Når han så havde lavet et eller andet, kom han rendende, og så skulle vi prøve det. Men selv om vi sagde vores mening, kasserede han det altid, hvis han ikke selv var tilfreds. Og det viste sig altid, at han havde ret. Han var også med, når tobakkerne skulle købes. Så sad han der i prøveværelset, gik lidt rundt og snusede til råto bakkerne, prøvede dem i sin pibe, og når han havde lavet en ny blanding – han forlangte altid de fineste råprodukter – var han selv med, når produktionen skulle startes. Så gik han rundt i fabrikken og gav gode råd ved de forskellige maskiner.

Men så kom anden verdenskrig. Tyskerne ville have vore lokaler på Sønderland, og det fik de tildels. Vi havde råto bakken lagret der, og der var ofte opræk til episoder, men Erik Færch var god til at få tingene til at glide. Bentley havde vrøvl med sin opholdstilladelse, men det lykkedes os dog at få lov

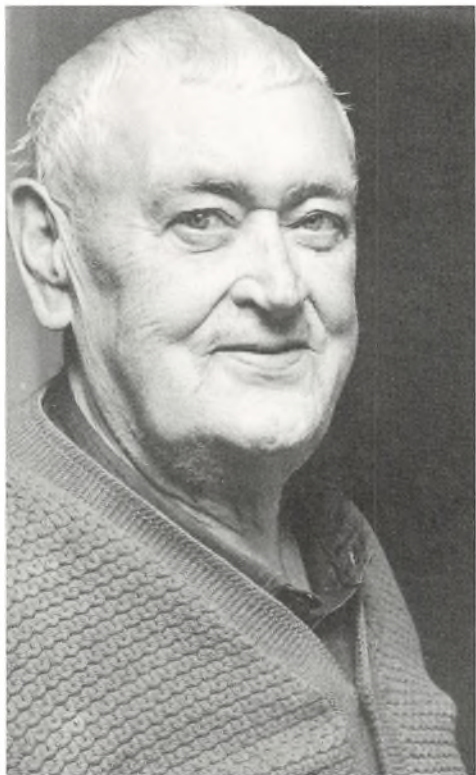
at beholde ham. Heldigvis havde fabrikken gode lagre af tobak, og vi var ikke uforberedte. Færcherne var sådan indstillet, at de ikke ville lave noget skidt. Nu havde de efterhånden fået ry for god tobak, og så ville de hellere lave lidt mindre, men i god kvalitet. Vi måtte selvfølgelig bruge danske tobakker, men ikke noget med erstatning som under første verdenskrig. Den danske tobak blev så blandet med det, vi havde og fik af udenlandske tobakker, og vi lavede nogle mærker, der gik krigen igennem. Og også her viste Bentleys dygtighed sig, for han kunne virkelig få dem til at smage godt. Så snart krigen var forbi, kom de gamle mærker selvfølgelig frem igen efter Bentleys recepter og med signaturen »It's a Bentley Blend« på pakken eller i dåsen.

Men det kom Bentley ikke til at opleve. Han døde i 1942. Han var kun 64 år gammel og blev begravet på kirkegården ved siden af kapellet. Det var et stort tab for fabrikken, men hans blandinger levede videre i mange år efter.

Erik og Ernst Færch var med i modstandsbevægelsen, og det var et stort held for dem, at tyskerne aldrig fandt ud af, hvad der foregik i nattens mulm og mørke omkring »Feldinghus« og »Skovlund«, hvor de boede privat.

I 1948 blev cigaretrationeringen ophævet, og 1949 havde fabrikken stor succes med mærket »Long«. Samme år døde Erik Færch, kun 49 år gammel. Firmaet blev da omdannet til et aktieselskab med Søren Færch som formand og Ernst Færch som administrerende direktør. I 1951 blev Ernsts søn, Jørgen Færch, prokurist i aktieselskabet og året efter direktør. Afdøde Erik Færchs søn, Stener Færch, udnævntes til prokurist 1957 og blev direktør 1958.

Da jeg oplevede sammenslutningen til Skandinavisk Tobakskompagni A/S i 1961, var jeg ked af det. Jeg følte, at en hel epoke i byens liv var forbi. Det blev bestemt, at skråtobakken skulle flyttes til Ålborg, cigaretterne til Holme og cigaretterne til Søborg. Kun shagtobaksfabrikationen fik lov at blive i Holstebro. Overflytningen skete over en årrække, og i 1964, da jeg holdt op, var der

stadig 1400 ansatte ved tobaksfabrikationen i Holstebro. Da Ernst Færch døde i 1965, følte jeg for alvor, at nu var det hele ved at være forbi.

Som pensionist har jeg ofte besøgt afdelingen på Sønderland, der er det eneste, der er tilbage af den før så store virksomhed. Heldigvis går denne afdeling godt, der er i dag 150 ansatte. Her kan jeg så lugte tobak og tænke på alle de skønne år, jeg selv havde på fabrikken. Men tobakken er ikke mere en del af byens liv, ikke noget, små drenge vokser op med, ikke noget med muntre cigarmagere i jaket og bowlerhat. Det er vemodigt, for aldrig havde jeg troet, at den dag skulle komme, hvor tobakken skulle væk fra Holstebro.

Elias Nielsen
Fhv. fabriksmester
Født 1895 i Holstebro, død 1981

Artiklen er skrevet af journalist Hanna Nielsen i samarbejde med Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune. Grundlaget for artiklen har været interviews med Elias Nielsen optaget, medens han endnu boede på Broagervej. I februar 1981 fik han ophold på Plejehjemmet Thorshøj, hvor han døde 8. april.

Mekanik og musik

– *et langt liv i Aulum*

Af Jens Nørkjær

Mit navn er Jens Nørkjær, og jeg blev født i året 1886 på et lille husmandssted i Vinding tæt op mod skellet til Vildbjerg. Foruden mine forældre og mindre søskende boede også min bedstefar og bedstemor på gården som aftægtsfolk. Min bedstemor kom i øvrigt til at stå for det huslige arbejde, for min mor døde, da jeg kun var tolv år gammel.

Da jeg skulle i skole, kom jeg til at gå i Rødding skole. Her var den gamle Chr. Markussen lærer, og han gik ikke af vejen for at banke lærdommen ind i vore hoveder, og det foregik med et stykke reb – en tamp, som altid befandt sig i klasseværelset og hurtigt kunne tages frem. Det var især tjenestedrengene, der fik klø, for de havde forfærdelig svært ved blot at holde sig vågne. Jeg husker en af dem, som tjente på den store Lysgård. Han måtte hver aften ved ti-halv-ellevetiden ud at flytte ungreaturerne på engen eller på heden, og det samme skulle gøres ved fem-tiden om morgenen. Han var følgelig altid søvrig, og når vi andre legede i frikvartererne, lagde han sig på et dige og sov. Det samme kunne ske i timerne, og så vankede der et par slag af tampen.

I klasseværelset stod en pult med en slags kasse. Pulten stod lidt på skrå, og i kassen var der sand, og herhen kom de elever, der ikke kunne tal eller bogstaver – ikke sjæl-

dent var det netop tjenestedrengene – for at øve sig ved at skrive i sandet. Men det har jeg nu aldrig prøvet, for jeg havde lært begge dele, inden jeg kom i skole.

Det kneb ofte lidt for drengene i skolen og for den sags skyld også for pigerne at forliges. Der var tit ufred mellem østerboer og vesterboer. Der gik nemlig et dige gennem sognet, og denne adskillelse forårsagede ufred. Der blev udkæmpet nogle drabelige slagsmål indimellem. Det sidste år, jeg gik i skole, var vi i øvrigt for første gang på udflugt. Jeg var egentlig allerede udskrevet, men kom med alligevel, for vi skulle helt til Silkeborg og Himmelbjerget. Jeg kan huske min far kørte os til toget i Herning på vores stivogn og ligeledes hentede os igen om aftenen. Der gik ikke tog til Vildbjerg dengang, det skete først i 1904, og den første dag var det gratis. Der var så mange, der benyttede sig af tilbudet, at toget var fuldstændig overfyldt, og min bror, der var med på turen, kom galt afsted, idet han næsten fik sin hånd knust i en af dørene.

I skolen var det som sagt den gamle Chr. Markussen, der underviste os. Han drev lidt landbrug ved siden af, og desuden gik han ud som tækkemand. Det var meget almindeligt dengang, at læreren havde et bierhverv og vel sagtens også nødvendigt, for

lærerlønnen var ikke stor, og der var som regel mange børn at føde på. Jeg kan mindes at have set i en af de gamle protokoller, at lærer Markussen fik 550 kr. om året samt 9000 stk. klyne (tørv).

Da den gamle lærer Markussen var død, fik vi den unge lærer Jensen til at undervise os, og ham kunne vi allesammen godt lide. Han var meget interesseret i sang og musik, og vi sang meget i hans timer, og det var noget, jeg var meget glad for. Senere traf jeg engang lærer Jensen på Aulum station, og han kom hen og hilste på mig, og der var nogen, der spurgte ham om, hvor han kendte mig fra. »Det skal jeg såmænd sige jer,« sagde han, »han er en af mine gamle skole-drenge, og det er mig, der har givet ham gnisten til at blive spillemand.«

Nu er det afsløret, hvad der siden skulle ske. Jeg havde anskaffet en harmonika, og den gik jeg og øvede mig på – selvfølgelig uden noder. Senere fik jeg også en violin, som jeg i øvrigt skrev hjem fra Tyskland. Den kostede 10 kr. Jeg ville dog gerne have lært at spille rigtigt, og en dag så jeg en annonce i avisen, hvor der stod, at musikdirektør Kr. Petersen i Herning tilbød undervisning i musik for 52 kr. om måneden. I prisen var inkluderet både kost og logi, vi skulle blot selv medbringe sengetøj. Det tilbud kunne jeg ikke modstå, og da jeg havde fået pengene skrabet sammen, tog jeg til Herning og gik på musikskole. Pengene tjente jeg i øvrigt ved at gå ud som daglejer.

En daglejer arbejdede fra kl. 6 om morgenen til 6 aften for en løn af 1–1,50 kr. om dagen. Det var som regel hårdt arbejde, og tit noget, folk på gårdene helst selv ville være fri for.

Jeg havde en god krop og var ikke bange for at tage fat. Jeg arbejdede i tørvemosen,

Jens Nørkjær med violinen 1906.

havde med mergelskab at gøre, slog græs og korn med høle. Det var strengt arbejde, men hårdest var det nok, når møddingen skulle køres ud, og man skulle stå med en greb i møddingen og læsse møgvognen. Var der meget halm i møget, kunne det godt værke lidt i ryggen, når man gik hjem om aftenen.

Foruden min interesse for musik var der noget andet, jeg gik meget op i – nemlig cykler. En dag var jeg med min far i Holstebro, og hos en cykelhandler, Ringkøbing-Jensen på Sønderland, så vi en del cykler

udstillet i vinduet. De kostede ca. 120 kr., men der var også en damecykel til ca. 60 kr., og den drog vi hjem med. Min far havde sat sig for, at han ville lære at cykle, og i nogen tid ofrede han middagssovnen for at øve sig på cyklen. Vi havde en nogenlunde god markvej, hvor der ikke var grøfter af betydning ved siderne, og her øvede han sig. Han fik det også lært og kunne endog i 1909 cykle til den store landsudstilling i Århus på denne damecykel.

Cykler blev efterhånden noget af en lidenskab for mig. Jeg kunne simpelt hen ikke lade være med at gå og pusle med dem, skille dem ad og også handle med dem.

Efter min konfirmation i Vildbjerg kirke hjalp jeg derhjemme på gården og som før sagt gik jeg ud som daglejer. Engang imellem spillede vi til dans om aftenen. Vi – var foruden mig – Chr. Jensen fra Vældekilde, som spillede kornet. Det gjorde jeg forøvrigt også, så vi byttede lidt, når vi spillede til dans. Spillede vi f.eks. til dans i Vind, gik vi vejen ind, hvilket vil sige ca. 2 mil, men det tænkte vi ikke så meget på. Når festen var slut ved 2–3 tiden fik vi kaffe, inden vi tog hjem. For at spille fik vi 1,20–2 kr. – for hele natten altså, og så selvfølgelig fuld forplejning. Det kunne nu godt være lidt hårdt, når julegilderne startede 2. juledag, og vi så spillede hver eneste af julehelligdagene.

Ved en senere lejlighed, da jeg spillede til et bryllup i Vinding, var jeg kørende på motorcykel. Det må nok være gået lidt for stærkt, for i et sving væltede jeg og slog en ordentlig saltomortale og landede i grøften i et dybt lag mudder. Der skete nu ikke noget med mig, bortset fra at jeg blev møgbeskidt. Jeg kom hurtigt på benene, og da jeg havde fået mig vasket, var jeg klar til at spille. Motorcyklen var i øvrigt en brugt NSU-mo-

del, som jeg havde købt for 300 kr. af købmand Nielsen i Vildbjerg, men den gik nu meget godt, selv om knægtene hurtigt fandt ud af, at bogstaverne NSU måtte stå for »Nøj så ussel«.

Kørekortet fik jeg i Herning. Det gik nemt og smertefrit. Jeg kørte en lille tur med betjenten, og han forklarede en smule om, at jeg skulle standse, når han løftede kæppen. Det prøvede vi så. Det gik godt nok, og jeg fik kortet.

Jeg husker en lille episode fra en anden gang, jeg var på politikontoret i Herning. Jeg havde fået en helt ny motorcykel, og stod sammen med nogle andre og ventede på at få udleveret nummerpladen. Politibetjent Nielsen stod og underskrev papirerne, da en dame trådte ind. Da Nielsen spurgte, hvad hun ønskede, sagde hun: »Jeg vil gerne ha' børnepenge.« – »Det er skam ikke her, De skal have det,« sagde Nielsen, »det er lige inde ved siden af, der sidder gamle Madsen – han er de faderløses fader.« Vi morede os selvfølgelig hjerteligt.

Den ny motorcykel var en Wanderer, som jeg havde givet 900 kr. for. Jeg betalte nu ikke kontant, men fik den med en 3 måneders veksel. Det kunne sagtens lade sig gøre, for Chr. Møller-Jensen, der var cykelhandler i Herning, var med til handelen, og han sagde til Hans Lystrup fra Slagelse, som var eneforhandler af disse motorcykler: »Du kan godt sælge på kredit til Nørkjær, ham indestår jeg for.«

I 1910 flyttede vi til Aulum. Jeg var nemlig blevet gift, og vi havde lejet en lille lejlighed i huset, hvor slagter Svejdhall nu har forretning. I baggården havde cykelhandler Mouritsen en lille cykelforretning, men han drev den ikke rigtigt, så den købte jeg for 600 kr. Jeg havde allerede repareret cykler,

*Rasmus Dyrholm, Chr. Laugesen og Jens Nørkjær foran forretningen i Aulum 1912.
(Aulum-Haderup kommunes lokalhistoriske arkiv).*

mens jeg gik derhjemme, og nu havde jeg altså fået egen forretning.

På det tidspunkt var det blevet mere almindeligt med cykler, så jeg fik forhandlingen af Dunlop og Naumann. En cykel kostede ca. 120 kr. Jeg havde også en engelsk model, der var lidt dyrere, samt en tysk model til kun 65 kr.

Kort efter, at vi var kommet til Aulum, begyndte man at snakke om, at vi skulle have et elværk. Det havde man allerede haft nogle år i Vildbjerg, og det skulle vi altså også have her i byen. Jeg kendte for øvrigt godt elværksbestyreren i Vildbjerg. Jeg havde ofte været på værket både for at snakke med ham og for at gå ham lidt til hånd, jeg havde derved lært noget om, hvordan et elværk fungerede.

I 1915 havde man i Aulum fået tegnet så mange medlemmer, at tanken om et elværk kunne blive en realitet, og da man så søgte en elværksbestyrer, søgte jeg stillingen. Der var kun to ansøgere, men det blev mig, der fik stillingen og beholdt den for resten i 50 år. Den første bestyrelse bestod af 7 mand. Poul Andersen, Lergrav, var formand og de øvrige var: Laurids Torp, Troels Jensen, købmand N. Pedersen, købmand Olesen, smed Lund samt mig selv. Ikke alle i Aulum ville være med i begyndelsen. En del ældre ville ikke vide af sådan noget »nymodens« som elektricitet, men efterhånden kom der nu el til alle huse og gårde.

Gadebelysningen kom også med, men først lidt senere. Jeg kan huske, at jeg som ung engang var cyklende til dyrskue i Aulum. Da var der kun 3 gadelys, jeg tror, de

Aulum Elværk med den 5-vingede klapsejler 1917. (Aulum-Haderup kommunes lokalhistoriske arkiv).

brændte på petroleum, de gav i hvert fald ikke ret meget lys. De blev tændt og slukket hver aften af ølhandler Tolstrup, der boede der, hvor Johs. Danielsen nu bor. Han gik rundt og blæste dem ud, og senere, da der kom gaslygter, havde han også akkord på at slukke dem. Han gik med en lang stang, som han rakte op og slukkede lamperne med. Da gadebelysningen efter nogle år fik strøm fra elværket, måtte jeg hver aften hen på elværket og slukke, for der var ingen automatik på det tidspunkt. En vinteraften, da jeg var på vej derom, faldt jeg på hovedet i en snedrive,

og da der i øvrigt tit om aftenen sprang sikringer, når træerne slog imod trådene, besluttede jeg at overnatte på elværket, så om vinteren var det faktisk et heltidsarbejde.

Når dieselmotoren var igang, kunne jeg ikke forlade værket. Men så fik vi en ny motor, en »Bukh« fra Kalundborg. Da montøren havde fået den stillet op, sagde han: »Nu går vi hen på hotellet og får en kop kaffe.« Jeg indvendte, at det kunne vi da ikke, når motoren gik. Men montøren forsikrede, at det kunne vi roligt gøre. Det var en stor lettelse, for så skulle jeg kun derom om natten, hvis der blev strømafbrydelse, og det blev sjældnere efterhånden, som vi fik træerne klippet ned.

I 1913 fik jeg i øvrigt min første bil, og det gik sådan til. Sammen med bilforhandler Thorup fra Holstebro og dennes chauffør kørte jeg til Randers, hvor Thorup ville købe en anden bil af bilforhandler Nellemann. Thorup havde kun en to-cylindret bil på det tidspunkt, og det var noget gammelt rasselværk. På hjemvejen kørte vi over Århus, hvor jeg skulle snakke med den cykelgrosserer, som leverede cykler til mig. Denne grosserer havde en Ford T årgang 1911–12, og da han egentlig gerne ville have en ny, tilbød han mig sin Ford for 2500 kr. Jeg sagde selvfølgelig, at det havde jeg ikke penge til, men han tilbød uden videre, at jeg godt kunne få den på kredit, og det endte med, at vi fik bilen med hjem. Thorups chauffør kørte for mig, for jeg havde jo ikke kørekort. – Da der kom en lige strækning, standsede han og sagde, at nu kunne jeg godt sætte mig til rattet.

Det var en dejlig bil, som jeg beholdt i flere år. Kun var den vanskelig at bakke med, for den var direkte styret – ikke snek-

Ford T model 1911-12 fotograferet uden for forretningen med Jens Nørkjær, hustru Mariane og barn på førersædet. (Aulum-Haderup kommunes lokalhistoriske arkiv).

kestyret. Det kneb derfor noget at bakke, da jeg var til køreprøve i Herning. Jeg fik besked på at køre til Hammerum, og det gik godt nok, så vi gik ind på kroen og fik en kop kaffe og en god cigar. Da vi skulle tilbage fik jeg ordre til at bakke fra kroen tilbage til vejen, og da kom jeg på arbejde, men det gik dog, og jeg fik kortet.

Jeg havde mange oplevelser med den bil. Først skulle jeg have tilladelse til at køre fra hovedvejen til min bopæl i Aulum. Det var nemlig sådan dengang, at man ikke uden tilladelse måtte køre på biveje, og derfor altså ikke fra hovedvejen til Aulum. Man ville undgå at skræmme hestekøretøjerne,

når der pludselig kom en bil farende. Jeg ringede til sognerådsformanden, Kr. Grønbæk, og forklarede ham, at nu havde jeg købt en bil. »Det var da udmærket,« sagde han, »kør du bare som du vil her i byen.« Så her var der altså ikke noget i vejen, men sådan var det ikke alle steder. Engang blev jeg spurgt, om jeg ikke ville køre til elevmøde på Tommerup højskole på Fyn. Det var Peter Hartvigsen og hans kone samt et par stykker til. Det var jeg parat til, »men jeg kan nok ikke køre helt hen til højskolen,« sagde jeg, »for det sidste stykke er bivej.« Vi blev nu enige om, at det gik nok, men det gjorde det bare ikke, for vi blev standset af

politiet, og jeg måtte betale en bøde på 15 kr. – de andre i vognen hjalp nu med at betale den. Det er til gengæld også den eneste bøde, jeg har fået. Min Ford-T model var som sagt den første bil i Aulum. Først nogle år senere fik Poul Andersen, Lergrav, sig en bil, og så havde Thomas Risom købt en lastbil.

Jeg måtte selvfølgelig høre mange spydige bemærkninger med hensyn til bilen, og flere anså mig for at være lettere skadet på forstanden, at jeg kunne komme i tanke om at købe en bil. Jeg husker engang, jeg standsede ud for nogle folk, og en af dem udbrød: »Nå, der har vi sådan en forbandet tingest, der jager hestene væk.«

I begyndelsen var det svært at skaffe benzin, for det nærmeste sted var Vildbjerg Apotek. Jeg fik også noget fra Nordisk Benzinkompagni i Nykøbing. Man købte i øvrigt dengang ikke benzin i liter, men i pund. Der forhandlede to slags benzin – Benzin I og Benzin II. Den ene slags var vist omkring en øre dyrere end den anden. Lygterne var for resten særdeles gode på Ford'en og gav et virkelig godt lys. Det var karbidlygter. På vognen var anbragt en beholder med vand, og når man drejede en hane på den, varede det ikke længe, inden der var fint lys i lygterne.

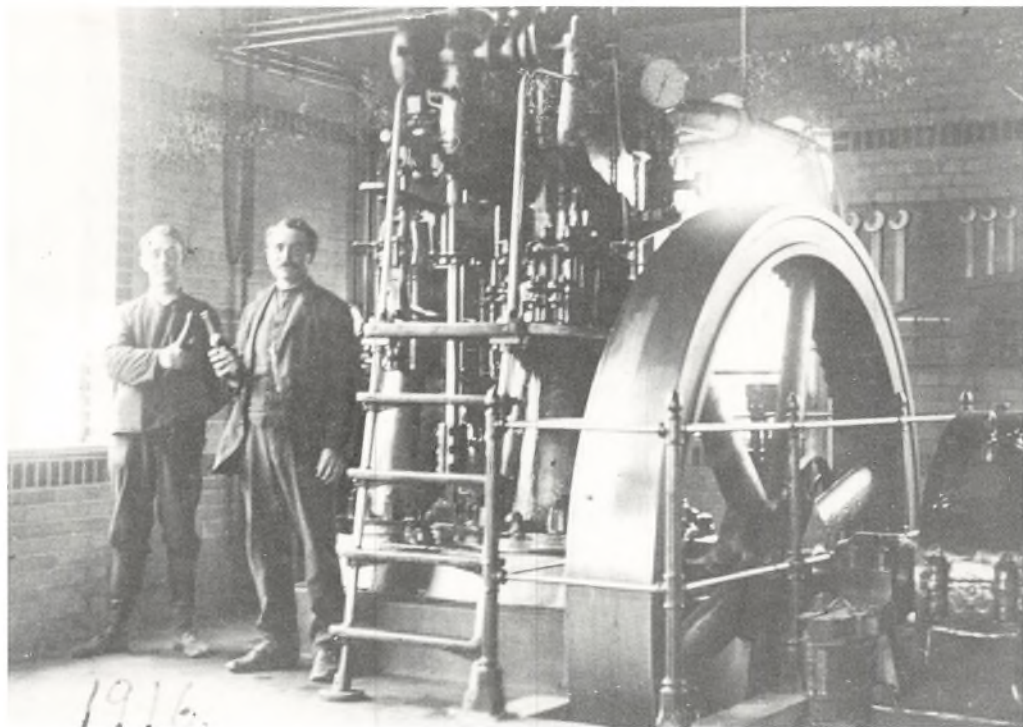
Jeg kom i øvrigt selv til at handle med biler i årene efter den første verdenskrig. Af en kollega, der var elværksbestyrer i Sønderjylland, havde jeg erfaret, at man kunne købe billige biler i Tyskland. Jeg tog derned og købte en bil af mærket »Loreley«. Den kostede kun 8–900 kr., men så skulle den selvfølgelig først efterses og repareres, inden jeg kunne sælge den videre. Det var en hel god forretning, så jeg solgte en del tyske biler i de følgende år.

Efter 1920 var jeg nogle gange kørende til genforeningsfester i Sønderjylland. Jeg husker f.eks. engang, jeg havde købmand Hal-kjær og hans kone med.

Ved genforeningsfesten kørte vi en tur til Sønderborg på Als. Der var ingen rigtig bro dengang, men en pontonbro, som vi mod betaling kunne køre over. Ved broen stod en betjent, og da han fik øje på mig, udbrød han: »Hvad i alverden laver du hernede, Nørkjær,« og så opdagede jeg, at det var en betjent Lystrup, som jeg havde truffet flere gange, da han var betjent i Herning.

Med min cykelforretning i Aulum gik det efterhånden ganske godt. På den anden side af Kirkegade, hvor vi boede til leje, lå en forretning, som på daværende tidspunkt havde haft en del ejere, som enten var gået konkurs eller simpelt hen rejst væk, når de ikke kunne klare det længere. Nu var forretningens ejer en grosserer fra Herning, og han tilbød mig at købe den. Jeg slog til og flyttede ind i den forretning, der i dag drives af min søn Anders Nørkjær og min sønnesøn, Erik Nørkjær. Nu handler vi jo foruden cykler også med radioer og fjernsyn.

Jeg startede med at handle med radioer, for hos Nordisk Solar kompagni i Kolding, der handlede med elektriske artikler, kunne man købe de enkelte dele til en radio, samt et skema over, hvorledes de skulle samles. Jens Brødbæk, der havde en isenkramforretning lige ved siden af, var også interesseret i radioer, så vi fik begge sendt bud efter et sæt, og så gik vi igang med at bygge en radio. De første radioer var nu ikke altfor gode, men jeg solgte da en del. Der kom nu også mere støj end musik ud af højttaleren, der var formet som en stor tragt. Til en valgdag blev jeg bedt om at komme hen på hotellet med min radio, så man kunne høre lidt om val-

Nørkjær som elværksbestyrer (t.v.) 1916. (Aulum-Haderup kommunes lokalhistoriske arkiv).

gets gang og erfare resultatet, men det var nu begrænset, hvad vi fik ud af det.

Efterhånden kom der radioer frem, der gik ved strøm. Jeg besøgte Bang og Olufsen på gården Quistrup ved Struer. De var meget dygtige og langt fremme med deres udgave af en radio. Jeg fik en med mig hjem. Det var lidt sparsomt med udsendelser i begyndelsen, og ikke alle gik lige godt igennem, men om natten fra kl. 1–1.30 gik en udsendelse fra Savoy-hotel i England særlig godt igennem. Den sad jeg ofte og lyttede til sammen med pastor Poulsen.

Der kom mange på elværket i et eller andet ærinde. Jeg husker f.eks. N. K. Nielsen, der var isenkræmmer og led en del af gigt. Han mente, at det hjalp noget på gigten, når der kom strøm igennem kroppen, så jeg viste ham nogle håndtag, som han skulle holde fast om med begge hænder, og så kunne han selv regulere, hvor meget strøm han ville have gennem sig. Der var ca. 2 volt på hvert glas, og da der ialt var 256 glas, kunne det jo godt blive til en anselig mængde.

En del havde lidt ondt af, at jeg også arbejdede om søndagen på elværket. Min kone

kom engang hjem og fortalte mig, at nogen havde snakket om det og klaget over, at det skulle være nødvendigt. Jeg gjorde nu ikke noget ved det, men kort tid efter kom de samme mennesker til mig og beklagede sig over, at jeg arbejdede om søndagen, og jeg sagde så til dem: »Nej, det er ikke nødvendigt, men så kan I heller ikke få strøm.« »Ja, men det kan vi da ikke undvære,« sagde den ene af dem, og så kom der ikke mere ud af den sag. Folk i Aulum var dengang nok lidt hårdere med den slags end nutildags, og jeg kan fortælle en sjov episode om en ting, som vi morede os meget over. Vi havde bager Nielsen til formand for elværket. Han blev også bebrejdet, at elværket kørte om søndagen, og det netop som han var ved at hjælpe med at reparere en af drivremmene. Spørgeren fik det stude svar: »Det kan vel ingen ting gøre, sådan noget gammelt jern skal vel hverken frelses eller fortabes«.

Samme bager Nielsen gik der for øvrigt mange anekdoter om. I almindelighed var han godheden selv, men han kunne blive noget så arrig. Han afhændede sin bagerforretning og blev vognmand.

Vi havde også en anden vognmand i Aulum. Han hed Laust Andersen, og han kørte med hestevogn. Engang var han en søndag formiddag kørende med folk til Hodsager. De skulle derud for at spille klink. Foruden at spille klink var der også lejlighed til at drikke nogle øl, så det var et lystigt selskab, Laust kørte hjem med noget senere på dagen. Nu ville uheldet, at der gik ild i et af hjulene. Navene var jo af træ, så det kunne sagtens lade sig gøre. Men gode råd var dyre, for der var ikke vand lige i nærheden, så foreslog en af dem, at man kunne tage nogle af de øl, der var blevet til overs og hælde på det rygende hjul. Dette forslag fik

en af de andre, der ellers lå og blundede lidt bag i vognen til at blive lysvågen og fremkomme med en genial idé: »Jeg foreslår, vi skynder os at drikke øllene, og så kan vi pisse på hjulet bagefter«.

Samme Laust Andersen havde en del kørsel for doktor Fischer i Vildbjerg, men da jeg så fik bil, spurgte dr. Fischer, om jeg ville køre for ham, og det havde jeg ikke noget imod. Fordvognen var god til at komme frem alle vegne. Det passede gerne sådan, at det ene par vognhjul gik i hjulsporet og det andet par på cyklestien, og det var sjældent, vi måtte opgive at komme frem til en patient. Engang skete det dog, men det var, da jeg havde fået en anden vogn, der var nok så smalsporet. Vi skulle ud til en gammel mand i Nr. Omme, som hed Niels Petersen. Han ville kun have dr. Fischer som læge. Ved Tihøje hørte vi fast, og jeg kunne hverken komme frem eller tilbage. »Havde jeg nu bare en skovl,« sagde jeg, men det havde jeg selvfølgelig ikke fået med, og lidt spydigt spurgte dr. Fischer så, om jeg ikke ville låne hans lommekniv. Det lykkedes mig dog til sidst at få vognen fri, og så vendte vi på heden og kørte til Vildbjerg.

Det var nogle travle år, så det kneb ofte med at få tid til violinspillet, men lidt blev det da til. Jeg tror nok, at jeg har spillet sammen med de fleste af egnens spillere, som spillede til dans dengang.

En meget dygtig musiker var Niels Mortensen i Grønbjerg. Vi spillede engang sammen i Vind, og det var ud på de små timer, inden vi fik pakket sammen og kunne køre hjem. Vi var på cykel, og da vi nærmede os Agerfeld kro, mente Niels Mortensen, at vi godt kunne trænge til noget at styrke os på, og da vi i det samme så kromanden, der var ved at trække sine kreaturer ud, spurgte vi

Der spilles til folkedans i Hogager ca.1970. (Aulum-Haderup kommunes lokalhistoriske arkiv).

ham, om han ville servere for os. Det ville han godt, så vi blev bænket i krostuen, og det blev højlys dag, inden vi kom hjem.

En anden spillemand var Svend Bendtsen. Jeg husker en historie om ham, som vi morer os meget over. Han var blevet bedt om at spille til et stort bryllup, men da han havde en anelse om, at brylluppet skulle stå i et stort telt, nægtede han det, for det var om vinteren. Men da manden forsikrede, at sådan skulle det ikke være, lovede Svend Bendtsen alligevel at komme. Han blev rigtig godt gal i hovedet, da dagen oprandt, og han måtte konstatere, at brylluppet alligevel skulle stå i et telt. »Ja, men,« sagde brud-

gommen, »det turde jeg ikke sige til dig, for så var jeg bange for, at du ikke ville komme.« »Ja, det kan være rigtigt nok, men så havde du haft bedre tid til at få fat i et par andre spillemand, for nu rejser vi igen.« Manden blev jo noget lille, og stor var han ikke i forvejen, men så kom kogekonen og reddede situationen. »Sagde jeg ikke nok til dig, at det var farligt at bære sig sådan ad? I må endelig blive, Svend, for jeg har sikret mig to sække med hakkelse i og to varme sten, som jeg så skifter, og det skal nok holde jer varme om fødderne, og god kaffe skal I også få.« Svend Bendtsen lod sig formilde og blev. Den idé med sækkene med

hakkelse og de to sten, har jeg i øvrigt selv prøvet flere gange, og det kunne virkelig godt holde fødderne varme.

Da brudevalsens blev spillet op ved det omtalte bryllup, trådte brudgommen frem med sin veludtjente pibe i munden, og det var ikke hans mening, at den skulle lægges væk, blot fordi han skulle danse brudevals. Men bruden ville åbenbart ikke finde sig i det, for hun rev piben ud af munden på ham og fik den puttet ned i hans lomme. Men det så nu ikke ud til, at han var helt tilfreds med denne ordning. Dansen gik hele natten, og ud på morgenstunden, skulle så alle hjælpere sammen med spillemændene have en tår kaffe, efter at alle gæsterne var gået. Svend Bendtsen havde bemærket, at bruden

ikke var tilstede og sagde så: »Ja, nu sidder vi her og har det dejligt, men hvor er bruden?« Hertil svarede brudgommen: »Hun er ind å gi' æ båen æ pat, for det ska' jo osse passes,« og det var der nogen livsvisdom i.

En anden spillemand jeg vil nævne er Peder Vad fra Vinding. Sammen med ham har jeg tilbragt nogle gode timer, og sammen har vi spillet de gamle melodier ikke mindst til folkedans og »gammeldaws«. Jens Andersen i Daugård skal også nævnes i den forbindelse. Han blev 100 år, og jeg var med til fødselsdagen. Jeg besøgte ham flere gange. Desværre var han næsten blind til sidst, men spille kunne han stadigvæk, og det gjorde vi altid, når vi var sammen. Han sagde engang til mig: »Jens, du skal cykle hver dag, og du skal spille hver dag, for det holder os friske.« Jeg har cyklet hver dag, og gør det endnu, selv om jeg snart fylder 95, men spillet hver dag har jeg ikke. Der er noget gigt i armen, som driller lidt, men det hænder da, jeg fatter violinen, og så mindes jeg alle de glade stunder jeg har haft, når vi spillede, og folk klappede, for at vi skulle spille om igen. Vi morede os allesammen, Det er den største glæde, jeg har haft ved musik.

*Jens Nørkjær
Fhv. elværksbestyrer m.m.
Vinkelvej 1, 7490 Aulum
Født 1886 i Vinding*

Julen i Ringkjøbings gamle boghandel

– før første verdenskrig

Af Niels Peter Holm

I det herrens år 1905 blev der i Ringkjøbing født en dreng. Faderen ernærede sig som boghandler og bogbinder. Den lille fyr var mig. Min faders boghandel var grundlagt 1851 af min bedstefader, altså for 130 år siden, regnet fra idag. Min fader overtog den i 1900, jeg blev ejer af den i 1937, og siden ifjor er min søn medejer.

Jeg nævner disse årstal for at få lejlighed til at understrege, at tidlige juleminder altid i stort omfang vil være arvegods, hvad der ifølge sagens natur ikke mindst gælder forretningsmæssige erindringer. For eksempel byggede de juleudstillinger i min faders tid, som jeg begynder at kunne huske fra årene lige før den første verdenskrig, på gamle traditioner. Hvordan de allertidligste udstillinger har set ud, er der ikke bevaret optegnelser om, men fra familietraditionen, som jeg straks skal vende tilbage til, og fra annoncer kendes den måde, de blev lanceret på i slutningen af 1850'erne. Formen var helt igennem min bedstefaders egen, og den forekom ikke i nogen anden dansk boghandel. Den har da også opnået at blive omtalt i boghandlerfagets historie, første gang i Andreas Dolleris' nu klassiske værk om den danske provinsboghandel fra ca. 1800 til 1915. Hans værk slutter, kan man sige, hvor min hukommelse begynder.

I det nævnte værk er aftrykt den annonce i *Ringkjøbing Amtstidende*, hvis tekst, jeg gengiver nedenfor. I avisen var den sat med »krøllede« bogstaver over to spalter (normalt nøjedes min sparsommelige bedstefader med én spalte), og der var gjort meget ud af overskriften, ordet *Tombola*. Det blev set.

»At jeg iaar atter har arrangeret en *Tom-bola*, besat med 1300 Gevinster til en Værdi af 500 Rdl. [1000 kr.], undlader jeg ikke herved at bekendtgjøre, idet jeg bemærker, at den høieste Gevinst bestaaer af et complet *Porcellains-Kaffestel* til en Værdi af 20 Rdl.; desuden er til *Lykkehjulet* henlagt 3 *Extra-Gevinster*, bestaaende af 1 *Fl. Champagne* for det laveste Nr., en *Gammel-Romer* for det mellemste og en halv *Bajer* for det høieste Nr. *Trækningen* tager sin *Begyndelse Søndag Aften den 19de dennes Kl. 5* og fortsætter de følgende *Aftener indtil Julen, samt 2den Juleaften*, hvis *Nre. ei forinden er udsolgte*. Næst endvidere at tilføje, at *Gevinsterne ere udstillede i min Bopæl til Publicums Eftersyn Dagen før Trækningen*, tillader jeg mig at indbyde til og forhaabe et talrigt *Besøg*. *Loddet betaales med 1 Mk. [33 øre].«*

Bredgade i Ringkøbing – nuv. Algade – ved juletid. Til venstre ses gartner Sv. Kjærgaards pyntelige lysthus og bag denne ejendommen med Holms Boghandel. (Lokalhistorisk arkiv, Ringkøbing).

Min bedstefaders forhåbninger om et talrigt besøg gik i opfyldelse; han skulle jo heller ikke konkurrere med biograf eller fjernsyn. Min bedstemoder, der blev 87 og bevarede sin hukommelse til det sidste, blev livlig, når hun, ikke mindst ved juletid, fortalte om den lykke, tombolaen gjorde. Særlig efterspurgt var den halve bajer – bajersk øl var ikke hverdagskost dengang. Carlsberg, som bryggede det første, blev først grundlagt i 1847.

Folk, der vandt en gevinst, de ikke rigtig havde brug for, tilbagesolgte i nogle tilfælde gevinsten for halv pris, så de igen kunne

prøve lykken. Min bedstemoder mente at kunne huske, at byfogeden, af hvis tilladelse tombolaen afhang, havde et særligt held med sine lodder. Det skal tilføjes, at tombolaen ikke blot var et middel til at lokke folk til huse, men også en slags udsalg.

I længden kunne min bedstefader naturligvis ikke være ene om den gode ide. Andre handlende i byen ville efterligne ham, og så havde byfogeden, trods heldet med sine lodder, ikke anden udvej end generelt at nægte tilladelse til at afholde tombola.

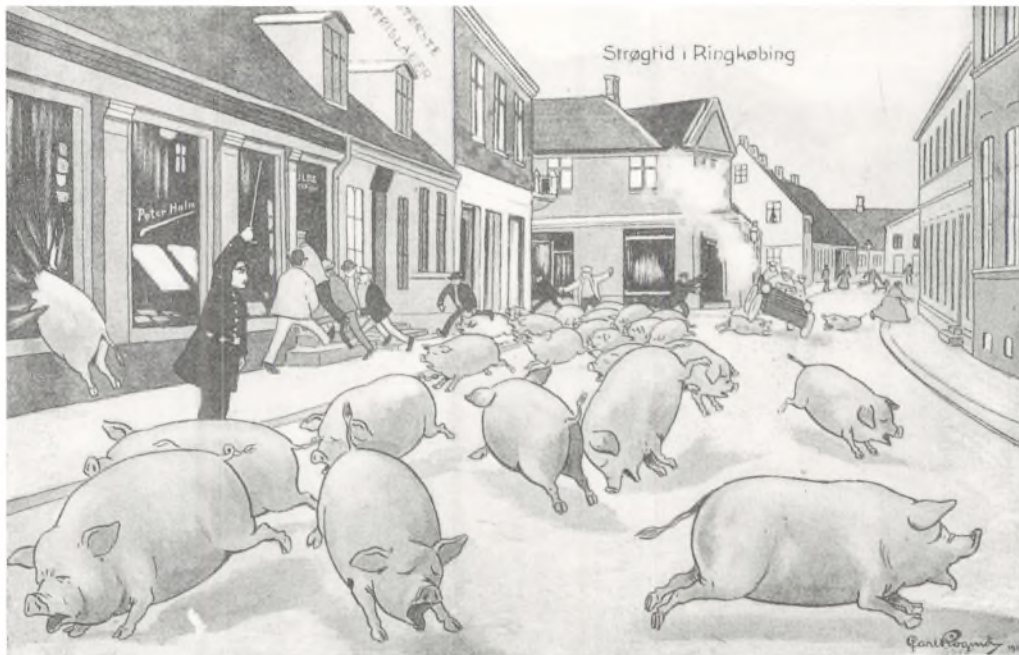
Men nu med et rask spring frem til min egen tid, det vil sige til min faders tid. Jeg

Udgivelse og salg af lokale postkort var en af forretningens helårsaktiviteter. Kortet her har fastholdt et Ringkøbing-motiv, som dårligt kan blive mere typisk for købstaden. (Lokalhistorisk arkiv, Ringkøbing).

husker ham som en flittig mand, mest i bogladen og på kontoret. I bogbinderiets arbejde tog han ikke direkte del, skønt han var udlært bogbindersvend og stadig hævdede, at det at have lært et håndværk repræsenterede en værdi, som ingen kunne tage fra én. For ham og bogladens personale – en medhjælper og én a to lærlinge – begyndte juletravlheden sådan set allerede sidst i november. Der kom nye varer hjem, som skulle udpakkes, kalkuleres og prismærkes, og vareudvalget spændte vidt: bøger, papirvarer, galanteri- og lædervarer, porcelæn, foto, indrammede og uindrammede billeder samt

meget mere, så der var nok at tage fat på. Særlige juleartikler var julekort, juletræspynt, juleark til udklipning, glanspapir og det besværlige silkepapir, der blev brugt til himmelstiger, til farvning m.m. Det lå i læg og var i et så stort format, at det lagde beslag på det meste af en disk, når kunder skulle træffe deres ofte sendrægtige valg af farver. Et forsøg med at fælde arkene enkeltvis ned til en overkommelig størrelse blev i hvert fald til at begynde med ingen ubetinget succes. Køberne frygtede åbenbart, at sammenlægningen ville hindre himmelstigerne i at få det rette fald.

»Strøgtid i Ringkøbing« er titlen på dette postkort, som havde forlæg i virkeligheden, idet svinene, som skulle sendes med toget til slagteriet i Esbjerg, tidligere blev drevet gennem Bredgade. Kortet er tegnet 1906 af tegneren Carl Røgend, og da kortet er udgivet af Holms Boghandel er det naturligt nok, at tegneren har ladet en strøm af vejfarende søge tilflugt i Holms butik. Kortet var i øvrigt populært og salgbart gennem mange år. Under besættelsen var det en yndet forlystelse at købe kortet og nogle grønne blyanter til at kolorere svinene med. (Lokalhistorisk arkiv, Ringkøbing).

Et eksempel på tidens udstrakte service skal fremdrages. Vi solgte dengang – ligesom vi fremdeles gør – juleplatter fra Den kongelige Porcelainsfabrik og fra Bing & Grøndahl, en relativt ny vare, der imidlertid hurtigt var blevet et søgt samlerobjekt. Vi havde adskillige af byens damer som abonniner på platterne, og samme dag den nye årgang af platterne udkom – selvfølgelig på hver sin dato – blev ældste lærling sendt rundt til abonninerne med en stak platter i

forskellige farvetoner, så damerne ved sammenligning på stedet kunne sikre sig den nuance, der passede til deres samling.

Til juleforberedelserne hørte udskrivning af konvolutter til årets reklamebrochure. Den blev fremstillet centralt af Carl Stenders Kunstforlag og kunne anvendes i så at sige alle byer. Den adskilte sig fra nutidens kollektive julekataloger derved, at den ikke søgte at sælge specificerede varer, men derimod julen som begreb, d.v.s. som idyl.

N. P. Holms boghandel på Ringkøbings Algade.

Derfor var der i hver årgang en lille novelle om mennesker, der trods modgang alligevel fik en lykkelig jul, og da brochurerne primært var beregnet på udsendelse til borger-skabet, foregår novellerne også i dette miljø. I brochuren er i den ene årgang tillige et udvalg af 32 portrætter af dalevende danske

forfattere. De helt store navne er der naturligvis, f.eks. Johannes V. Jensen og Henrik Pontoppidan, og desuden er hyggefløjen smukt repræsenteret med den dengang meget populære Sophus Bauditz i spidsen. Derimod glimrer forargelsesvækkende skribenter som Agnes Henningsen, Karin Michae-

lis, Peter Nansen og Emil Rasmussen ved deres fravær. Jeg ejer et par af disse brochurer, der ikke er daterede, men må være fra omkring 1910–11. De har for mig den særlige charme, at der på omslaget er annoncer fra gode gamle Ringkjøbing-firmaer som Tugthus-Christensen (han solgte varer fra Horsens Tugthus), guldsmed N. F. Fischer, den digtende isenkræmmer Valdemar Lange, Mathias Klokke, der på det tidspunkt havde svigtet bageriet og solgte cigarer og tobakker, handelsgartner Sv. Kjærgaard og H. Schiønnings Vinhandel. Da brochurerne blev sendt ud af en boghandel, er der vel ikke noget at sige til, at en julesang i den ene af dem endte med ordene: »Hvis Julen du rigtig vil nyde / du først skal til Bogladen gaa.«

Vigtigst og mest iøjnefaldende af alle forberedelserne var dog de store julepyntninger de to første søndage i december. Alle byens handlende deltog, og ingen sparede sig. Udstillingsvinduerne bagklædning blev fjernet, diske kørt til side, så butikken blev eet stort udstillingslokale, og alle lys var tændt. Det *var* faktisk festligt.

Et år førte Holms boghandel an med hensyn til opfindsomhed, har man fortalt mig. Blot det midterste vindue var pyntet, men her var der opstillet en naturtro og temmelig stor attrap af det dengang nye Nørre Lyngvig Fyr. Ved hjælp af en tændt karbidlygte anbragt på en grammofon bragtes »fyret« til at blinke. En lærling, der opholdt sig i halvmørket bag vinduet, så han ikke kunne ses udefra, trak grammofonen op, hver gang mekanikken var ved at løbe ud. Når han stak hånden frem og drejede rundt på håndtaget, fremkaldte det livlige bemærkninger fra ungdommen ude på gaden: »Nu er han der igen!« Da jeg spurgte den pågældende lærling, som stadig lever, om det ikke var nogle

strenge timer, svarede han nej. Der var heldigvis så meget lys, at han lige akkurat kunne se at læse en spændende drengbog om en ung dansk skibskok i Port Arthur under den russisk-japanske krig 1904–05.

Den ene søndag pyntede vi med gaver til de voksne, den anden med ting til børnene: bøger, julehæfter, spil m.v. Legetøj var udgået af vareudvalget længe før min tid. Man begyndte arbejdet lørdag aften efter lukketid (hos os kl. 10, nogle steder kl. 11) og blev ved, til man var færdig, ofte først søndag morgen. Inden man gik til ro, skulle man en runde i byen for at se, hvad de øvrige forretninger havde lavet. Det var ikke småting. Kolonialhandlerne havde gerne hældt nødder ud over hele gulvet og deri anbragt vinflasker, delikatesser m.v., slagterne udstillede hele grise, pølser o.s.v., gartnerne havde smukke blomsterarrangementer, manufakturhandlerne og skotøjshandlerne viste deres sidste nyheder o.s.v. – der var kort sagt nok at se på. Søndag aften ved 10-tiden mødtes man igen for at sætte de udstillede varer på plads, så butikken kunne være klar til at modtage kunder mandag morgen. Og så denne oprydning tog sin tid, men dog ikke noget i sammenligning med pyntningen.

Efter at de to udstillings søndage var overstået, måtte der påny i nogen grad flyttes rundt på inventaret; der skulle skaffes plads til den interne juleudstilling. Et fra år til år anvendt udstillingsarrangement blev slået op i den ene ende af bogladen. Hylderne blev beklædt med rødt og hvidt stof, billeder blev hængt op, og varer, fortrinsvis nye ting, anbragt, så de mest muligt tog sig ud til deres fordel. Åbningsdagen var 10. december, når det da ikke var en søndag, og 14 travle dage forestod. Det var en lang og

streng tid for personalet og for min fader – 40 timers ugen var ikke indført dengang – men der var ingen surhed, tværtimod. Alt klappede, og så kom julesalget og satte kulør på dagene. Mange af vore kunder på landet så vi næsten blot den ene gang om året; for der var ingen privat- eller rutebiler, og togforbindelserne var færre end nu. Som de fleste, der var børn dengang, mener jeg at huske, at vi ofte havde sneføre, og at der kom kunder kørende i slæder med bjældeklang. Husker jeg forkert? Ældre samtidige ryster i hvert fald på deres kloge hoveder og beskylder mig for at være romantiker.

I den første halvdel af de 14 dage, juleudstillingen varede, var åbningstiden fra 8

morgen til 8 aften, lørdag som ovenfor nævnt til kl. 10, ligesom vi havde åbent de to sidste søndage før jul fra kl. 4 om eftermiddagen. Selve juleaftensdag blev man ved til kl. 6 aften; jeg erindrer, at min moder ofte måtte vente med julemiddagen til kl. syv-halv-otte. Der var især en enkelt kunde, en nabo, der altid indfandt sig lige inden lukketid for at gøre sin julehandel, gerne almanakker og de sidste julekort. Men man nåede det. Det udenbys personale fik så tidligt fri, at de kunne nå hjem selve juleaften. En gang, da der var togstandsning på grund af sne, måtte personalet, der jo efter tidens skik boede og spiste hos mine forældre, deltage i familiens juleaften.

Julemåneden var, som det vil være fremgået af det foranstående, en travl tid, megen fritid var der ikke, men de tre uger i december måned tegnede sig også for mere end en tiendedel af forretningens årlige omsætning.

Andre kan sige, hvad de vil. Et billede er blevet stående i min erindring: Sneen der lå højt i gaderne, det blide gaslysskær over gadebilledet, slædernes bjældeklang – julestemningen i den lille by.

Ps.: Skylder min faders gamle lærling, fhv. kontorchef v/ Gyldendals Forlag Aleks. Frøland, København, en stor tak for enestående hjælp med denne artikel – det var ham, der passede »fyret« i omtalte julevindue.

*Niels Peter Holm
Fhv. boghandler
Mylius Erichsensvej 8,
6950 Ringkøbing
Født 1905 i Ringkøbing*

Vinderup i begyndelsen af århundredet

Af *Kristen Antonius Kristensen*

I 1900 havde Vinderup ca. 500 indbyggere, som i 1911 var steget til 981, altså en ret stor tilgang. Dette skyldtes bl.a. Vinderups gode opland, som fik mange håndværkere og handlende til at flytte til byen.

De fleste byggede nord for banen, nuværende Nørregade, men efterhånden opførtes flere huse syd for banen, nu Søndergade. Jeg mindes, at de fleste håndværksfag var repræsenteret bl.a. skomager, smed, bager, skrædder, træhandler, snedker, tømrer m. fl., men også sjældnere fag som karetmager, drejer og rebslager fandtes.

Jeg husker, at der i en kælder under en sidebygning til kroen (Hotel Vinderup) var et øltapperi. Kroens forsyning af øl blev nemlig dengang leveret fra Sct. Jørgens Bryggeri i Holstebro og kom i store tønder til kroen. Her sørgede en øltapper så for, at øllet blev tappet på flasker, og at etiketter blev påklæbet.

I 1905 fik Vinderup sit eget bryggeri, men dette bryggede kun husholdningsøl. Bryggeriet blev oprettet af Jakob Jensen, som i en årrække havde været skomager i byen, men afstod forretningen i 1901. (Det var Nørregade nr. 9). Jensens værksted lavede selv det fodtøj, som solgtes, eftersom »fabriksfodtøj« først senere blev almindeligt.

Nørregade i Vinderup, set fra nord ca. 1905. Til venstre ses Mosehuset, dernæst i baggrunden Rings klædefabrik (nu mekaniker Kappel). Den lave bygning mod gaden er senere erstattet med apoteket, der dengang havde til huse i den høje hvide bygning (nu slagter Thomsen). Til højre for skorstenen skimtes det gamle bryggeri. Gavlen på modsatte side af vejen er nu vulkanisør Jens Gouls ejendom. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

Bryggeriet var i en bagbygning til Nørregade 14, og det bryggede øl kom i små træankere og blev pr. hestekøretøj bragt ud til egnens landboere. Bryggeriet blev nedlagt, da det blev almindeligt med øl i flasker.

Billedet stammer fra Nørregade 14, Vinderup. Ølvognen tilhører brygger Jakob Jensen (tidl. skomager), og kusken på bukken er Elias Hansen, morbror til overlærer Maja Mortensen, Vinderup. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

Op gennem halvfemserne oprettedes også flere købmandsforretninger, som ikke alene handlede med kolonialvarer, men også havde lager af korn, foderstoffer, brændsel m.m. Disse forretninger havde ikke alene butikspersonale, men også en gårdskarl, som bl.a. passede forretningens stald.

Dengang – før bilernes tid – kørte landboerne i eget hestekøretøj »til staden« for at handle, og de fik da hestene opstaldet i købmandsgårdene.

Af disse kan nævnes: »Gregersens« (senere Steffensen), Søndergade 32, »Vareindkøbsforeningen« (Brugsen), Søndergade

5, »P. Mikkelsen«, Nørregade 3, samt »Simon Knudsen«, Nørregade 11. Desuden havde »Kroen« (Hotel Vinderup) og »Afholdshotellet«, Søndergade 2, kørestalde med plads til heste, og en staldforpagter til at passe disse. De mange hestekøretøjer fyldte da de omtalte købmandsgårde.

Når landboerne tog til byen, var konen ofte med for at handle. Tirsdag og torsdag var »store dage« i byen for de handlende. Om tirsdagen blev der leveret svin til slagterierne i Skive og Holstebro, og om torsdagen afholdtes de store landboauktioner. Foruden egnens befolkning var mange opkøbe-

Nørregade i Vinderup omkring 1910. Til venstre P. Mikkelsens købmandsforretning (nu P. K. Sport), dernæst den gamle trælasthandel og isenkræmmer Claus Nielsens forretning (nu Østergaard I/S). Til højre det let genkendelige Hotel Vinderup. (Vinderup egnhistoriske arkiv).

re, handelsmænd og slagtere mødt op for at byde på de mange kreaturer, som blev tilført disse auktioner. Over for den daværende stationsbygning lå en vejerbod og en læssemrampe, og her var det, at svinene blev aflæst, vejret og sat i godsvogne til videre transport til slagterierne.

Af industrielle virksomheder fandtes dengang kun Jacob Rings klædefabrik, som overvejende var farveri og uldspinderi, og som var flyttet til Vinderup i 1902. I et stort område omkring Vinderup, Skive og Holstebro blev ulden af de mange får, som bøn-

derne dengang havde, afhentet pr. hestekøretøj for at blive spundet til garn og farvet på fabrikken. Størstedelen af det færdige garn blev derefter sendt tilbage til leverandørerne af ulden. Efter forholdene i Vinderup dengang var det en stor virksomhed, hvor der var beskæftiget 15 à 20 arbejdere. Virksomheden ophørte ca. 1925. I en del af de gamle fabriksbygninger i Nørregade er nu Kappels autoværksted.

En bror til fabrikant Ring boede til leje i en sidebygning til Nørregade 4, hvor Ring havde butik og beboelse i forhuset. Brode-

Liv og glade dage i Vinderup omkring 1920. Karrusel opstillet på markedspladsen bag apoteket. Til venstre bagved skimtes stationsbygningen og til højre posthuset. (Vinderup egnshistoriske arkiv).

ren var fabrikant af en så sjælden vare som parfume. Den solgtes under firmanavnet »Alexandrine«, men efter nogle års forløb flyttede virksomheden.

De to årlige markedsdage var også »store dage«, især markedsdagen i september.

Markedspladsen lå mellem Nørregade, Nørreallé og Stationsvej på et areal, som tilhørte kroen. Der var altid tilført et stort antal heste, kreaturer, får og grise, som sammen med de mange folk fyldte pladsen.

På den tid var en markedsdag egnens store folkefest for børn og ungdom, og gøgl af enhver slags fandtes derfor på markedsplad-

sen og i gaderne. På selve pladsen var opstillet luftgynge, karrusel, og ofte gav et cirkus forestillinger.

På den ene side af pladsen lå en række beværtningstelte fra de omliggende kroer og byer. Så snart en handel var afsluttet, blev der drukket lidkøb i nævnte telte, og det var især kaffepunche, man købte.

Da kroen ikke kunne rumme de mange gæster, var teltene åbne til langt ud på aftenen, mens der på kroen var dans for ungdommen.

I Nørregade og Stationsvej – overfor kroen – var der boder med bl.a. frugt fra Fyn og

Foran skomager P. C. Aggersbjergs butik, Nørregade 9 i Vinderup omkring 1910. Længst til venstre ses cigarhandler, lotterikollektør S. Sørensen. Desuden ses på billedet ved husets hjørne fru Marie Christensen, dernæst feriepigens Elisabeth Rasmussen, København, til højre for hende med hvid kittel Severine Hansen, der havde »Fransk vask og strygning«, så Stine Laursen, senere gift med Maarbjerg og mor til Signe og Erik Maarbjerg. I døren skomager-svend Køpke og P. C. Aggersbjerg, fru Aggersbjerg og længst til højre artiklens forfatter, overinspektør Antonius Kristensen. I bagbygningen var der fotografisk atelier, filial fra Poul Poulsen, Struer, passet af hans bror, Hans Poulsen, senere lærer og forfatter. (Vinderup egshistoriske arkiv).

honingkager fra Christiansfeld, og sidstnævnte var meget eftertragtet som gave til de, der af en eller anden grund måtte blive hjemme fra festen.

Til slut kan jeg ikke lade være med at minde de polske landarbejdere på Vinderupegnen.

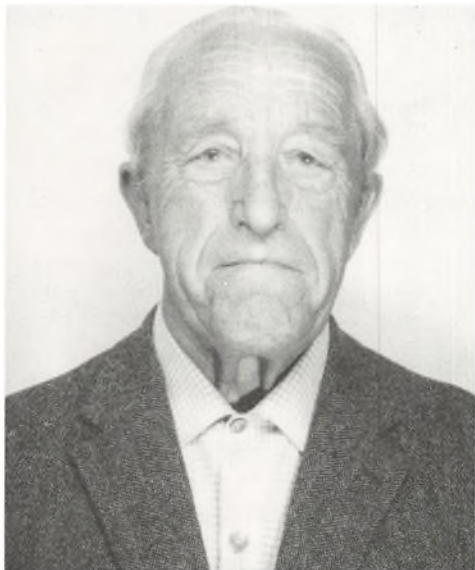
Det var i tiden omkring 1905, at de mange

herregårde heromkring beskæftigede polske landarbejdere i deres kartoffel- og roemarker.

De ankom med tog til Vinderup og blev opstillet foran kroen, hvorefter en leder eller fører sørgede for, at de enkelte gårde fik det antal arbejdere, som var bestilt. Af gårde, som havde disse arbejdere, kan næv-

nes: Rydhave, Hanbjerg Hovgård, Volstrup, Landting, Råstgård og Nygård (Ejsingholm). På Rydhave havde de et særligt »polakhus«, som lå mellem vejen og skoven kort efter indkørslen til slottet, når man kom fra nord.

Arbejderne, såvel de mandlige som kvindelige, var unge, ugifte mennesker, som for en lav løn arbejdede i markerne. Så snart lidt løn var sparet fra, var det almindeligt, især

blandt de unge piger, at de skulle fotografere.

Dette fandt sted hos fotograf Hans Povlsen, som boede i Nørregade 9 (senere kendt som forfatter). Det var en stor glæde for de unge piger at få lejlighed til at sende et fotografi af sig selv hjem til deres kære i Polen. Det pæne tøj og det glade smil var jo et bevis på, at de havde det godt i Danmark.

*Kristen Antonius Kristensen
Fhv. overinspektør i Kgl. Brand
Nørgårdsvej 12, 7830 Vinderup
Født 1893 i Bregninge på Sjælland*

Udvikling og livsvilkår omkring Vildbjerg

Af Niels Chr. Petersen

I 1933 blev der af Ringkøbing Amt opslået en stilling som landpolitibetjent i Vildbjerg med en årsløn på 2200 kr. foruden nogle tillæg. Efter 5 års tjeneste i Københavns politi var jeg så heldig at få pladsen.

Det blev til godt 40 års tjeneste blandt vestjyder, og da disse er et roligt og besindigt folkefærd, hvor stor fortrolighed og megen venlighed kan opnås, har jeg aldrig fortrudt valget.

Det var dengang landets største enkeltmandsdistrikt på 12 sogne med 14.000 beboere med Vorgod og Ilskov som yderpunkter.

Når der skal ekspederes 12–1400 sager årligt, og der efter afhøringer skal skrives mere eller mindre i hver enkelt sag, er der nok at arbejde med. På et eller andet tidspunkt kommer en landbetjent ind i næsten hvert eneste hjem i en eller anden anledning, og derved får han en nær tilknytning til befolkningen og et indgående kendskab til levevis, problemer og ejendommeligheder. Det er ofte højst besynderlige og ret intime forhold, som åbenbares under fortrolig samtale, og dette er både lærerigt og interessant at lytte til.

Vi mennesker er nu engang ikke ens, og forskelligheder kan give sig udslag på mange måder. Nogle erkender sig straks skyldig,

hvis en forseelse er begået, medens andre føler sig forfulgt og ganske forurettet. Det gælder for politimanden om altid at vise bestemt og korrekt optræden i enhver situation.

Når man udefra bliver plantet ind i et mindre bysamfund, kan det slet ikke undgås, at man må tage del i den udvikling, der foregår på stedet, og for mit vedkommende har det været på mange forskellige områder med mange indtryk, oplevelser og erfaringer gennem et langt livsløb.

Vildbjerg blev min by, og tidligere fattige hedeegne blev for en stor del min arbejdsplads, men jeg kom først ind på et tidspunkt, hvor hele det gamle præg var ved at forsvinde.

I 1870'erne var der her i Vildbjerg ikke ret meget andet end kirke og skole, men efterhånden kom der mølle, smed og bager, og i 1876 begyndte den første købmand. Det er interessant at se i de gamle kommunale bøger og dokumenter og deri følge udviklingen med de mange ret pudsige og besynderlige ting, som åbenbares, som f.eks. da en gård-ejer i Rødding i 1881 klagede til Ringkøbing Amt, over at skulle betale 30 øre i højtidsoffer til degnen.

Fra 1890 til 1900 voksede byen jævnt, og der kom flere handlende og håndværkere i

Bredgade, Vildbjergs hovedgade, set fra hjørnet ved Østergade med Chr. Skovs manufakturhandel (Bredgade 2) og med den gamle skole og forsamlingshuset bagest i billedet. I døren til Bredgade 4 står isenkræmmer og træhandler Andreas Jensen. (Lokalhistorisk arkiv, Vildbjerg).

gang. Udviklingen tog dog først rigtig fart, da jernbanen mellem Holstebro og Herning blev åbnet den 1. oktober 1904. Der blev i Vildbjerg bygget jernbanestation med posthus i en smuk bygning. Begge dele virkede indtil 1976, da jernbanestationen blev nedlagt og posthuset flyttet til en ny bygning på Nylandsvej.

Ved århundredskiftet havde skolen med en lærer og en lærerinde til huse i bygnin-
gerne Bredgade 14 og 16, men med det vok-

sende elevantal blev forholdene for trange, og i 1908–09 byggedes en ny skole på Bur-
gårdsvej, og i tilknytning hertil opførtes en
gymnastiksal. Byggeudgifterne kom op på
44.000 kr., som efter beboernes mening var
et alt for stort beløb, og dette bevirkede, at
hele sognerådet blev udskiftet ved det næste
valg.

Der er i årenes løb sket mange udvidelser
af skolen, som nu har en lærerstab på 40 og
et elevantal på ca. 660. I forbindelse med den

sidste udvidelse i 1966–67 opførtes en moderne sportshal på 1100 m² for 500.000 kr., som den første kommunale sportshal i Jylland. Hallen bruges hver eneste dag, dels af skolebørn og dels til sportsforeningens mange arrangementer.

Byen havde en smuk hollandsk mølle, der prægede bybilledet gennem mange år, men desværre nedbrændte møllen efter lynnedslag i 1938 og blev ikke genopført. Korn- og foderstofforretning videreførtes dog på stedet og blev udvidet med silo og korntrørringsanlæg, men yderligere udvidelse medførte, at en del af virksomheden flyttedes til nye store lokaliteter i byens nordlige udkant øst for banen.

Foreningsliv er ikke uden betydning i Vildbjerg. Borgerforeningen fra 1901 og Håndværkerforeningen fra 1911 har ligesom Landboforening og Husmandsforening virket tilfredsstillende efter formålene gennem de mange år.

Forsamlingshuset Bredgade 32 blev bygget i 1902 og kostede 3.067 kr., som skaffedes ved aktietegning og et banklån på 1.500 kr. I vedtægternes §1 står anført, at huset skal være til åndelig og legemlig udvikling for gamle og unge. Den på samme tid stiftede ungdomsforening ejede huset og anvendte det til formålet indtil december 1952, da huset blev solgt efter i de mange år at have været rammen om utallige møder af kulturel karakter.

Af andre »offentlige« bygninger i Vildbjerg, som hver på deres måde har haft betydning i byens udvikling, vil jeg nævne enkelte:

Det første mejeri fra 1891 var et fællesmejeri, beliggende hvor nu ejendommen Vestergade 1 ligger. Megen mælk blev den-

gang bragt til mejeriet med studeforspand. Mejeriet blev ved århundredskiftet til et andelsmejeri og flyttedes til Burgårdsvej 2, hvor det var i drift indtil nedlæggelsen i 1972.

Før 1871 havde der kun været et mindre fattighus i byen, men kommunen købte da en landejendom i den østlige bydel og indrettede plads til 21 fattiglemmer, men det er nu forlængst sløjftet. – De gamles Hjem blev bygget i 1936 i Søndergade, og efter foretagene om- og tilbygninger er der her plads til 25 ældre mennesker, der ikke helt kan klare sig selv. I 1975–76 byggedes endvidere et moderne plejehjem i Ågårdsparken med plads for 37 ældre og handicappede beboere.

»Vildbjerg elektriske Lysanlæg«, som det engang kaldtes, blev taget i brug den 23.–3. 1906 med petroleumsmotor og sugegasanlæg på 26 hk til forsyning af 300 blus. Samtidig kom den første gadebelysning. Strømstyrken var på 110 volt jævnstrøm, og under besættelsen opstilledes en vindmølle som supplerende drivkraft, men det endte med, at møllen blæste ned. Senere ændredes strømstyrken til 220 volt vekselstrøm, idet flere industrier havde brug herfor, og anlægget tilsluttedes Herning elforsyning og Vestkraft i 1952.

Hotelvirksomheden i Vildbjerg har siden begyndelsen med den første kro i 1883 ført en ret omskiftelig tilværelse fra gammeltdags kro med rejsestald og spiritusudskænkning til en længere periode som afholdsrestauration for nu at virke som moderne hotel med udskænkning af stærke drikke.

Vandværket startede i 1930 og blev i 1974 udvidet til også at kunne forsyne Nøvling og Skibbild med vand. Senere er også Rødding kommet med under forsyningsområdet. Vandet kommer fra en ny boring vest for

byen, hvor der er etableret et moderne pumpeanlæg.

I 1906 skabtes »Vildbjerglund« som det første lystanlæg, og i det med nåle- og løvtræer tilplantede område blev der senere anlagt en tennisbane. I anledning af Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920 blev der på en jordhøj i et hjørne af anlægget afsløret en mindesten med påskriften »Sønderjylland til Ære«, men mindehøjen og stenen blev i 1953 flyttet til det nyanlagte anlæg øst for byen, som etableredes ved mageskifte og strækker sig helt ned til Tranholm bæk med smuk beplantning, andedam og friluftscene.

Den over 700 år gamle kirke i Vildbjerg blev nedrevet i 1905 og erstattet med den nuværende smukke granitkirke, der opføres på det gamle kirkefundament. En meget sjælden og særpræget korbue fra den gamle kirke er dog bevaret og anbragt i koret i den nye kirke.

Kirkegården blev i 1917 flyttet ud syd for byen, og der opførtes et kapel på stedet i 1919, men nu er kirkegården blevet udvidet, og for tiden opføres et nyt kapel til 2 millioner kr., hvorfra fremtidige begravelser skal foregå. Den hidtil benyttede hestetrukne ligvogn vil ikke mere blive benyttet, men den vil nok blive savnet i bybilledet.

Inden for de ovenfor skitserede rammer var det, jeg fik mit virke som landbetjent, men arbejdet bragte mig naturligvis også langt uden for Vildbjerg.

Brunkulsbrydningen i Søby i besættelsestidens første år satte sit præg på udviklingen i disse egne, idet der udover den lokale befolkning af agtværdige borgere på arbejdspladserne tillige ankom en invasion af folk fra alle dele af landet i håb om store

indtjeningsmuligheder og spændende livsførelse. Disse tilflyttere var just ikke landets mest lovlidige borgere, idet mange var alimenteranter, bøderestanter og efterlyste personer, som håbede på at kunne holde sig nogenlunde skjult for myndighederne.

Fra alle landets politikredse fremkom der umådelige mængder af uafgjorte mellemværender, som så skulle behandles her, og det øgede det lokale politis arbejde i ganske væsentlig grad sammen med det forhold, at mange undlod at tilmelde sig folkeregistret og kun var kendt under et øgenavn eller et hjemstedsnavn, hvilket gjorde det meget besværligt at finde de pågældende blandt de tusinde arbejdere på stedet. Mange entreprenører kendte end ikke de beskæftigedes rette navne.

Beboelsesforholdene var elendige. Mange overnattede i primitive jordhuler eller hytter fremstillet af opskårne olietønder, pakkasser, tagpap, reklameskilte og gamle brædestumper, ja, endog lyngtørv. Opvarmning og madtilberedning foregik på åbne ildsteder eller ved ovne af blikdunke o.lign., og vandforsyning og ordentlige toiletforhold eksisterede ikke.

Tilflytterne var som regel enlige mænd, men mange havde dog også kone og børn med, og da alle jo skulle have mad, opstod der forretninger med levnedsmidler og beklædningsgenstande i ligeså dårlige lokaler, ligesom der fandtes kantiner og spisesteder rundt om. Der opstod også samlingssteder med spiritusudskænkning og musikunderholdning, og på disse steder var opstillet spilleautomater, ligesom der overalt foregik ulovlige spil på sekseren, poker o.lign., og det var store pengebeløb, der omsattes. På disse steder opstod der tit uenighed og slagsmål, så politiet måtte tilkaldes.

Bredgade set mod syd gennem den kendte fotograf Birkmoses linse. Fotografen til billedet på modstående side, har stået på næsten samme plads. (Lokalhistorisk arkiv, Viborg).

Det var interessante og spændende opgaver, som politiet måtte løse, men slet ikke ufarlige, og det var ingenlunde behageligt at komme ind i et sådant røgfylt og ildelugtende lokale fyldt med berusede personer i indbyrdes vildt slagsmål, og lidt hårdhændede metoder måtte da tages i anvendelse.

Jeg ved vel, at jeg havde ord for, at næverne sad lidt løse, men dertil vil jeg kun sige, at jeg aldrig har slået uovervejjet eller tilført nogen alvorlig legemlig overlast, men når en ordre er givet, skal den selvfølgelig efterkommes, og så må det ske på hvad måde, det bedst kan.

Besættelsestiden iøvrigt mærkedes først på nært hold i Viborg, da værnemagten holdt sit indtog i byen i 1944. Det skabte straks problemer, fordi officererne forlangte indkvartering hos private, mens kommunale institutioner som De gamles Hjem, kommunekontoret og skolen, ligesom forsamlingshus og missionshus beslaglagdes til brug for de menige soldaters ophold.

Det var svære opgaver for politiet i den tid. Fra højeste sted var der givet ordre til, at værnemagten skulle ydes assistance ved indkvartering, og at man så på den anden side var man indstillet på at beskytte befolk-

Senius Falsig på bukken på en af de sidste ture med den sorte hestetrukne ligvogn, der gennem en menneskealder gav Vildbjerg-borgere den sidste køretur. Ligvognen er nu indgået i Herning Museums samlinger. (Herning Museum).

ningens interesser mest muligt. Det lykkedes dog at løse disse opgaver, idet soldaterne på dette tidspunkt af krigen væsentligst bestod af ældre mænd og helt unge – næsten drenge, som ikke var særlig interesserede og krigsbejgestrede, og dertil kom, at befolkningen her tog situationen med sindsro.

I sommeren 1944 kom der en afdeling halvinvalide og sårede frontsoldater til byen. Der skulle skaffes mere indkvarteringsplads, så hotellet med rejsesalden måtte inddrages til dette formål. Men netop aftenen før værnemagtens overtagelse opstod

der uvist af hvilken årsag brand i rejsesalden og i hotellets tagetage, hvor der var indrettet gæsteværelser. Branden udviklede sig til en hel folkefornøjelse, idet unge mennesker ivrigt tog del i »redningsarbejdet« ved at bringe gæsteværelsernes inventar, gammeldags jernsenge med tangmadrasser, sengetøj, natborde, stole, ja endog de gammelkendte servanstel af fajance ud gennem vinduerne på 1. sal, så det alt sammen i mere eller mindre havareret tilstand kunne samles op.

Byens befolkning samledes i stort tal om-

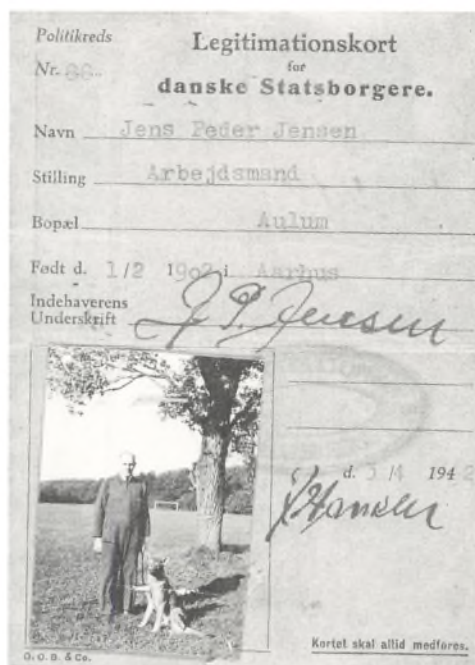
kring brandstedet, men ingen forsøgte at slukke ilden, dels vel fordi ingen var særlig venligsindet over for tyskerne, og dels fordi mange syntes, at disse gamle bygninger ikke var værd at redde. Samme synspunkter syntes personalet fra Herning brandvæsen at have, for der sprøjtedes næsten mere vand nytteløst helt oven over bygningerne end på selve ilden.

Værnemagtens chef bemærkede dette forhold og beordrede soldater til at betjene nogle af strålerørene, men soldaterne blev af det øvrige brandmandskab oversprøjtet med vand til stor fornøjelse for tilskuerne, og derved blev det hele næsten til en parodi. Slutresultatet blev, at værnemagten kun fik de med vand ødelagte ruiner at flytte ind i.

Efter kapitulationen blev hotellet genopbygget. Fra 1947 til 1969 blev det ved forpagter drevet af et aktieselskab af byens borgere, men da der ikke efter et par kommuneafstemninger kunne opnås ret til spiritusudskænkning, så økonomien kunne rettes op og tiltrængte forbedringer foretages, blev hotellet solgt. Den nuværende ejer har foretaget ombygning med ny sal og modernisering af gæsteværelser, så hotellet på alle måder er pænt og tiltrækkende.

Den 19. september 1944 blev det danske politi opløst og ca. 2.000 mand anholdt og bragt til tyske koncentrationslejre, hvor mange omkom og flere pådrog sig legemlige og psykiske skavanker. Hele politistyrken blev afvæbnet.

Tidligt om morgenen havde jeg i soveværelset på 1. sal telefonsamtale med politikontoret i Herning og blev orienteret om, at politikgården var blevet besat og styrken afvæbnet. Medens denne samtale foregik, kunne jeg gennem vinduet se, at tyske sol-

Det falske legitimationskort.

dater med opplantede bajonetter omringede mit hus, og samtidig hørte jeg uro ved hoveddøren.

En ung officer ledsaget af en maskinpistolbevæbnet soldat masede ind ad døren og blev af min søn oplyst om, at jeg befandt mig ovenpå, og da de derefter straks gik op ad trappen, skrævede de uden videre over vor hushjælp, der var i færd med at vaske trappen. Officeren var tilsyneladende meget nervøs, men han fik dog fremstammet, at jeg skulle udlevere mit skydevåben og ammunition, hvilket jeg så gjorde. Da jeg forlangte kvittering rystede han så meget på hånden, at underskriften næsten blev ulæselig. Da de forlod huset, og vagterne fjer-

nede sig uden at tage mig med, udrød der jubel blandt de tilskuere fra byen, der havde samlet sig for at overvære det usædvanlige optrin.

Der herskede udbredt utryghed blandt de tilbageværende ca. 7000 politifolk i landet, for ingen vidste noget om, hvad der videre ville ske, og derfor valgte jeg som mange andre at gå under jorden. I ly af mørket og med et falsk legitimationskort i lommen cyklede jeg den påfølgende nat ad de mest utrafikerede veje nordpå til Salling, hvor jeg ville søge tilflugt hos familie.

I denne forbindelse kan det nævnes, at det viste sig næsten umuligt for en politimand at skjule sig effektivt. Der må være et eller andet uforklarligt ved personen eller hans adfærd, som vækker mistanke. Det var jeg udsat for et par gange og måtte derfor skifte opholdssted.

Efter et par måneders forløb var der faldet så megen ro over det hele, at jeg turde tage hjem til Vildbjerg, hvor jeg gav mig til at afrette hunde, idet jeg havde tjenestehund og således nogen erfaring på dette område. Befolkningen rundt omkring var egentlig noget frygtsom, idet tyske soldater opsøgte gårdene for at skaffe sig levnedsmidler som æg, høns, kødvarer o.lign., fordi deres ordinære forplejning kun var middelmådig. En gal vagthund kunne holde de uvelkomne på afstand, og derfor fandt jeg god afsætning for sådanne hunde, idet det ikke er særlig vanskeligt at gøre en hund aggressiv.

Af tjenestehunde har jeg gennem årene haft flere forskellige, men den bedste og mest kendte var dog den gråschæfer »King«, som jeg fra hvalp trænede op efter de foreskrevne regler. Den havde helt ualmindelig gode evner på alle områder. Foruden at være en særdeles lydige og sikker forsvarshund

"King" · 2,30 m.

»King« foreviget midt i sin kraftpræstation.

havde den en fremragende lugtesans og viste det ved i utallige tilfælde at finde punge, tegnebøger, ure og hvad folk ellers går og taber under markarbejde og andre steder, ja selv nedpløjede genstande kunne den finde.

Endvidere var den en fantastisk springer, som klarede et plankeværk på 2,80 m i højde, hvad jeg aldrig har hørt nogen anden hund præstere, men i en alder af 11 år blev den syg og måtte aflives, og det var en stor sorg at miste en så tro følgesvend.

Som alle andre steder i landet blev der også oprettet en modstandsgruppe i Vildbjerg, som bl.a. modtog nedkastede våben på he-dearealerne vest for Tihøje. Det var et risikabelt foretagende på grund af tyskernes nære tilstedeværelse, og i et tilfælde var det også nær gået galt, for efter en sådan aktion blev en af gruppen antruffet og anholdt i Rødding plantage en tidlig morgenstund og ført til afhøring på skolen. Senere på dagen blev vedkommende videreført til yderligere afhøring i Herning, men det kom der ikke noget ud af, idet det nedkastede materiel var fjernet, så beviserne var væk, og derfor skete der ikke yderligere. Alligevel skabte episoden utryghed hos de øvrige af gruppen, så disse skjulte sig, indtil den tilfangetagne var løsladt og kom hjem.

Om andre oplevelser under besættelsen kan anføres, at der var indført benzinrationering. Mange biler var opklodsede, og mange af de tilbageværende var påmonteret gasgenerator, så der kunne køres ved at fyre med træ. Til tjenstlig brug var jeg dog tildelt en mindre ration, som måtte bruges med omtanke, men det var dog de mest besynderlige ture, som jeg i smug udførte. Taxakørsel i almindelighed var indstillet, så jordemoderen, der ikke selv havde vogn, var dårlig stillet, og mange gange måtte jeg køre.

En mørk vinternat med sne, blæst og dårligt føre gik turen til en noget afsides gård i det yderste Timring, og da det viste sig at være en vanskelig fødsel, måtte læge tilkaldes, men han kørte med sin generatordrevne vogn fast i et mudderhul et par hundrede meter fra gården og måtte hjælpes fri med hesteforspand.

Alt endte dog på bedste måde, og der var

rigtig feststemning under indtagelse af jordemoderkaffen hen på morgenstunden.

I besættelsesårene skulle alle voksne personer være i besiddelse af et med billede og data forsynet legitimationskort, som mod behørig dokumentation ved forevisning af dåbsattest blev udfærdiget af politiet.

Modstandsbevægelsens forskellige grupper havde et skjult samarbejde, og engang blev jeg af Aulumgruppen anmodet om at fremskaffe en del blanke kort, som skulle sendes til Sverige og ved forfalskning bruges af jøder og modstandsfolk, der havde søgt tilflugt der. Af politikontorets beholdning fjernede jeg ca. 150 stk. af disse kort, som samme aften udleveredes til min kontaktperson i Aulum. Uheldigvis skete det så, at netop denne mand tidligt den påfølgende morgen blev anholdt af tyskerne og bragt til Frøslevlejren.

Jeg blev derved uhyggelig bange for, at de afleverede kort under ransagningen på vedkommendes bopæl skulle komme frem, og at en afhøring skulle afsløre oprindelsen, men det skete heldigvis ikke, idet kortene straks efter modtagelsen var blevet anbragt på et underjordisk skjulested under græsplænen i kontaktpersonens have, hvorfra de så senere viderebragtes til Sverige.

Jernbanesabotage foregik der også her på egnen, idet et godstog med varer og materiel bestemt til Tyskland en tidlig morgenstund blev afsporet på dæmningen nord for Aulum station. Et skinnestykke var om natten blevet fjernet, så lokomotivet og et par godsvogne løb af sporet og væltede ned på skråningen. Oprydningsarbejdet varede et par dage, og i den tid var gennemgående togtrafik udelukket.

Efter nedkastning af våben og ammunition i Vinding-Vind området skulle der fo-

retages klargøring af materiellet på en privat bopæl i Aulum, men herunder indtraf der en sørgelig vådeskudsulykke. Et skud gik uforvarende af og dræbte gruppelederens voksne søn. Ved en sådan ulykke skal der efter dansk lov foretages ligsyn af myndighederne, før dødsattest kan udstedes, men noget sådant ville ikke kunne gå stille af, idet afhøringer og undersøgelse ville afsløre den rette sammenhæng og muligvis komme værnemagten for øre og få ubehagelige følger.

Derfor måtte usædvanlige kanaler benyttes, og jeg fik underhånden gennem politikontror og dommerkotror fremskaffet de nødvendige dokumenter, så begravelse derefter kunne foregå i stilhed.

Besættelsestiden var på alle måder en ubehagelig og mørk tid for os alle, idet gadebelysning var indskrænket, og alle vinduer skulle være tildækket med mørklægningsgardiner, så intet lys kunne ses udefra.

Fodgængere skulle bære hvidt armbind, hvis de nødvendigvis skulle ud, og udgangsforbud iøvrigt tillod det, og alle motorkøretøjers lygter var overtrukket med en hætte, så kun en smal åbning gav mulighed for lidt og ganske utilstrækkeligt lys at slippe ud.

Under disse omstændigheder var jeg udsat for en ubehagelig oplevelse, da jeg i bil med mørklagte lygter en aften i diset vejr skulle passere over Viborgvej i Ilskov og for sent opdagede en tværgående ligeledes mørk lastbil. Der skete sammenstød, idet forenden af min bil blev ramt, så vognen drejede en hel omgang rundt på vejen, og jeg blev slynget ud og havnede bevidstløs på grøftkanten. Der hengik en halv time, før hjælp nåede frem, og jeg vågnede først op i ambulancen til Herning sygehus. Jeg var indlagt i 8 dage med hjernerytelse.

Det var umådelig heldigt, at det blev politi og Falck fra Herning, som kom først til uheldsstedet, for i min delvis ødelagte vogn medførte jeg en del illegale blade, som jeg havde haft med til uddeling, og andre ting, som derved undgik at komme i forkerte hænder.

Da jeg ved politiets afsættelse var bange for, at værnemagten ville beslaglægge min bil, når jeg alligevel ikke skulle køre tjenstligt, kørte jeg vognen ned til præstegården, hvor forpagteren skjulte den under nogle halmballer i et hjørne af laden. Det var en DKW, og da jeg efter kapitulationen igen fik den frem, kunne den straks startes, men den, der blev mest forbavset, var præstegårdens karl, som hele vinteren havde haft sin gang i laden uden at ane, at der henstod en bil under halmballerne i hjørnet.

Siden sidst i halvfemserne har der været dyrket sport på Vildbjerggenen både boldspil, skydning og gymnastik, og navne som Johan Jensen, Adolf Jensen, Kiilerich og brødrene fra St. Lysgård støder man ofte på i de gamle beretninger. Gymnastikken har dog vist været i højsædet, for vi ved, at Asmus Sønderby fra Vildbjerg var med på det danske hold i gymnastik ved de olympiske lege i Stockholm i 1912, og det siger en hel del om gymnastikkens stode heromkring på dette tidspunkt.

Samme Sønderby var en centralfigur, om hvem drenge og unge mænd flokkedes, og foruden at lære dem gymnastik tog han de unge med på ture ud i naturen til noget i lighed med spejderliv.

Boldspillet foregik på den gamle markedsplads på østsiden af Søndergade, hvor nu missionshuset, Dahls fabrik og De gamles Hjem er beliggende, og omklædning foregik

i et brøstfældigt træskur mellem træerne. Pladsen var ret ujævn og måtte ofte rengøres for dyreefterladenskaber, idet den foruden anvendelse til markeder og dyrskuer også benyttedes til græsning for kreaturer. På dette tidspunkt var der endnu inden for byområdet 5–6 ejendomme med husdyrhold i tilknytning til landbrugsjord uden for byen.

I 1936 skulle De gamles Hjem bygges, og resten af markedspladsen blev solgt til byggegrunde, så en ny plads måtte etableres på kommunegårdens marker øst for banen på et skrånende terræn med et fald på ca. 3 meter mod syd i boldbanens længderetning. Det var ikke et særlig velegnet jordstykke, men i mangel af bedre måtte det benyttes de følgende år.

Sportsfolkene havde naturligvis ønsker om bedre forhold, og på grundlag af en reguleringsplan udfærdiget af Hedeselskabet blev der i 1941 indledt forhandlinger med sognerådet. Sportsforeningen havde ingen midler, og da kommunen heller ikke mente at kunne bekoste projektet, blev sagen henlagt. Imidlertid indtraf der det for sportsforeningen heldige, at der i 1945 skulle foretages pengeombytning her i landet, og ved den lejlighed fremkom rygter om, at adskillige mennesker her på egnen var i besiddelse af skjulte pengebeløb, som ikke uden videre kunne forventes omvekslet.

Der blev straks udfærdiget en indsamlingsliste, hvorpå anonyme pengebeløb som gave kunne indtegnes, og det gav et ganske overraskende resultat med 10–11.000 kr., hvilket dengang var mange penge. Efter aftale med kærneren blev disse gamle pengesedler i ombytningsfristens allersidste time ombyttet sammen med kommunens øvrige kassebeholdning.

Med dette beløb i hånden besluttede sportsforeningen, at nu måtte der virkelig ske noget og stillede kommunen det ultimatum, at hvis regulering af boldbanen ikke kunne ske ved samarbejde, ville foreningen selv købe jord andetsteds, og da kun til egne medlemmer. En placering i forbindelse med friluftsbadet ville dog være mest ideel.

Kommunalbestyrelsen eller sognerådet, som det dengang kaldtes, var i mellemtiden blevet pålagt at indrette sportsplads for skolebørn, og på dette grundlag blev rådet mere forhandlingsvenligt. Der blev nedsat et arbejdsudvalg med 2 repræsentanter for kommunen og 3 fra sportsforeningen til at bringe den tidligere fremlagte reguleringsplan til udførelse.

For at idrætsanlæggets fodboldbane efter planen kunne få de internationale mål i størrelse, måtte der ske udvidelse mod syd, men naboen var velvillig til mageskifte af et areal på 2160 m², og efter planen skulle der flyttes 6350 kbm jord terrassevis med indgangsparti og klubhus på øverste, håndboldbane på mellemste og fodboldbane og løbebaner på den nederste del.

Der blev indhentet tilbud, og det samlede overslag iberegnet klubhus blev på 26.500 kr. Det godkendtes, og arbejdet blev igangsat, men forberedelserne havde da også været til efteråret 1946.

Jordarbejdet kostede 12.700 kr. og udførtes af et udenbys firma ved hjælp af traktor og slæbeskovl, samt 2 mand, hvoraf formanden ikke hver dag var helt ædru, men arbejdet fuldførtes efter tidsplanen, selv om en streng vinter gav forsinkelse, og 1. juni 1947 var jordflytningen tilendebragt.

Sportsfolkene udførte efter udvalgets anvisninger gennem sommeren 1947 et stort frivilligt arbejde med anbringelse af 225 stk.

2 m lange betonstolper rundt om banen til rækværk og 250 cementplader til trapper og tilskuerplads. Der blev plantet læhegn omkring pladsen, og de anlagte boldbaner blev tilsået med græs 2.9.1947.

Fra alle sider mødtes hjælpsomhed og ofervilje, idet alle materialer leveredes til favørpris eller helt uden beregning, ligesom byens håndværkere udførte meget gratis arbejde.

Der fremstilledes en høj flagmast af en telefonpæl og en granstamme, og borgerforeningen skænkede et flag til 150 kr.

I foråret 1948 blev der lagt slagter på løbe- og springbaner og anbragt jernrør som rækværk på de nedgravede stolper, ligesom mange andre småting måtte have en sidste afpudsning.

Indvielsesdagen 25.7.1948 blev en festdag i byen med strålende solskin fra morgenstunden og flagsmykning overalt. Der begyndtes med gudstjeneste i kirken ved idrætspræsten Gaarn Larsen, og først på eftermiddagen var der optog gennem byen med flag og musikkorps foran ca. 200 sportsklædte unge mennesker. På stadion foretoges flaghejsning, hvorefter sognerådsformand Anders Jensen overgav pladsen til ungdommen, og som formand for udvalget redegjorde jeg for tilblivelsen og takkede for ydet hjælp og bistand ved planens gennemførelse. Der holdtes endvidere taler af DBU's repræsentant redaktør Friis, Varde og repræsentanter fra H.H.S. og I og HGF, som alle ønskede til lykke og udtalte rosende ord om det smukke sportsanlæg.

Det færdige idrætsanlæg kom til at koste ialt 33.867 kr., hvilket var en overskridelse på ca. 9.000 kr., som sportsforeningen afviklede gennem de følgende år ved overskud fra forskellige arrangementer.

I 1977 blev der ved frivillig arbejdskraft opført en tilskuertribune med 160 siddepladser langs stadions vestside, og der er gennem årene foretaget mange omfattende udvidelser, så der nu rådes over 7 fodboldbaner og 2 tennisbaner, ligesom der forefindes lysanlæg på træningsbanen, og alt bliver holdt i mønsterværdig stand og roses i høje toner af alle besøgende udefra.

Det før nævnte klubhus eksisterer ikke mere, idet der er sket ombygninger i flere etaper først med tilslutning af fritidscenter og tilhørende samlingslokaler og kantine, og i 1977–78 blev der i forbindelse hermed opført en moderne svømmehal med kursuscenter og ydermere fritidscenter for de yngste årgange.

Svømmehallen er hypermoderne indrettet med hæve-sænkebund i et 12,5 × 25 m stort bassin med opvarmet vand og i tilslutning hertil smukke og velindrettede omklædningsrum og øvrige faciliteter – alt sammen flisebelagt i skønne farver. Opførelsen kostede 4,6 millioner kr., og centret bliver flittigt benyttet, også af udenlandske gæster.

En her på egnen ret ny sportsgren – rideporten – er dukket op og viser sig at have stor interesse. I 1975 startedes en rideklub, som i dag har 160 medlemmer, og på et ca. 10 tdr. land stort område umiddelbart syd for idrætsanlægget blev der i 1977 opført en stor ridehal med tilhørende staldbygning til 29 store og 12 små heste. Senere er der opført en stor ladebygning. I alt har det kostet ca. 600.000 kr. Rideklubbens medlemmer har ved frivillig arbejdsindsats indrettet trænings- og springbaner, så der nu kan afvikles store ridestævner, og forholdene bliver betegnet som de bedste i distriktet.

Sportsforeningen har i øjeblikket over

Bedre end ord kan billeder fastholde en stemning og fortælle om stadier i udviklingen af bysamfund i fortsat forandring. Billedet af gårdejer Jens Peter Sylvestersen, der på vej hjem fra besøg på Vildbjerg mølle en dag i 1913 er standset op hos smed Frederiksen ud for Bredgade 4, har på bedste vis fastholdt forholdet mellem land og by. Byen var med sine tilbud om handel og service ved at udvikle sig til et uundværligt led i et moderne samfund. (Lokalhistorisk arkiv, Vildbjerg).

1400 aktive medlemmer, og alene på de mange gymnastikhold i alle aldersklasser er der over 500 deltagere.

Alt i alt må sportsfaciliteterne her i Vildbjerg til udøvelse af alle idrætsgrene synes at ligge på højeste plan, ligesom fritidsproblemerne iøvrigt må være løst for ungdommen på allerbedste måde.

I besættelsestiden og i flere år derefter blev der til husopvarmning næsten udelukkende anvendt brunkul som brændsel, hvilket var en meget uren og besværlig fyringsmetode med røg, støv, slagger, aske og ilde lugt. I 1952 opstod der den tanke, at det på alle måder ville være fordelagtigt at samle alt ubehag på et enkelt sted ved at oprette en fælles varmecentral i lighed med, hvad der

nogle enkelte andre steder var tilvejebragt.

Borgerforeningen indkaldte i november måned 1952 byens husejere til et møde på hotellet, hvor spørgsmålet blev fremlagt og debatteret, og da der syntes tilstrækkelig interesse for sagen, blev der nedsat et 5-mands udvalg til at indhente yderligere oplysninger med beregninger, og resultaterne skulle så fremlægges til drøftelse på et senere møde.

I pengeinstitutterne blev der fremlagt tegningslister for interesserede, som mod en betaling af 10 kr. kunne få foretaget opmålinger og beregning over, hvad tilslutning og fremtidige udgifter ville andrage for den enkelte. Der blev foretaget opmåling af ca. 100 ejendomme og derudfra foretaget beregninger over anlægsudgifter og driftsomkostninger, som derefter blev fremlagt til orientering på et møde i marts 1953. Der var straks 33 husejere, som gav bindende tilsagn, og der blev afholdt stiftende generalforsamling og valgt bestyrelse.

Al begyndelse er jo svær, og i dette tilfælde viste den kendte vestjydske besindighed og forsigtighed sig at komme til udtryk. Mange sagde: »Ja læ vos no si, om det hiele blywer te nøj«, men det blev straks sat i gang, og efterhånden, som arbejdet skred frem, voksede interessen.

Det blev en travl sommer i 1953, når alt skulle være klar inden den kommende fyringssæson. Der skulle indhentes tilbud og antages entreprenører, gøres indkøb af kedel og andet udstyr, graves kanaler, nedlægges rør, opføres kedelcentral med skorsten o.s.v., så der var nok at gøre.

Alt skete dog programmæssigt, og de fastsatte tidsfrister blev overholdt, så igangsætningen kunne ske efter planen 1. oktober 1953, og en time efter var der varme i alle de

tilsluttede ejendomme, hvis antal da var nået op på 63, og alt syntes at virke tilfredsstillende.

I den allerførste tid anvendtes brunkul i et stokerfyr på en 100 m² kedel, men allerede efter det første år toges en oliekedel i brug. På grund af olieprisernes himmelflugt er der tanker fremme om kulfyring eller affaldsforbrænding.

Det kommunale styre i Vildbjerg har også været præget af en rivende udvikling gennem årene fra det første sogneråd i 1867 og til i dag. Ved kommunesammenlægningen i 1970 blev medlemsantallet i kommunalbestyrelsen udvidet til 17, og der valgtes borgmester. Administrationen bistås af en medarbejderstab på 40 personer, der er fordelt i forskellige afdelinger i den nye administrationsbygning, som opførtes i 1970–71.

Kommunens veje er nu asfalterede i stor udstrækning, hvilket er en ganske mærkbar forandring fra de tidligere grusbelagte veje og mange ubehandlede veje med et enkelt hjulspor, og nu gennemføres tillige omfartsveje for den gennemgående trafik. Byens brolagte gader fra 1920 ændres også, og der etableres parkeringspladser i stort omfang.

Byens indbyggerantal vokser jævnt og er nu på ca. 2800, og det er umuligt at kende alle, hvilket gør, at noget af det gamle miljø forsvinder. For blot en snes år siden kendte alle hinanden, og det var hyggeligt. Når man nu mødes i en forsamling, er der altid nye ansigter iblandt.

I 1977 startede 3 pensionister et lokalhistorisk arkiv for Vildbjerg sogn i et kælderlokale i administrationsbygningen, og der er allerede samlet en ganske betydelig mængde af arkivalier. Det er gamle bøger fra nedlagte forretninger, dokumenter af

enhver art som gamle skøder, gælds- og pantebreve og andre ejendoms-papirer, kort, dræningsplaner o.lign. vedrørende ejendomme, ligesom papirer af personlig art som dåbs-, vielses- og koppeattester, gamle aftægskontrakter, skudsmål-bøger i stort tal, dag- og regnskabsbøger samt et omfattende billedmateriale af personer og ejendomme. Der er foreningsprotokoller og -regnskaber fra svunden tid, samt så godt som alle konfirmandbilleder fra dette århundrede i arkivet.

Som afslutning på beretningen om mit livsløb i Hardsyssel, hvor jeg har forsøgt at beskrive udviklingen og livsvilkårene her på egnen med mine erindringer og oplevelser, kan jeg da lige anføre, at jeg altid har befundet mig godt i denne landsdel og stadig iagt-tager udviklingen og udsigterne for fremti-den i håb om, at alle problemer må blive løst.

*Niels Chr. Petersen
Fhv. politiassistent
Østergade 9, 7480 Vildbjerg
Født 1903 i Ejsing sogn*

LIONS CLUBBER I HARDSYSSEL

ISBN 87-981211-0-3